

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Sveikatos mokslų fakultetas

Sporto, rekreacijos ir turizmo katedra

**Darnaus turizmo plėtros galimybės Nemuno Deltos regioninio
parko Rusnės salos teritorijoje: galimybių studija**
**Feasibility study of sustainable tourism development in the
territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park**

Rekreacijos ir turizmo vadybos baigiamasis magistro darbas

Autorius:

DMSRT18 grupė Dalia Dedurienė

Vadovas:

Lektr.dr. Mindaugas Brazauskas

Klaipėda, 2020

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO LYDRAŠTIS

Dalia Dedurienė

Darnaus turizmo plėtros galimybės Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos
teritorijoje: galimybių studija

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas magistro baigiamasis darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas Klaipėdos universitete ir kitose aukštosiose mokyklose.

.....
(magistro baigiamąjo darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 m. Klaipėdos universiteto studijų procese.

.....
(magistro darbo autoriaus vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

.....
(data)

.....
(magistro baigiamąjo darbo vadovo vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas įregistruotas katedroje

2020 06 08
(data)

61Sv-B-BD-SRT-Eil.Nr.

(registracijos Nr.)

Vilija Lazarevičiūtė

(katedros sekretorės vardas, pavardė ir parašas)

Magistro baigiamąjį darbą ginti

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

2020 06 08
(data)

prof. dr. Asta Šarkauskienė
(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

Recenzentu(-ais) skiriu

.....
(įrašyti recenzento(u) vardą, pavardę)

2020 06 08
(data)

prof. dr. Asta Šarkauskienė
(katedros vedėjo vardas, pavardė ir parašas)

SANTRAUKA

Dalia Dedurienė. Darnaus turizmo plėtros galimybės Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje: galimybių studija. Rekreacijos ir turizmo magistro studijų baigiamasis darbas. Darbo vadovas lekt. dr. M. Brazauskas, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2020 - 79 p.

Baigiamojo magistrinio darbo tema: Darnaus turizmo plėtros galimybės Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje: galimybių studija.

Turizmas - ūkio šaka, apjungianti gamtinių, kultūrinių, ekonominių, socialinių išteklių vartojimą. Tai aktyviai auganti ūkio šaka, įstatymai ir reglamentai ypatingai skiria daug dėmesio, kad turizme būtų laikomasi darnios plėtros principų. Šiame darbe aptariama kas yra darnusis turizmas, darni jo plėtra, pagrindinės veiklos. Apžvelgiama, kurios turizmo rūšys daugiausiai turi bendrų sąsajų su darniuoju turizmu, minimos pagrindinės suinteresuotos darnaus turizmo vystymu šalys. Buvo tikriama kaip vietos bendruomenės, viešasis sektorius, informacinės technologijos gali ir turi prisidėti prie darnaus turizmo vystymo ir to bendradarbiavimo pasekmės. Analizuojama viena iš gražiausių Lietuvos Pamario kraštovaizdžio vietų, kuri galėtų tapti darnaus turizmo objektu.

Analizuojant Lietuvos nacionalinę darnaus vystymo strategijos ir jos atnaujintas rekomendacijas, taip pat Nacionalinės Darbotvarkės įgyvendinimo ataskaitos išsikeltus tikslus, keliama esminė problema ar Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje yra galimybė plėtoti darnaus turizmo veiklą?

Tyrimo hipotezė – įgyvendinant darnaus turizmo plėtros projektus atokiose Lietuvos teritorijose, vyksta sklandus institucijų bendradarbiavimas nacionaliniu, regioniniu, savivaldų ir privataus verslo lygmenimis.

Darbo objektu buvo pasirinkta - turistinės paslaugos Rusnės saloje, jų atitikimas darnaus turizmo ir plėtros principams.

Darbo tikslas – išanalizuoti darnaus turizmo plėtros galimybes nedidelėse ir atokiose teritorijose bei pateikti su darnaus turizmo plėtra dirbančiomis institucijomis plėtros tobulinimo kryptis.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti darnaus turizmo vystymo strategijos ir plėtros gaires bei formavimo aspektus nacionaliniu lygmeniu.
2. Atlikti darnaus turizmo plėtros galimybių situacijos analizę Rusnės salos teritorijoje.
3. Atskleisti Rusnės salos teritorijos darnaus turizmo plėtros galimybių probleminius aspektus.
4. Pateikti, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, darnaus turizmo plėtros kryptis analizuojamoje teritorijoje.

Magistro darbas parašytas remiantis mokslinės ir publicistinės literatūros apžvalga ir analize, teisinių ir strateginių dokumentų analizės, lyginamosios analizės, sisteminimo ir interpretavimo metodais. Tyrimui atlikti buvo panaudotas kokybinio tyrimo (giluminis interviu ir turinio analizė).

Pusiau struktūruoto interviu metu apklausiami regiono turizmo srities darbuotojai, privataus verslo atstovai, analizuojama teritorijos vietinės savivaldos darbuotojų, vietinių gyventojų bei vietinės žiniasklaidos atstovų nuomonės.

Darbe keliama problema, ar Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje esanti infrastruktūra, galėtų tenkinti viešuosius poreikius darnaus turizmo plėtroje?

Problemos sprendimui keliamas tikslas: išanalizuoti Rusnės salos teritorijos darnaus turizmo plėtros galimybių pritaikymą turistų poreikiams bei pateikti rekomendacijas, kurios leistų teritorijos savivaldoms, regioninio parko direkcijai plėtoti planuojamą veiklą šioje teritorijoje.

Pirmoje darbo dalyje mokslinės literatūros ir mokslinių straipsnių pagrindu analizuojama darnaus turizmo plėtros sampratos problematika, formavimo veiksniai, turizmo valdymo principai ir funkcijos.

Antroje darbo dalyje pateikiama Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijos viešosios infrastruktūros esamos situacijos analizė bei ekspertinio pusiau struktūruoto interviu, kurio metu analizuojama institucijų įtakojančių teritorijoje viešosios turizmo infrastruktūros veikla, iškeliamos problemos: planavimo trikdžiai, regiono institucijų nebendradarbiavimas, gamtinių išteklių pritaikymo turizmui ribojimas, vadybinių kompetencijų trūkumas.

Trečioje darbo dalyje teikiami siūlymai bei rekomendacijos regiono savivaldų institucijų, regioninio parko direkcijos, prisidedančių prie darnaus turizmo plėtros gerinimo.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, kurios nurodo pagrindinius kritinius veiksnius, turinčius įtakos darnaus turizmo plėtrai Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje.

Darbe pateikiami 80 literatūros šaltiniai, 17 lentelių, 6 paveikslų sąrašai, 4 priedai kuriais pagrindžiama darbo analizuojama problema.

SUMMARY

Dalia Dedurienė. Opportunities for sustainable tourism development in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park: feasibility study. Master's Thesis in Recreation and Tourism. Advisor PhD. M. Brazauskas, Klaipėda University: Klaipėda, 2020. 79 pg.

The topic of the thesis: Possibilities of sustainable tourism development in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park: feasibility study.

Tourism is a branch of the economy that combines the consumption of natural, cultural, economic and social resources. It is an actively growing branch of the economy, and laws and regulations pay special attention to the observance of the principles of sustainable development in tourism. This work discusses what is sustainable tourism, its sustainable development, the main activities. An overview of which types of tourism have the most in common with sustainable tourism, and mentions the main stakeholders in the development of sustainable tourism.

It has been studied how local communities, the public sector and information technology can and must contribute to the sustainable development of tourism and the consequences of that cooperation. One of the most beautiful places in the Lithuanian littoral landscape, which could become an object of sustainable tourism, is analyzed.

Analyzing the Lithuanian National Sustainable Development Strategy and its updated recommendations, as well as the objectives set in the National Agenda Implementation Report, a fundamental problem arises whether there is an opportunity to develop sustainable tourism activities in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park?

The hypothesis of the research is that when implementing sustainable tourism development projects in remote territories of Lithuania, there is a smooth cooperation of institutions at the national, regional, municipal and private business levels.

The object of the thesis was chosen - tourist services on Rusnė Island, their compliance with the principles of sustainable tourism and development.

The aim of the thesis is to analyze the possibilities of sustainable tourism development in small and remote areas and to present the directions of development improvement with the institutions working with sustainable tourism development.

Tasks of the thesis:

To analyze the sustainable tourism development strategy and development guidelines and formation aspects at the national level.

To perform an analysis of the situation of sustainable tourism development opportunities in the territory of Rusnė Island.

To reveal the problematic aspects of the sustainable tourism development opportunities in the territory of Rusnė Island.

To present, based on the results of the research, the directions of sustainable tourism development in the analyzed area.

The MA thesis is written on the basis of a review and analysis of scientific and journalistic literature, methods of analysis of legal and strategic documents, comparative analysis, systematization and interpretation. Qualitative research (in-depth interview and Content Analysis) was used to conduct the study.

The problem posed in the work is whether the infrastructure located in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park could meet the public needs in the development of sustainable tourism?

The aim of the solution is to analyze the adaptation of the possibilities of sustainable tourism development in the territory of Rusnė Island to the needs of tourists and to provide recommendations that would allow the municipalities of the territory and the Regional Park Directorate to develop the planned activities in this territory.

In the first part of the work, on the basis of scientific literature and scientific articles, the problems of the concept of sustainable tourism development, formation factors, principles and functions of tourism management are analyzed.

The second part presents the analysis of the current situation of public infrastructure in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park and an expert semi-structured interview, which analyzes the activities of public tourism infrastructure lack of competencies.

The third part of the work provides suggestions and recommendations to the regional self-government institutions, the regional park directorate, which contribute to the sustainable development of tourism.

The MA thesis is written on the basis of the methods of analysis of scientific literature, comparative analysis, systematization and interpretation, analysis of legal documents regulating tourism activities. The method of qualitative research (in-depth interview and content analysis) was used in the research.

At the end of the work, the conclusions are presented, which indicate the main critical factors influencing the sustainable development of tourism in the territory of Rusnė Island of the Nemunas Delta Regional Park.

The work presents 80 literature sources, 17 tables, 6 lists of figures, appendices on which the problem analyzed in the work is based.

Turinys

ĮVADAS	8
I. DARNAUS TURIZMO PLĖTRA SAUGOMOSE TERITORIJOSE: TEORINIS PAGRINDIMAS	13
1.1. Turizmo plėtos procesų šiuolaikinė samprata.....	13
1.2. Turizmo valdymo principai, funkcijos ir darnaus turizmo plėtos vystymosi problematika	22
1.3. Darnaus vystymosi veiklų koordinavimas ir tikslų įgyvendinimas Lietuvoje	25
1.4. Darnaus turizmo įtaka atskiroms turizmo atšakoms	27
II. DARNAUS TURIZMO PLĖTROS NEMUNO DELTOS REGIONINIO PARKO RUSNĖS SALOS TERITORIJOJE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	31
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	31
2.2. Regiono vidaus ir išorės aplinka.....	34
2.3. Nemuno deltos regioninio parko darnaus turizmo plėtos perspektyvinės gairės	38
2.3.1. Miškų, vandens telkinių svarba bei Polderinių sistemų įtaka	44
Nemuno deltos regioniniam parkui	44
2.4. Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos infrastruktūros situacijos analizė	46
2.5. Darnaus turizmo indikatorių Rusnės saloje tyrimo programa	49
2.6. Darnaus turizmo plėtos galimybių Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijos atvejo analizė.....	57
2.7. Darnaus turizmo plėtos galimybių Nemuno Deltos regiono Rusnės salos teritorijoje atlikto tyrimo SSGG analizė	66
III. DARNAUS TURIZMO PLĖTROS NEMUNO DELTOS REGIONINIO PARKO RUSNĖS SALOS TERITORIJOJE REKOMENDACIJOS	67
IŠVADOS	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS	71
LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	76
PRIEDAI	77

IVADAS

Temos aktualumas. Pasaulinėje rinkoje turizmas įvardijamas, kaip jautriausių ir greičiausiai po nuosmukių atsigauanančių ekonomikos sričių, tiesiogiai įtakojantis gamtinius, kultūrinius išteklius, paveldą ir teritorijų bendruomenę. Dapkus R.(2008) straipsnyje „Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos“ pažymi, kad „turizmas, kaip strategiška valstybės ūkio šaka, neapsiriboja vien indėliu į ekonomiką, socialinius, kultūrinius aspektus. Gamtinio ir kultūrinio turizmo pažinimas ir vartojimas turėtų svarbų vaidmenį atlikti atsakingam išteklių tausojimui, tradicijų ir vietos bendruomenės papročių saugojimui. Turizmo sektoriaus naudojimo pagrindas gamtiniai, kultūriniai, žmogiškieji bei finansiniai ištekliai, kurių dalis yra neatsinaujinantys.“

Intensyvi turizmo plėtra ir didėjantys turistų srautai niokoja lankomas teritorijas, sukelia tiesioginius pokyčius žemės dangoje, keičia vietovės bendrą vaizdą. Anot R. Dagilūtės ir kt.(2014) „sparčiai vystantis turizmo sektoriui, turizmo sąlygotos aplinkosaugos problemos tampa pagrindiniais turizmo tyrimų klausimais“. Pasak autorę, šiandiena atėjo tas laikas, kai „turizmo sektorius turi keisti savo plėtros kryptis - ne tik sparčiai vystyti ir kurti pridėtinę vertę, bet kartu tapti atsakingu visuomenei ir gamtinei aplinkai“. Viena iš tokių plėtros krypčių - darnaus turizmo vystymas, siekiant mažiausių pokyčių vietovių gamtiniams ištekliams ir pačiai kultūrai, gali suteikti naudą vietos bendruomenei. Čia ir iškyla probleminė situacija tarp tikslo pritraukti kuo daugiau turistų srautų į vietovę ir siekiamybės sprendžiant kuo mažesnio poveikio ir žalos aplinkai.

Neabejojama, kad turizmo augimas skatina šalių ekonomikos augimą, apjungia santykius tarp turistų (lankytojų, keliautojų), bendruomenių teritorijų ir vietinio verslo. Turizmo veiklos esminis skirtumas, lyginant su kitomis ūkio šakomis, turistai vyksta patys pas paslaugų teikėjus, kitose ūkio šakose įprastai paslaugų teikėjai ieško vartotojo. Tačiau intensyvėjantys turistų srautai, senkantys gamtos ištekliai, didėjanti aplinkos tarša, kitos aplinkosauginės, ekonominės ir socialinės problemos, verčia atsigręžti į darnaus vystymosi principus.

Darbo problema Šio darbo analizuojama teritorija, Nemuno deltos regioninio parko Rusnės sala yra išskirtinėje gamtinėje aplinkoje, atokiau nuo turistinių srautų, čia veikia įvairūs teisiniai apribojimai veiklai, užimtumo bei nedarbo problemos, dalinai sezoniškumas. Turizmo vystymas šioje teritorijoje, būtų tinkama ekonominė veikla plečiant verslą, kurti darbo vietas, turizmui pritaikytą infrastruktūrą, panaudoti vietos gamtinius bei kultūrinius išteklius. Darnumas pasireikštų tuo, kad

žmonės yra skatinami tausoti vietos išteklius, įsitraukti ne tik į vartojimą, bet ir tausojimą. Šioje jautrioje gamtinėje teritorijoje turi būti skiriamas ypatingas dėmesys skirtingų interesų grupių poreikiams, tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp regiono valdymo struktūrų, aplinkosaugos, vietinės bendruomenės verslininkų, ūkininkų, gyventojų. Teigiami rezultatai – tai Rusnės salos, kaip turistinės vietovės žinomumo didinimas, paslaugų plėtra, integracija į Kuršių marių regiono bendrą turistinį vystymą. Išskirtinai užtikrinant vandens telkinių prieinamumą, darnų bendrainstitucinį valdymą, aplinkos sanitariją.

Remiantis VŠĮ „Kurk Lietuvai“ pateikiama informacija: „Lietuva Kelionių ir turizmo konkurencingumo indekse (The Travel & Tourism Competitiveness Index) Europos ir Kaukazo regione tarp 37 valstybių užima tik 30 vietą. Pernai Europoje turizmo sektorius augo 4,7%, vidutiniškai atvykstantojo turizmo augimas Centrinės ir Rytų Europos regione siekė 5,3%, tačiau Lietuvoje“ – tik 0,4 %... Baltijos aplinkos forumas, taip pat ir Lietuvos ornitologų draugija, Gamtos paveldo fondas, Studentų gamtininkų mokslinė draugija, „Gyvas miškas“, „Tušti narvai“, judėjimas „Fridays for Future Lietuva“, Lietuvos arboristikos centras, Lietuvos dirvožemininkų draugija, Aplinkosaugos koalicija Aplinkosauginio švietimo fondas – tai dalis visuomeninių organizacijų kurių tikslai įgyvendinti darnaus vystymosi principus, vykdyti aplinkosauginį visuomenės švietimą, įgyvendinant aplinkosaugines programas. Lietuva įgyvendina tarptautinius darnaus turizmo standartus atitinkančias infrastruktūras: 7 viešbučiai turi „žaliojo rakto“ ženklą, 5 paplūdimiai turi „mėlynosios vėliavos“ statusą, gerėja paplūdimių sanitarijos sąlygos, kontroliuojama vandens telkinių būklė. Bet turime išskirti prieinamumo turizme problemas: apgyvendinimo įstaigose mažas kambarių skaičius pritaikytas negalią turintiems keliautojams, lankytinose vietose trūksta specialaus ženklavimo, informacijos apie objektų prieinamumą. Tačiau, būtina paminėti, kad Europoje yra apie 50 milijonų neįgaliųjų, kurių didžioji dalis taip pat keliauja, o pati turizmo paklausa nuo to kiekvienais metais tik auga. Pastebima, kad didžioji dalis į Lietuvą atvykstančių turistų dažniausiai vis tik apsilanko tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose - 87 % Vilniuje, 46 % Kaune, ir tik vos 20 % nukeliauja į Palangą ar Kuršių Neriją. Analizuojant turistinių statistiką pastebima, kad iš visų atvykstančių į šalį turistų vos keletas procentų aplanko mažesnius miestus ir miestelius. Pastebima, jog regioninis turizmas Lietuvoje, kuris galėtų kurti naujas darbo vietas, kelti gyventojų užimtumą, pakankamai nepritraukia atvykstančių keliautojų dėmesio.

Šio magistrinio darbo tema yra aktuali, nes pirmoji Lietuvos nacionalinė darnaus vystymosi strategija parengta ir patvirtinta 2003 metais. Joje, atsižvelgus šalies interesus ir savitumą, suformuluoti Lietuvos darnaus vystymosi tikslai ir principai. Iškeltas ilgalaikis tikslas: iki 2020 m. pagal ekonominius, socialinius, gyventojų sveikatos ir taupaus gamtos išteklių naudojimo rodiklius pasiekti Europos Sąjungos šalių vidurkį, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką.

Artėjant strategijos įgyvendinimo laikotarpiu pabaigai lieka neaišku, ar įmanomos darnaus turizmo plėtros galimybės Lietuvos nedidelėse ir atokiose teritorijose?

Atsižvelgiant į tai, kad Klaipėdos universiteto viena iš principinių nuostatų yra tenkinti Vakarų Lietuvos regiono poreikius darbe bus nagrinėjama Nemuno Deltos regiono Rusnės salos teritorija.

Analizuojant Lietuvos nacionalinę darnaus vystymo strategijos ir jos atnaujintas rekomendacijas, taip pat Nacionalinės Darbotvarkės įgyvendinimo ataskaitos išsikeltus tikslus, keliama esminė problema ar Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje yra galimybė plėtoti darnaus turizmo veiklą.

Tyrimo hipotezė – įgyvendinant darnaus turizmo plėtros projektus atokiose Lietuvos teritorijose, vyksta sklandus institucijų bendradarbiavimas nacionaliniu, regioniniu, savivaldų ir privataus verslo lygmenimis.

Darbo objektu buvo pasirinkta - turistinės paslaugos Rusnės saloje, jų atitikimas darnaus turizmo ir plėtros principams.

Darbo tikslas – išanalizuoti darnaus turizmo plėtros galimybes nedidelėse ir atokiose teritorijose bei pateikti su darnaus turizmo plėtra dirbančiomis institucijomis plėtros tobulinimo kryptis.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti darnaus turizmo vystymo strategijos ir plėtros gaires bei formavimo aspektus nacionaliniu lygmeniu.
2. Atlikti darnaus turizmo plėtros galimybių situacijos analizę Rusnės salos teritorijoje.
3. Atskleisti Rusnės salos teritorijos darnaus turizmo plėtros galimybių probleminius aspektus.
4. Pateikti, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, darnaus turizmo plėtros kryptis analizuojamoje teritorijoje.

Naudoti metodai: Magistro darbas parašytas remiantis mokslinės ir publicistinės literatūros apžvalga ir analize, teisinių ir strateginių dokumentų analizės, lyginamosios analizės, sisteminimo ir interpretavimo metodais. Tyrimui atlikti buvo panaudotas kokybinio tyrimo (giluminis interviu ir turinio analizė).

Tyrimo imtis: pusiau struktūruoto interviu metu apklausiami regiono turizmo srities darbuotojai, privataus verslo atstovai, analizuojama teritorijos vietinės savivaldos darbuotojų, vietinių gyventojų bei vietinės žiniasklaidos atstovų nuomonės.

Atlikto tyrimo praktinis reikšmingumas: Tyrimo rezultatai galės būti panaudoti darnaus turizmo plėtros vystymui, infrastruktūros gerinimui Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje.

Literatūros apžvalga: Nagrinėjant kaimo turizmo tendencijas Lietuvoje, remtasi literatūrine medžiaga: A. Armaitienės (1999); I. Vainienės (1999); R. Sirusienės (2002); A. Astromskienės (2002); J. Raišutienės (2007). Naudotasi įvairių autorių straipsniais: A. Gargaso (2007); K. Ramanausko (2007); V. J. Žilinsko, M. Maksimenko; L. Žalio, I. Žalienės, I. Iždonaitės (2006). Turizmą apibrėžia Lietuvos Turizmo įstatymas (1998).

Turizmo plėtrą nagrinėja valstybiniai dokumentai: Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2000), Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas (2014), Turizmo ir kaimo turizmo strategijas nusako tokie dokumentai, kaip: Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2011), Lietuvos Turizmo komunikacijos ir rinkodaros strategija (2009-2013); Lietuvos kaimo plėtros strategija (2007-2013); Šilutės raj. strateginis plėtros planas (2015-2024); Lietuvos pajūrio regiono turizmo plėtros studija (2007); Kaimo turizmo sodybų reglamentavimo tobulinimo studija (2004).

SANTRUMPOS IR OPERACINĖS APIBRĖŽTYS

Turizmas – „žmonių veikla, susijusi su kelione ir laikinu buvimu už nuolatinės gyvenamosios vietos ribų ne ilgiau kaip vienerius metus, jei ši veikla nėra mokymasis ar mokamas darbas lankomoje vietoje“ (LR Turizmo įstatymas, 1998).

Atvykstamasis turizmas – „kai kitos šalies gyventojai keliauja priimančiojoje šalyje“ (<https://osp.stat.gov.lt/turizmas>)

Darnusis turizmas – visapusiškai atsižvelgia į dabartinius „ir būsimus poveikius ekonomikai, socialinei šalies būklei ir aplinkai“ skiria dėmesį lankytojų, pramonės, aplinkos ir priimančiosios bendruomenės poreikiams“ (UNWTO..., 2010, p. 5).

„**Darnus kaimo turizmas** – tai turizmas, kuris nedaro žalos aplinkai, turi ekologinę pakraipą, yra naudingas vietiniams gyventojams. Darnus kaimo turizmas apima ūkininkų ir kaimo žmonių siūlomų veiklų, paslaugų ir patogumų, skirtų pritraukti turistus į kaimo vietovę. Kaimo turizmas, tai tikslinga rekreacinė atvykusių žmonių veikla kaimo vietovėse bei laikinas gyvenimas kaimo sodybose“ (Armaitienė A. ir kt. Kaimo turizmas, 1999).

Darnus vystymasis – tai toks „vystymasis, plėtra užtikrinanti geresnę gyvenimo kokybę tiek dabartinei, tiek ir ateities kartoms. DV susideda iš trijų esminių elementų – ekonominės aplinkos, socialinės aplinkos ir aplinkos kokybės – ir siekia balanso tarp jų vystymo(si)“ (http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2018/05/darnus-vystymasis-ir-planavimas-Lietuvoje_esama-situacija.pdf).

Sala – žemės plotas, iš visų pusių apsuptas vandens (<http://www.tourism.lt/lt/naudinga-informacija/turizmo-terminu-zodynas>).

„**Turizmo vietovė** yra vieta, kurioje turistui yra galimybė pasinaudoti įvairiomis paslaugomis ir atrakcijomis. Į turizmo vietovę turistą dažniausiai pritraukia ne vienas, o keletas traukos objektų. Galimybės apžiūrėti miestą, apsipirkti, pasilinksinti, atsipalaiduoti ar susipažinti su vietovės kultūra yra svarbiausi veiksniai, sąlygojantys turizmo vietovės konkurencingumą. Pagrindinė turizmo vietovių konkurencingumo užduotis – sukuriant stiprų įvaizdį, išskirti vieną turizmo vietovę iš kitų ir pritraukti kuo daugiau turistų“ (<http://www.tourism.lt/lt/naudinga-informacija/turizmo-terminu-zodynas>).

Tolydi plėtra – „tai tokia plėtra, kuri patenkina dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydama pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius“

<file:///C:/Users/AppData/Local/Temp/5795-Article%20Text-13069-1-10-20180927.pdf>).

Vietinis turizmas - kai šalies gyventojai keliauja po savo šalį (http://www.tourism.lt/uploads/documents/Naudinga_informacija/turizmo_terminu_zodynas/Turizmo_zod.pdf).

Turizmas – „tai išvyka, iškykla, t.y. laisvalaikio kelionė, vienas iš pagrindinių aktyvaus poilsio būdų, paplitęs daugelyje šalių“ (Vainienė I., 2001).

I. DARNAUS TURIZMO PLĖTRA SAUGOMOSE TERITORIJOSE: TEORINIS PAGRINDIMAS

1.1. Turizmo plėtros procesų šiuolaikinė samprata

Šiame skyriuje, apžvelgiami darnaus turizmo plėtros teoriniai veiksniai, kurie apima tokias sritis kaip: pasaulinio ir vietinio lygmens turizmo plėtros veiksniai, turizmo valdymo principus ir funkcijas, darnaus turizmo sampratos problematika bei darnaus turizmo vystymosi plėtros galimybes. Keičiantis turizmo sistemos plėtros pokyčiams, sparčiai auganti ekonomika, socialiniai aspektai vertintini, kaip svarbus argumentas analizuojant turizmo sektoriuje kylančias problemas, keliamus strateginius tikslus, plėtros prioritetus turizmo sektoriuje.

Turizmo plėtros tendencijos užtikrina ir skatina globalizaciją dėl visuotinio aspekto – turizmas tapo prieinamas daugeliui išsivysčiusių šalių gyventojų, keliavimas tapo intensyvesnis, neribotos galimybės skatina procesų greitėjimą kitose ūkio šakose. Tačiau reiktų pripažinti, kad turizmo plėtra ne tik skatina globalizaciją, bet ir yra itin jos veikiamas – ypatingai ekonomikos ir kultūros išteklių resursuose.

Kaip pažymėjo Dagiliūtė (2014), globalioje aplinkoje turizmas tampa neatsiejama žmonių socialinio gyvenimo ir svarbia nacionalinės ekonomikos dalimi, kuomet intensyvi transporto plėtra, laisvo laiko ilgėjimas, santaupų didėjimas ir keliavimui palanki politinė situacija įtakoja keliautojų skaičiaus pasaulyje augimą (Dagiliūtė ir kt., 2014-3d., 3 p.). Kartu su keliautojų skaičiaus augimu, spartėja vietos gyventojų įtraukimo į ekonominius procesus tendencijos, kyla grėsmė turizmui naudojamų išteklių būklei.

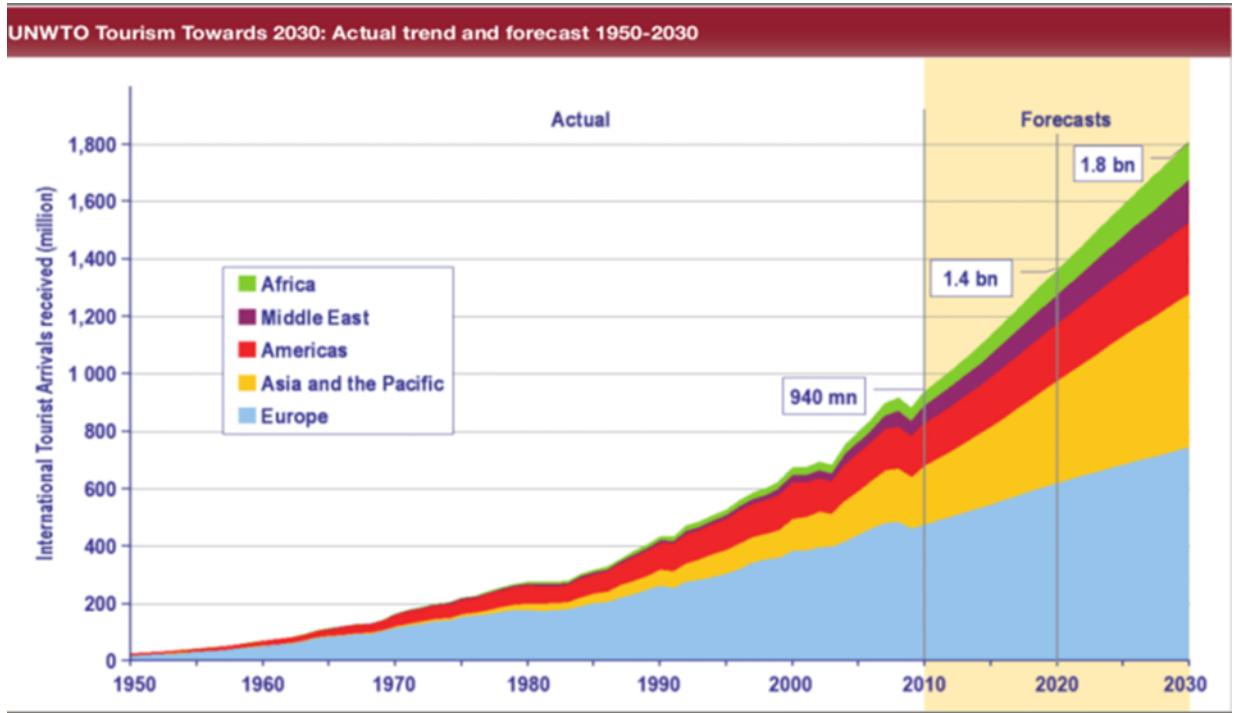
R. Dagiliūtė ir kt. (2014) pasiremiant kitų autorių darbais apibūdina, kad „darnaus turizmo tikslas yra apjungti jame dalyvaujančių svarbiausių subjektų – vietinių gyventojų, turizmo verslu užsiimančių kompanijų, vertingų turizmo išteklių valdytojų ir turistų – teigiamų patyrimų vystymą ir bendradarbiavimą“ (Renata Dagiliūtė, Žydrūnė Bartkutė, „Kas yra darnus turizmas? Žinių ir nuostatų tyrimas, 1822-1823 Žmogaus ir gamtos sauga 2014 – 3 dalis, ASU). Tokiu būdu išsiskiria keturios esminės suinteresuotos grupės, kurių bendradarbiavimas, apsaugos bei naudojimo pusiausvyros paieškos suponuoja prielaidas darnaus turizmo formavimui, o tuo labiau užtikrinimui visų suinteresuotų grupių lūkesčių bei poreikių realizavimui.

"Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacija (UNTWO) apibrėžė naują statistinę tvariojo turizmo matavimo sistemą, įskaitant tris darnaus turizmo dimensijas (socialinę, ekonominę ir aplinkos)." (UNTWO 2017). *Lozano-Oyola M ir kt. (2019) Sustainable tourism tags to reward destination manageme.*

Socialinė, politinė, kultūrinė, ekonominė ir technologinė raida apjungia valstybės ir jos visuomenės veiklą jų aplinką, pasireiškiant tarpusavio ryšių intensyvėjimu.

Ekonominiai procesai. Reminatis Pasaulio turizmo Organizacijos duomenimis „2010 metais tarptautinių turistų buvo netoli 1 mlrd.“, apie 1,1 mlrd. turistų keliavo po savo šalis (vietiniai turistai), vadinasi, „galime teigti, kad keliavimas kaip veikla, pramoga ar gyvenimo būdas būdingas trečdaliui pasaulio gyventojų. Tarptautinis turizmas sudaro 30 % pasaulio paslaugų pramonės, todėl daugeliui šalių yra gyvybiškai svarbi ekonomikos šaka“ (PTO, 2014). Analizuojant turizmo ekonomį svarbumą atskirtoms šalims akivaizdžiai nusako verslo kuriama viso pasaulinio BVP dalis (žr. 1 pav.):

1 pav. UNWTO turizmo prognozės 2030 m.: Faktinė tendencija ir prognozės 1950–2030 m.

Šaltinis: Gaval, I. (2016), Tvariojo turizmo ekonominiai pranašumai, ekonominė nauda ir tvarus turizmas https://www.researchgate.net/figure/Figure-no-2-UNWTO-Tourism-Towards-2030-Actual-trend-and-forecast-1950-2030-Source_fig2

Apibendrinant turizmo įtaką ekonominiams procesams, galime teigti, kad tarptautinis turizmas yra tapęs svarbia ir neatskiriama kiekvienos šalies ekonomikos proceso dalimi. Turizmo plėtrai žiedinės ekonomikos modelis ir inovatyvių technologijų panaudojimas būtų ekonominiu požiūriu prioritetas, sutaupant kaštus darbo jėgos ir ūkinių išlaidoms.

Socialiniai procesai. Pasak Malinauskaitę V. (2017, p. 11) „daugelis valstybių analizuoja alternatyvių ekonomikos plėtros modelių rengimo svarbą siekiant sukurti efektyvią naujo tipo globalią ekonomiką. Dažniausiai šiame kontekste minimi aukštos kvalifikacijos darbuotojai, kuriantys aukštą pridėtinę vertę, tačiau šiuolaikinėmis internacionalizacijos sąlygomis, kuomet tradicinių pramonės šakų produkcijos eksportas daugelyje šalių nebesukuria pakankamai darbo vietų, turizmas tampa sektoriumi, užtikrinančiu darbo vietas vidutinės kvalifikacijos darbuotojams, nereikalaujantis sąlyginai didelių investicijų“. Tokiam modeliui ypatingą reikšmę turi informacinių technologijų inovacijos, kylantis socialinio išsilavinimo procentas.

1 lentelė. Dirbančiųjų darbuotojų skaičiu turizme, 2014-2018 m.

	Dirbančiųjų skaičius turizme tūkst.				
	2014	2015	2016	2017	2018
Turizmui būdingos ekonominės veiklos rūšys	45,8•	46,2	46,9•	47,2•	48,3
Viešbučiai ir panašios įstaigos	11,8•	12,4	13,1•	14,5•	14,2
Restoranai ir panašios įmonės	13,1•	13,6	12,5•	13,1•	14,5
Geležinkelių keleivinis transportas	0,4•	0,4	0,5•	0,4•	0,3
Sausumos keleivinis transportas	7,9•	8,1	8,4•	7,9•	8,3
Vandens keleivinis transportas	0,2•	0,2	0,0•	0,0•	0,0
Oro keleivinis transportas	0,5•	0,6	0,8•	0,8•	0,9
Pagalbinės keleivinio transporto paslaugos	0,5•	0,6	0,7•	0,7•	0,7
Keleivinio transporto ir įrangos nuoma	0,3•	0,3**	0,4•	0,5•	0,5
Kelionių agentūros ir panašios įmonės	3,1•	3,3	3,3•	3,4•	3,4
Kultūrinės veiklos rūšys	4,4•	3,8	3,3•	2,9•	2,6
Sporto ir kitos poilsinės veiklos rūšys	3,6•	2,9	3,9•	3,1•	2,9

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S8R584#/>

Remiantis statistinių rodiklių apie dirbančiųjų skaičių turizme galime teigti, kad didžiausias rodiklis maitinimo ir apgyvendinimo sektoriuje. Šiuose turizmo paslaugų sektoriuose populiariausios aptarnaujančio personalo darbuotojų darbo vietos, kurios yra menko darbo užmokesčio ir nereikalaujančio aukšto išsilavinimo lygio.

Kultūriniai procesai. Turizmo plėtra - intensyvus informacinių technologijų diegimas, keičia ne tik keliautojų gyvenimo būdą, bet ir šalies tradicijas, kultūrą, papročius. Daugiausiai kultūrinių procesų migracijoje įtakoja turistai keliaujantys intensyviai, po skirtingus žemynus. Šiandienos galimybės keliauti, praktiškai be apribojimų po visą pasaulį, padarė didžiausią kultūros sklaidą. Turistai keliaudami dalijasi informacija apie savo šalį, jos kultūrą, tradicijas, bet ir grįžtamuju būdu perteikia savo krašte kitų šalių kultūros epizodus. Nieko nebenustebinsime mūsų šalyje „kultūrine mišraine“ renginių, parodų, mugių metu, maitinimo sektoriuje. Besikeičiančios visuomenės kartos noriai priima kitų šalių tradicijas, madinga tampa švęsti kitų valstybių šventes, maisto ir gėrimų kultūrų pamėgdžiojimas. Ryškūs skirtingų kultūrų ir tradicijų intarpai pastebimi formuojant gamtinę aplinką: sodinami netradiciniai atvežtiniai, egzotiniai augalai, želdiniai. Renovuojami architektūriniai objektai interpretuojant kitų šalių pavyzdžius. „V. Daujotytė (2018) vaizdingai kultūrą lygina su medžiu: „iškalbingiausias kultūros vaizdinys yra medis“ „Kultūros šaknys ir šakos – esminė kultūros savaimingumo ir gyvybingumo metafora [...] gelmės ir paviršiaus jungtis ir yra pagrindinė kultūros vertikalė, nes gelmė be paviršiaus neatpažįstama, o [...] paviršius be gelmės neskaidrus, senkantis, džiūstantis“. Valstybine reikšme kultūrą ir jos kintamumą sudaro gamtinis (piliakalniai, etnografinės vietovės ir t.t), materialus (architektūriniai objektai, istoriniai paminklai ir t.t.) ir dvasinis (tradicijos) pagrindas. V. Daujotytė (2018) teigia, kad „turizmo kontekste kultūrai priskiriama tiek paveldas, tiek ir gyvoji šiandieninė kultūra“.

Apie *vadybinių procesų* reikšmę turizmui Darnaus turizmo modelyje (2010) išskiriama: "efektyvus turizmo planavimas ir valdymas yra garantas, kad darnaus vystymosi priemonėmis bus padidinta turizmo nauda ir sumažintas neigiamas poveikis. Turizmo planavimas ir turizmo veikla turi ne tik didžiulę reikšmę turizmo vietovės ekonominiam augimui, bet gali daryti įtaką visai šalies ekonomikai". Kaip pavyzdį galime pateikti 2020 m. pavasario pandemijos situacijos įtaką Europos turistų lankomiausiems miestams (Roma, Barselona, Venecija ir t.t.).

Politiniai procesai. V. Malinauskaitė (2018) teigia, kad turizmas „plėtojamas įvairialypėje ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, politinėje plotmėje pasižymi politinių nuostatų ir bendražmogiškų vertybių skaida ir formuoja naujus socialinės elgsenos stereotipus“. Šiame kontekste vertindami iššūkius darnaus turizmo plėtrai, mokslininkai išskiria kelias kertines turizmo plėtros tendencijas ateinantiems dešimtmečiams:

1. Auganti konkurencija tarp atskirų šalių ar regionų – pirmiausiai dėl augančio skrydžių skaičiaus bei didėjančių pajamų atsirandanti galimų kelionės kryptių gausa (Cochrane, 2008).

2. Pradedančios keliauti naujos turistų grupės iš įvairių regionų. Ypatingai tai jaučiama ES ekonominėje erdvėje (PTO statistika).

3. Didėjantis nišinių turizmo produktų populiarumas. Prognozuojama, kad jau 2030 metais aviakompanijos naudos biokurą, kitų paslaugų tiekėjai konkuruos siūlydami ekologiškus produktus (Chon, 2011).

4. Dalinimosi ekonomika turi itin didelę įtaką naujai kuriamiems turizmo produktams (Europos parlamento išvada, 2015).

Pasaulio turizmo organizacijos (PTO) yra apibrėžta, kad darnusis turizmas turi optimaliai naudoti gamtos išteklius ir rūpintis gamtos paveldo bei biologinės įvairovės apsauga. Vienas svarbiausių darniojo turizmo principų – atsakingas turimų išteklių naudojimas ir jų išsaugojimas ateities kartoms“.

Lietuvos vystomasis bendradarbiavimas prie Užsienio reikalų ministerijos (2015) išskyrė darnaus vystymosi tikslus iki 2030 m.:

- Panaikinti visų formų skurdą;
- Panaikinti badą, užtikrinti apsirūpinimą maistu ir geresnę mitybą, skatinti darnų žemės ūkį;
- Užtikrinti sveiką gyvenimą ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę;
- Užtikrinti visaapimantį ir lygiavertį kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi;
- Pasiiekti lyčių lygybę ir įgalinti moteris ir mergaites;
- Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją;
- Užtikrinti visiems prieigą prie prieinamos, patikimos, darnios ir modernios energijos;

- Skatinti tvarų, visaapimančią ir darnų ekonominį augimą, produktyvų įdarbinimą ir tinkamą darbą;
- Plėtoti atsparią infrastruktūrą, skatinti visa apimančią ir darnią industrializaciją ir skatinti inovacijas;
- Sumažinti nelygybę valstybėse ir tarp valstybių;
- Padaryti miestus ir žmonių apgyventas vietas saugias, atsparias ir darnias;
- Užtikrinti darnaus vartojimo ir gamybos modelius;
- Imtis skubių kovos su klimato kaita ir jos padariniais veiksnių;
- Išsaugoti ir darniam vystymui naudoti vandenynų ir jūrų išteklius;
- Saugoti, atkurti, skatinti darnų žemės ekosistemų naudojimą, darniai valdyti aplinką, sustabdyti žemės degradaciją, sustabdyti bioįvairovės praradimą;
- Skatinti taikias visuomenes darniam vystymuisi, užtikrinti prieigą prie teisingumo visiems ir sukurti efektyvias, atskaitingas visų lygių institucijas;
- Stiprinti vystymosi darbotvarkės įgyvendinimo priemonės ir pagyvinti globalią partnerystę darniam vystymuisi“ <https://orangeprojects.lt/lt/tikslai/Darnaus-vystymosi-darbotvarke>

Darnusis atsinaujinantis turizmas yra ilgalaikis procesas, kuris skatina žmones keliauti, tausojant gamtą, kultūrinę aplinką. Keliaujantys, turizmo sektoriaus aptarnaujantis personalas ir kiti susiję su turizmo veikla nariai dalyvauja šiame procese, užtikrindami vientisą bendruomenių, kultūrinių, socialinių ir ekonominių sistemų pusiausvyrą. Pasaulio turizmo organizacijos „(PTO) teigimu plėtojant darnųjį turizmą, būtinas visų suinteresuotų pusių įsitraukimas ir stipri politinė lyderystė“ (<https://m.delfi.lt/partnerioturinys/article.php?id=72975070&fbclid=IwAR17GXFVKVC3j0z2inojVppAGKdboiBtCvfhW1bc4QJLLXPsTvIFEzixGT0>) Taigi, šioje veiklos srityje turi susitelkti tiek viešojo sektorius, tiek verslo, tiek politikos atstovai, kad būtų skiriamas turizmo poveikio vertinimas ir taikomos atitinkamos prevencinės priemonės.

„Darnus turizmas ir rekreacija glaudžiai koreliuoja, nes juos jungia vienoda aplinka (dažniausiai gamtinė pvz. vandens telkiniai, miškai ir t.t). Analizuojant darnaus turizmo vystymosi gaires stebima, kad „norint išsaugoti kultūros ir gamtos paveldą, naudą patiria ir turizmas, ir rekreacija. Aukštos kokybės rekreaciniai ištekliai (SPA centrai, prieplaukos ar golfo klubai) išskiria susidomėjimą ne vien tik objektu, bet ir ta teritorija kur vykdoma veikla sukurdamą papildomus poreikius apgyvendinimo, maitinimo ar kitoms paslaugoms. Pagrindinis skirtumas tarp turizmo ir rekreacijos yra tai, kad lauko rekreacijos veiklų paklausą daugiausia formuoja ne turistų, o miestų ar tankiai apgyvendintų vietovių gyventojų poreikiai ir atstumas“ (Baud-bovy ir Lawson, 2002)

2 lentelė. „Turizmo ir rekreacijos lyginimas“ (Baud-bovy ir Lawson, 2002)

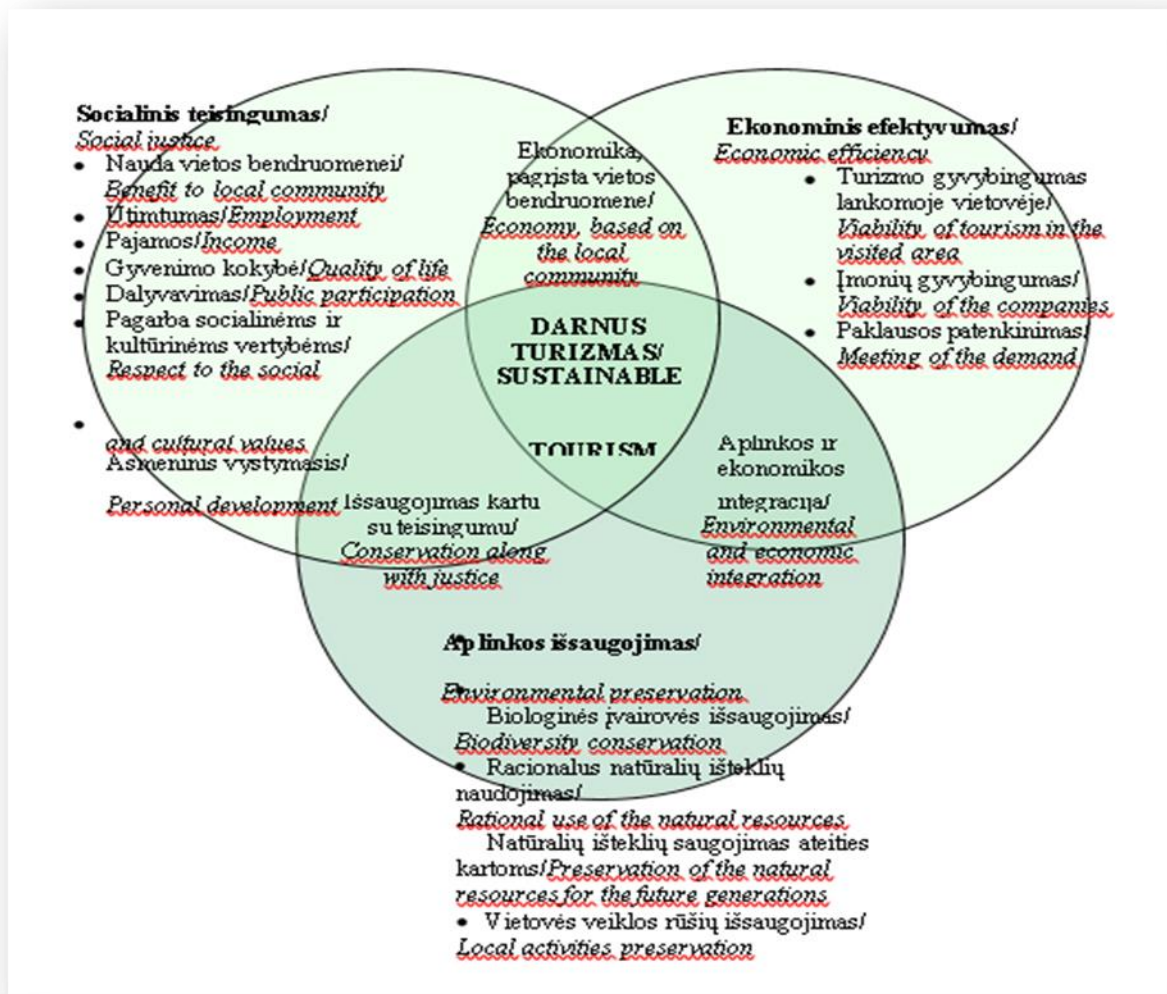
Palyginimas	Turizmas	Lauko rekreacija
Infrastruktūra	Turizmo infrastruktūra dažnu atveju plėtojama privačiomis investicijomis.	„Lauko rekreacijos infrastruktūra dažniausiai kuriama viešojo sektoriaus investicijomis“.
Pasirinkimas	Platus turizmo vietovių pasirinkimas įtakoja stiprią konkurenciją.	Pasirenkamumą visuomet riboja atstumas ir laikas.
Kokybė	Pagrindiniai kriterijai yra unikalumas, savitumas ir vietovės įvaizdis.	Svarbi tiek priemiesčiuose, tiek kaimo vietovėse.
Organizacijos	Pagrindinis vaidmuo tenka tarpininkams (kelionių organizatoriams ir agentūroms).	Dažniausiai apima klubų, asociacijų ir bendruomenių veiklą.
Vartotojų skaičius	Ribojama apgyvendinimo paslaugų ir vietų skaičius.	Įtakoja vietovės populiacija, pasiekiamumas ir infrastruktūra.
Išteklių paklausa	Ištekliai naudojami visą sezoną ir yra palyginti jautrūs padidėjusiai paklausai.	Didžiausia paklausa yra savaitgaliais ir švenčių dienomis. Lauko rekreacija yra tolerantiška ir didesnėms grupėms.
Ekonominė nauda	Didžiausią įtakingumą daro investicijos, užimtumas ir poilsiautojų išlaidos.	Maža įtaka užimtumui ir turistų išlaidoms.

Šaltinis: Darnaus turizmo vystymo gairės (2010)

Darnaus turizmo viešinimas, informacijos sklaida su pastarojo teikiama nauda, galimybėmis, įvairiomis žiniasklaidos priemonėmis (soc. tinklai, švietimo struktūrose, internetas, spauda) visuomenę pripratintų kaip prie elementaraus turizmo. Sistemingas finansinių išteklių investavimas aktyvinant rinkodarines priemones, suteiktų daugiau informacijos apie darnaus turizmo naudą ir galimybes, įgyvendinant darnumo idėjas. Sparti technologinė plėtra įtakoja visas gyvenimo sritis, tame tarpe ir turizmą bei laisvalaikį. Informacinės technologijos naudojamos ne tik informaciją paieškoms, bet ir viešinant, reklamuojant, komentuojant. Norint sudominti visuomenę, atkreipiant dėmesį į darnųjį turizmą, turėtume sistemingai informuoti ne tik apie žalą ir netausojimo pasekmes, bet ir apie darnos privalumus.

XXI amžiaus visuomenės problema – perteklinis vartojimas. Pasaulis perpildytas pasiūla visose ekonomikos srityse, ne išimtis ir turizmas. Populiariausios lankomos teritorijos perpildytos turistų srautais, klasikinių turizmo paslaugų (pasyvaus poilsio, aktyvių pramogų) pasiūla konkurencinga. Turizmo rinka nuolat atsinaujina. Informacinių technologijų ir priemonių pagalba, kuriasi virtualių turistų bendruomenės, kas suaktyvina ne tik marketingą „iš lūpų į lūpas“, bet ir darnaus turizmo vystymą bei poreikį darniai, bet kartu ir įdomiai keliauti. Populiarėjančios virtualios kelionės, turai, kas leidžia turistui pasirinkti ne tik lankytinus objektus, sužinoti dominančią informaciją, bet ir iš anksto rezervuoti ir įsigyti paslaugas, bilietus. Mobiliosios technologijos tokie kaip: palydovinės navigacinės sistemos, mobilusis internetas, mobilūs žemėlapiai jau nebestebina darnaus turizmo vartotojo. Labai svarbu, kad informavimo priemonės, informacinės technologijos ir jų produktai būtų nesunkiai prieinami žmonėms su specialiaisiais poreikiais. Darnus turizmas jau savo pavadinimu įpareigoja būti „draugiškas“ ir būti pritaikytas įvairaus poreikio visuomenei.

Ž. Bartkutė (2013) teigia, kad „darnaus turizmo vystymo gairės ir valdymo metodai yra taikomi visoms turizmo formoms skirtingose turizmo aplinkose, apimant masinio turizmo ir kitas skirtingas turizmo segmentų nišas. Darnumo principai apima aplinkos, ekonominius ir socialinius – kultūrinius turizmo plėtojimo aspektus“ (Castellani et al., 2012) (žr. 2 pav.):

2 pav. Darnaus turizmo modelis (pagal Hall, 1998)

Pasak autorės „...iš kitos pusės, turizmas, kaip ūkio šaka, niekada nebus visiškai darnus, bet jis gali įgyvendinti siekimą būti darnesniu.

Hunter (2002) apibendrina ir suklasifikavo įvairiuose moksliniuose šaltiniuose pateikiamas mintis apie darnųjį turizmą“. Remiantis autore, Mickevičiūtė L. (2015) išskyrė, kad „...klasifikacijoje išryškėjo „šviesiai žalio“ („light green“) ir „tamsiai žalio“ („dark green“) darniojo turizmo sąvokos: (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Darnaus turizmo sąvokų klasifikavimas

„Šviesiai žalias“ („light green“) variantas	„Tamsiai žalias“ („dark green“) variantas
1. Propagavimas ir stiprus palaikymas.	1. Atsargumas ir žiniomis grįstas naujų produktų kūrimas.
2. Turizmo nauda kaip prielaida.	2. Turizmo nauda turi būti įrodyta.
3. Dominuoja savanaudiški interesai.	3. Turizmas nebūtinai turi būti darniojo vystymosi komponentas vietovėje; būtina sektorių integracija.

4. Turistinės veiklos palaikymas ir plėtra lankomose vietovėse.	4. Ekonominės bazės plėtimas esant didelei priklausomybei nuo turizmo; visapusiškas ir aktyvus naujos turizmo veiklos vertinimas.
5. Turizmo produktai turi būti palaikomi ir plėtojami pagal rinkos poreikius.	5. Gamtos ištekliai turi būti išsaugomi ir poveikis jiems sumažintas (pageidautina iki minimumo); kur įmanoma su atitinkamai pritaikytais produktais (gamta turi egzistencinę vertę).
6. Aplinkosaugos veikslių imamasi tik tada, kai tai būtina ar naudinga (kaip teisinė pareiga, konkrečios problemos išsprendimas, nauda rinkodarai ar sąnaudų taupymas).	6. Poveikis aplinkai įprastine darbo tvarka visada vertinamas.
7. Veiklos (plėtos) išsklaidymas ir silpninimas	7. Dėmesys ir susitelkimas veiklai.
8. Dominuojantis valdymo būdas – sektorių savikontrolė.	8. Platus valdymo metodų ir reikalingų priemonių spektras.
9. Tiesioginis dalyvavimas valdymo sektoriuje.	9. Tikėtina, kad bus vykdoma švietėjiška veikla su aplinka susijusiose akademinėse disciplinose.

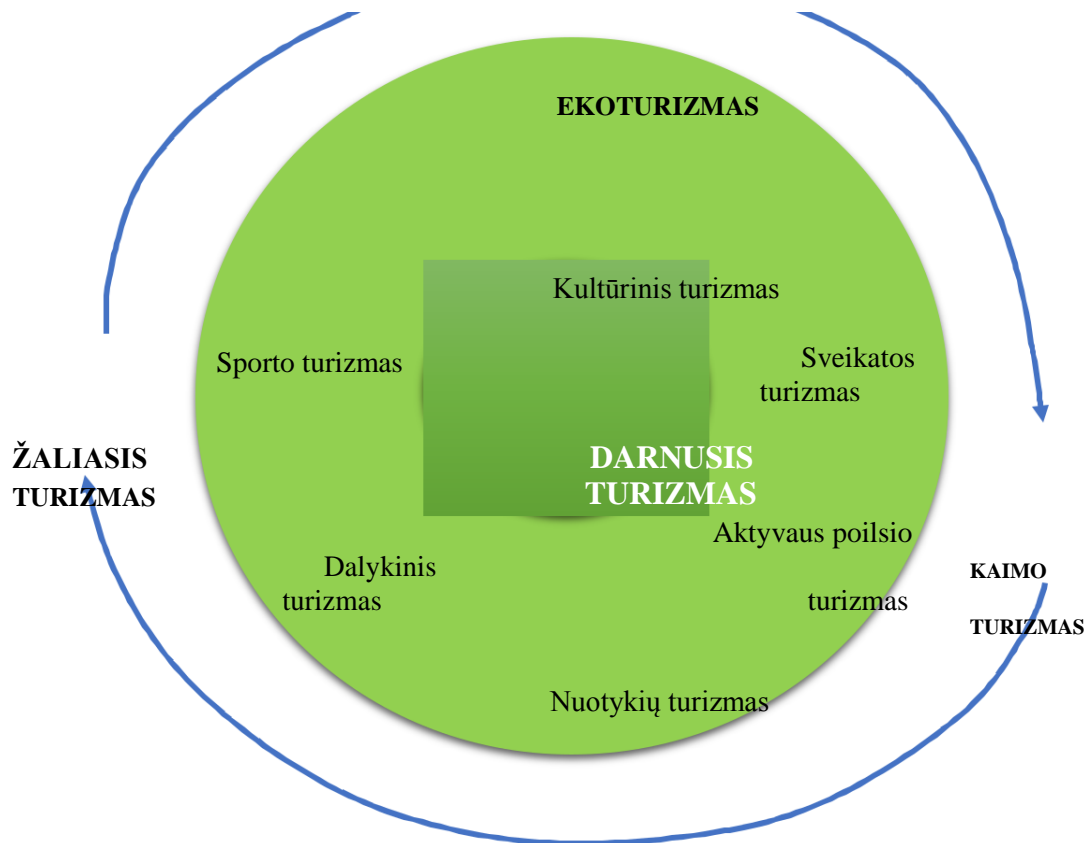
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Mickevičiūte L. 2015

Pasak Mickevičiūte L. (2015), „Light green“ darnusis turizmas yra silpnesnis, mažiau orientuotas į aplinkosaugą, ekologiją, socialinius aspektus. Tačiau „Dark green“ darnusis turizmas yra stipriai orientuotas į aplinkosauginius, ekologinius, socialinius aspektus, čia siekiama visokeriopai išsaugoti gamtos išteklius, nuosekliai ir atsakingai naudoti įvairias turizmui reikalingas priemones bei vertinti jų poveikį, tam kad būtų išlaikyta darna tarp natūralių ir žmogaus sukurtų produktų bei aplinkos“ (Darniojo kaimo turizmo tobulinimo galimybės).

Dagiliūte R ir Bartkute Ž. (2014) išskiria, kad „...skatinant darnaus turizmo plėtrą, labai svarbus vaidmuo tenka kiekvienam turizmo vartotojui (potencialiam turistui), kuris renkasi vienokią ar kitokią turizmo formą ir tokiu būdu formuoja šio sektoriaus pasiūlą. Svarbu, kaip kiekvienas turizmo vartotojas suvokia ir praktiškai išreiškia savo pasirinkimus ir poelgius, kurie turi įtakos darnaus turizmo įgyvendinimui. Norint tai suprasti, reikia atlikti jų turimų žinių, elgsenos ir pasirinkimo analizę, kadangi šie veiksniai sąlygoja aplinkai palankesnio, atsakingesnio, darnesnio turizmo pasirinkimą ir jo populiarinimą“.

L. Mickevičiūtė (2015) pabrėžia, „...kaip teigia Hall (2004) darnus turizmas yra dažnai lyginamas su gamtiniu ar ekoturizmu. Norint nagrinėti darniojo turizmo veiklas svarbu suprasti kokias turizmo rūšis jis apima. Darnaus turizmo vystymo gairėse (2010) turizmo rūšys – tai kelionių kategorijos, kurios skiriasi savo tikslais ir turiniu. Aukščiau buvo minėta, kad turizmo rūšys dažniausiai skirstomos pagal turistų kelionės tikslą, turistų skaičių, kelionės trukmę, keliavimo būdą ir pan. Darnaus vystymo gairės ir vadybos praktika yra pritaikoma visoms turizmo formoms ir visų rūšių turizmo vietovėms, taip pat masiniam turizmui bei įvairiems savo nišą suradusiems turizmo segmentams“.

3 paveiksle matyti, kad darnus turizmas apima visas turizmo rūšis (žr. 3 pav.):

3 pav. Darnus turizmas ir turizmo rūšys
Šaltinis: Darnaus turizmo vystymo gairės, 2010

Apibendrinus stebima, jog darnaus turizmo pagrindinis tikslas yra suvienyti jame dalyvaujančių svarbiausių subjektų – turistų, bendruomenės, verslo dalyvių, turizmo išteklių valdytojų – teigiamų patyrimų vystymą ir glaudų, supratingą bendradarbiavimą. Taigi, darnusis turizmas turi skatinti subalansuoti pusiausvyrą tarp turizmo ekonomikos augimo, didėjančių keliautojų srautų ir aplinkos apsaugos, lankomos vietovės bendruomenės poreikių ir lūkesčių patenkinimą.

Darniojo turizmo plėtra įgauna vis didesnę pagreitį, žmonės pradeda rūpintis aplinka, ją tausoti ir saugoti. Dėl perteklinio vartotojiško ir masinio turizmo plėtros nukentėjo daugelis regionų, vandens telkinių ir jų pakrantės, architektūriniai objektai, kultūrinės vietovės. Vis daugiau užteršiamos ir praranda turistinį patrauklumą tokios pasaulio vietovės: Vencijos įlanka, Ligurijos ir Tirėnų jūros bei jų pakrantės, Kosta Brava, Maljorka, Ibisa, Kosta Blanka, Pietvakarių Balkanų jūros pakrantės, Balerų salos, Sardinija ir Korsika ir dar daug kitų įspūdingų vietų. Tampa visiškai suprantama, kodėl kai kuriuose pasaulio šalyse, ypač Šiaurės Europoje, darniajam turizmui yra skiriamas ypatingas dėmesys. Valstybės imasi įvairių priemonių darniajam turizmui skatinti. Projektai, kurie motyvuoja siekti aukštesnio turizmo paslaugų lygio, kuria iš tiesų patrauklų įvaizdį, ir tuo būdu, pritraukia akivaizdžiai didesnius turistų srautus, veikia skirtinguose regionuose – Kroatijoje, Maroke, Čilėje ir kt. Analizuojant Islandijos turizmo sektorių pastebima, kad čia savo turizmo kampaniją „Įkvėpti Islandijos“ papildė specialia virtualia akademija, kurioje pateikiami vaizdo reportažai, kuriuose pateikiama informacija kaip atsakingai ir saugiai keliauti.

1.2. Turizmo valdymo principai, funkcijos ir darnaus turizmo plėtros vystymosi problematika

„Nacionalinė darnaus vystymosi komisija (toliau NDVK) įkurta 2000 m. rengiant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją (toliau NDVS). Po NDVS patvirtinimo 2003 m. rugsėjo 11 d. NDVK tapo pagrindine institucija, užtikrinančia darnaus vystymosi veiklų koordinavimą ir teikiančia pasiūlymus dėl darnaus vystymosi politikos Lietuvoje. Komisijai vadovauja Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas, nariai – ministrai, nevyriausybinė organizacijų, verslo įmonių asociacijų, mokslo institucijų atstovai, užtikrinantys ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių aspektų įtraukimą.

Už Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 įgyvendinimą nacionaliniu lygiu atsakinga yra Aplinkos ministerija, o Užsienio reikalų ministerija koordinuoja Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 įgyvendinimą vystomojo bendradarbiavimo aspektu“ <http://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva/nacionaline-darnaus-vystymosi-politika%3E>

2004 m. Lietuvai įstojus į ES, buvo priimti sprendimai teikti oficialiąją darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo paramą. Išskirti aktualiausi šeši iš septyniolikos „darnaus vystymosi tikslų: skurdo mažinimui, kokybiškam švietimui, lyčių lygybei, klimato kaitos poveikio švelninimui, taikai ir teisingumui, stiprioms institucijoms, partnerystei įgyvendinant tikslai. 2017 m. Lietuvos oficiali parama vystymuisi (toliau OVP) sudarė 52,5 mln. eurų, t.y. 0,13 % bendrųjų nacionalinių pajamų (BNP). Lyginat 2017 m. su 2016 m. OPV vertine išraiška padidėjo (2016 m. – 51,6 mln. eurų), bet OPV/BNP rodiklis sumažėjo (2016 m. buvo 0,14%) dėl BNP augimo“ (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Darnus vystymasis ir Lietuva).

Šiuo metu Lietuvoje turime keletą darnaus turizmo paslaugas skatinančių programų – tai „Kurk Lietuvai“, „Žaliojo rakto“, „Etnografinio paukštelio“ ženklą, tautinio paveldo sertifikavimo sistemą (ženklelis „Lietuvos tautinis paveldas“), siekiame „Mėlynosios vėliavos“ programos reikalavimų. Šalis dalyvauja EuroVelo – Europos dviračių takų tinklo plėtros programoje, kurios tikslas – sukurti penkiolika dviračių trasų, kertančių visą Europą. Turizmo centrų, nacionalinių parkų, rezervatų leidiniuose, internetinėse svetainėse keliaujantiems nurodomos taisyklės kaip elgtis gamtoje, saugomose teritorijose, nekenkti vietiniams gyventojams, transporto priemonių naudojimą ir parkavimą ir t.t. Programos „Kurk Lietuvai“ dalyvė G. Šadeikaitė, analizuojanti darniojo turizmo plėtros Lietuvoje galimybes sako: „Sėkmingai taikomos saugomų teritorijų bei tautinio paveldo sertifikavimo sistemos, tačiau kol kas nėra bendros darniojo ar ekologinio turizmo ženklavimo sistemos, todėl sunku užtikrinti aukštą paslaugų kokybę bei padėti mažiau žinomoms regionų vietovėms kurti patrauklų įvaizdį ir pritraukti turistų“ (<https://www.delfi.lt/partnerio-turinys/archive/darnusis-turizmas-galimybe-tikrai-ir-graziai-lietuvai.d?id=72975070>)

Lietuvoje darnųjį turizmą būtina vystyti aktyviau, pritraukiant įvairių sričių verslo įmones, politikai bei šalies vadovai turėtų suvienyti jėgas, kad visi pajustumė pozityvius pokyčius Lietuvos darniojo turizmo sektoriuje. Būtina pastebėti, kad šiuo metu turistams tenka susidurti su kelio nuorodų į lankytinas, nakvynės ar maitinimo vietas regionuose stygiu. Rajonuose tvarkomi ir įrengiami nauji dviračių takai, plečiami žalieji maršrutai, skatinimas keliauti ekologiškais transporto priemonėmis, tausojančių gamtą priemones įgyvendina apgyvendinimo ir maitinimo įstaigos, kuriamos apie darnaus turizmo vystymą informacinės priemonės. Tačiau, dar labai nedaug objektų yra pritaikyti turistams turintiems specialiųjų poreikių. Inicijatyvos darniojo turizmo vystyme ir plėtroje reiktų iš įvairaus lygio valdžios institucijų priimant atsakingus ir kryptingus sprendimus tolimesniai vystymui.

Malinauskaitė V. (2017) akcentuoja, jog, kadangi „turizmas yra daugiašakė veikla, todėl, be tiesioginių turizmo įstatymų, jį reglamentuoja daugelis atskiroms sritims reguliuoti priimtų teisinių aktų“. Išskirsiu tik svarbesnius (tiesiogiai susijusius su šiuo darbu), veikiančius saugomose teritorijose, užtikrinančius subalansuotą darnaus turizmo plėtrą:

- Vienas pagrindinių strateginių dokumentų „*Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 m. programa*, kuri parengta siekiant nustatyti valstybės turizmo plėtros tikslus ir uždavinius, kurie apima konkurencingų turizmo produktų ir paslaugų kūrimą, turizmo infrastruktūros ir paslaugų plėtrą, palankios turizmo verslui aplinkos kūrimą ir skatinimą, veiksmingų rinkodaros ir komunikacijos priemonių diegimą didinant Lietuvos turizmo konkurencingumą ir žinomumą Lietuvos Respublikoje ir tarptautinėse rinkose, taip pat skatinti turizmo paslaugų eksportą į užsienio valstybes pagal darniojo turizmo principus bei prisidedanti prie gyventojų užimtumo didinimo ir nedarbo lygio mažinimo“ (Mickevičiūtė L. 2015).

Kitas svarbus dokumentas Nacionalinė Darnaus Vystymosi Strategija (toliau NDVS) kurioje „vystymosi rodikliai sugrupuoti pagal 3 pagrindinius darnaus vystymosi sektorius – aplinkos būklė, ekonominis vystymasis ir socialinis vystymasis. Šis grupavimas gana sąlygiškas, nes didelė dalis pateikiamų rodiklių tarpsektoriniai, apibūdinantys sektorių sąveiką. Atskirai pateikiami teritorijų vystymosi rodikliai, parodantys padėtį apskrityse, savivaldybėse ir smulkesniuose teritorijos vienetuose. Atsižvelgus į tai, atnaujinta Valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, kur numatyti darnaus vystymosi tikslai turi būti įgyvendinti iki 2030 m., o vizija iki 2050 m. Tai pagrindinė „skėtinė“ Lietuvos vystymosi strategija, apimanti visus šalies raidos aspektus, nustatyta ilgalaikė valstybės darnaus vystymosi politika“ (<http://sdgtoolkit.org/wp-content/uploads/2017/02/NATIONAL-STRATEGY-FOR-SUSTAINABLE-DEVELOPMENT-Lithuania>)

Svarbu, kad darnaus vystymosi tikslai būtų tinkamai įgyvendinami „šalyje, todėl teisiniams jos reglamentavimui ir instituciniam įgyvendinimo mechanizmui skiriamas didelis dėmesys, o į šį procesą yra įtrauktos visos šalies valstybės institucijos, o jų darbą koordinuoja Aplinkos ministerija kartu su Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija (Darnaus vystymosi tikslų nacionalinis teisinis reglamentavimas ir instituciniai įgyvendinimo mechanizmai, 2017).

Turizmo sektoriuje veikiančių juridinių ir fizinių asmenų veiklą koordinuoja ir reguliuoja Turizmo įstatymas ir poįstatyminiai aktai. Pirmasis turizmo įstatymas priimtas 1998 03 19, nauja jo redakcija – 2002 12 02 (įsigaliojo nuo 2003 04 01).

– Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymas (priimtas 2001-12-28) nustato visuomeninius santykius, susijusius su saugomomis teritorijomis, jų steigimo, apsaugos, tvarkymo ir kontrolės teisinius pagrindus. Pagrindinės sąvokos ir reglamentai, apibrėžiantys turizmo vystymo galimybes šalies nacionaliniuose parkuose išdėstyti straipsniuose: 2.27, 2.38, 2.39, 12.6, 13.5.

– Nacionalinių ir regioninių parkų nuostatai patvirtinti LR Vyriausybės ir parkų direktijų nuostatai (patvirtinti Valstybinės saugomų teritorijų direktoriaus įsakymu) nustato pagrindinius parko tikslus, uždavinius, valdymo modelis, leistinas ir draudžiamas veiklas, direktijos darbo organizavimo pagrindines kryptis, funkcijas ir veiklos ekonominius pagrindus. Nagrinėjant Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano teritorijos raidos strateginių tikslų sistemą, nurodoma, kad savo erdvine sistema išskirtini 5 sektoriniai tikslai, iš kurių vienas – rekreacijos (ir turizmo) teritorinė plėtra. Remiantis sprendimais ypatingas valstybės dėmesys skiriamas darnaus turizmo plėtrai šalyje.

– Nacionalinė darnaus vystymo strategija (2003 m. rugsėjo 11 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr.1160 VŽ, 2003, Nr. 89-4029). Dokumente pateikiami darnaus vystymosi koncepcijos pagrindai, analizuojami aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi prioritetai. Pateikti pagrindiniai turizmo ir rekreacijos subalansuoto vystymo principai, nustatyti trumpalaikiai ir ilgalaikiai šios veiklos plėtros strateginiai tikslai ir uždaviniai. „Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės“ bei „Turizmo“ skyriuose dėmesys kreipiamas turizmo vystymui valstybiniuose parkuose, tad daugelis šiame dokumente nurodytų uždavinių ir jų įgyvendinimo priemonių yra privalomi vykdyti ir šalies valstybiniuose parkuose. https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/DV%20ataskaita/ataskaita

– Visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija (VŽ, 1998, Nr. 16-389). Dokumente nurodomi saugomų teritorijų administracijų uždaviniai aplinkosauginio švietimo srityje, tarp jų plėtojant pažintinį turizmą. Šiame dokumente aplinkosauginis švietimas suvokiamas kaip ekologinis švietimas.

– Aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr. 484 (VŽ, 2002, Nr. 93-4029) patvirtinta Lietuvos miškų ūkio politikos ir jos įgyvendinimo strategija, kurioje didelis dėmesys skirtas ir miškų panaudojimo rekreacinėms visuomenės reikmėms.

Taip pat 2017 m. Ūkio ministerija parengė Lietuvos Respublikos darniojo turizmo plėtros gaires. Gairių pagrindu parengta 15 darniojo turizmo rodiklių. Parengti leidiniai „Darnaus turizmo vystymo gairės“ (Marozienė I. 2010 Vilnius) ir „Darnaus turizmo planavimo modelis“ skirti atsakingiems už darnaus turizmo planavimo. Tai švietėjiški leidiniai, parengti „siekiant supažindinti su darnaus turizmo samprata, tikslais bei pateikti rekomendacijas dėl darnaus turizmo vystymo principų integravimo į rajoninio lygmens turizmo planavimo procesus. Šios gairės yra skirtos savivaldybių administracijų, kitų viešųjų institucijų, kurios yra atsakingos už rajono turizmo planavimą bei viešųjų paslaugų valdymą, darbuotojams, siekiant sustiprinti efektyvaus turizmo planavimo žinias ir įgūdžius.

Savivaldybių ir kitų su turizmo plėtra susijusių institucijų specialistams (muziejams, nacionaliniams parkams) dažniausiai kyla tokie klausimai kaip kokios yra turizmo ribos, kuo turizmas skiriasi nuo kitų žmogaus judėjimo formų - tokių kaip dienos išvyka ar migracija. Todėl prieš pristatant darnaus turizmo“ vystymosi principus, leidinio „Darnaus turizmo planavimo modelis“ (Marozienė I. 2010 Vilnius) „skyriuje „Turizmo sistema“ paaiškinama turizmo samprata, pateikiami turizmo sektoriaus dalyvių tarpusavio ryšiai, įvertinama bendradarbiavimo nauda, pristatomi pagrindiniai turizmo planavimo etapai bei turizmo veiklos poveikis“ aplinkai.

1.3. Darnaus vystymosi veiklų koordinavimas ir tikslų įgyvendinimas Lietuvoje

Lietuva – maža, bet nuostabi šalis, prigludusi prie rytinių Baltijos jūros krantų. Šalis neturi kalnų, šiltų jūrų, bet kraštovaizdžio įvairovė yra didžiulė. Nacionaliniuose, regioniniuose parkuose, rezervatuose saugomos ir puoselėjamos vertingiausios, vaizdingiausios šalies gamtos ir kultūros vertybės. Kiekviena teritorija vis kitokia, išskirtinė. Gamta standartų nepripažįsta, vis kitaip išraito upės vingius, užaugina salas, vis kitokiais apdarais apgaubia miškus, kalvas, gūburius ar lygumas. Lietuvoje gamtos ir kultūros paveldas taip persipynęs, kad kartais sunku pasakyti, kuris yra pats vertingiausias. Kraštovaizdis gyvas ne tik augalais ir gyvūnais, bet ir jame gyvenančiais bei veikiančiais žmonėmis. (<https://www.15min.lt/pasaulis-kiseneje/naujiena/per-lietuva/naujoje-knygoje-siulymai-ka-aplankyti-saugomose-teritorijose-642-414507>)

2018 m. „politiniame forume (HLPF) Aplinkos ministras pristatė savanorišką nacionalinę ataskaitą apie JT Darnaus vystymosi darbotvarkės įgyvendinimą Lietuvoje. Šioje ataskaitoje prioritetas skirtas šiems LRV nutarimu patvirtintiems klausimams: skurdo, socialinės atskirties ir pajamų nelygybės mažinimui, užimtumo skatinimui; visuomenės sveikatos stiprinimui, sveikatos priežiūros kokybės ir paslaugų prieinamumo didinimui; inovatyvios ekonomikos ir išmaniosios energetikos plėtrai; kokybiškam išsilavinimui; vystomajam bendradarbiavimui. Ataskaitą parengė Aplinkos ministro įsakymu sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė, kurios veiklą koordinavo Aplinkos ministerija. Įvairių šalių atstovai teigiamai įvertino ataskaitą ir galimybes savo šalyse pritaikyti gerąsias praktikas. Įvertinus kitų šalių patirtį ir naudą rengiant tokio pobūdžio ataskaitas, Lietuvai

būtų tikslinga parengti dar vieną savanorišką Darnaus vystymosi darbotvarkės 2030 įgyvendinimo ataskaitą 2020–2022 m.“ (<http://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva>).

O kaip vystosi darnusis turizmas Lietuvoje? Ar turime ką pasiūlyti turistui, kuris griežtai laikosi darniojo turizmo principų ir reikalavimų? Knygoje Perspectives on innovation and adoption, J. Neiva de Figueiredo (2012) teigiama, kad 4 iš 5 turistų keliauja savo regione (<https://books.google.lt/books?id=b3HNBQAAQBAJ&pg=PA136&lpg=PA136&dq=4+of+5+tourist+s+travel+within+their+own+region&source=bl&ots=u5Ox6PnFxq&sig>

Šiuo metu Lietuvoje stokojama darnaus turizmo paslaugas skatinančių programų – tai „Kurk Lietuvai“, „Žaliojo rakto“, „Etnografinio paukštelio“ ženklą, tautinio paveldo sertifikavimo sistemą (ženklelis „Lietuvos tautinis paveldas“), siekiame „Mėlynosios vėliavos“ programos reikalavimų. Šalis dalyvauja EuroVelo – Europos dviračių takų tinklo plėtros programoje, kurios tikslas – sukurti penkiolika dviračių trasų, kertančių visą Europą. Turizmo centrų, nacionalinių parkų, rezervatų leidiniuose, internetinėse svetainėse keliaujantiems nurodomos taisyklės kaip elgtis gamtoje, saugomose teritorijose, nekenkti vietiniams gyventojams, transporto priemonių naudojimą ir parkavimą ir t.t. Programos „Kurk Lietuvai“ dalyvė G. Šadeikaitė (2016) teigia: „Sėkmingai taikomos saugomų teritorijų bei tautinio paveldo sertifikavimo sistemos, tačiau kol kas nėra bendros darniojo ar ekologinio turizmo ženklinimo sistemos, todėl sunku užtikrinti aukštą paslaugų kokybę bei padėti mažiau žinomoms regionų vietovėms kurti patrauklų įvaizdį ir pritraukti turistų“ (<https://www.delfi.lt/partnerio-turinys/archive/darnusis-turizmas-galimybe-tikrai-ir-graziai-lietuvai.d?id=72975070>)

Vis dar išlieka populiarus turistų lankymasis tik pagrindiniuose turistinėse vietovėse, turistai mieliau renkasi komfortišką „viskas įskaičiuota“ poilsį, pageidauja patogumo ir aukšto serviso lygio aptarnavimo srityse. Galimai tam įtakoja ir vieningos sistemos, informacijos trūkumas. Yra pavyzdžių, kai būtent vietos gyventojų iniciatyva plėtojami išskirtiniai, autentiški turizmo projektai ar lankytinos vietos ir objektai, pvz.: kasmetinis muzikos festivalis Nemuno deltos regioninio parko Kintų miestelyje, „Vyšnių festivalis“ Žagarėje, gyvosios archeologijos dienos Kernavėje ir t.t. Kita darnaus turizmo kryptis įsijungimas į vietinės bedruomenės veiklą, gyvenimo būdą: vietinių amatų (žvejybos, sodininkystės, daržininkystės, bitininkystės ir kt.) pažinimas gamtoje, kai nereikalaujama mechanizacijos integracijos, kai tai siūloma pasidaryti patiems, savo rankomis iš ekologiškų medžiagų. O tai ir reklama, ir darniojo turizmo vystymas. Informacine sklaida didžiausią indėlį turėtų atlikti turizmo lankytojų centrai, kurie daugiausiai šiandien tik informuoja apie pažintinius takus, turistinius maršrutus, lankytinus objektus, renginius, amatų ir etnografinius centrus, poilsio galimybes, skelbtų lankytojų taisykles savo regiono teritorijoje.

Lietuvoje darnųjį turizmą būtina vystyti aktyviau, pritraukiant įvairių sričių verslo įmones, politikai bei šalies vadovai turėtų suvienyti jėgas, kad visi pajustumė pozityvius pokyčius Lietuvos darniojo turizmo sektoriuje. Būtina pastebėti, kad šiuo metu turistams tenka susidurti su kelio nuorodų į lankytinas, nakvynės ar maitinimo vietas regionuose stygiumi. Rajonuose tvarkomi ir įrengiami nauji dviračių takai, plečiami žalieji maršrutai, skatinimas keliauti ekologiškais transporto priemonėmis, tausojančių gamtą priemonės įgyvendina apgyvendinimo ir maitinimo įstaigos, kuriamos apie darnaus turizmo vystymą informacinės priemonės. Tačiau, dar labai nedaug objektų yra pritaikyti turistams turintiems specialiųjų poreikių. Iniciatyvos darniojo turizmo vystyme ir plėtroje reiktų iš įvairaus lygio valdžios institucijų priimant atsakingus ir kryptingus sprendimus tolimesniam vystymui.

1.4. Darnaus turizmo įtaka atskiroms turizmo atšakoms

Skirtingi autoriai, nagrinėdami darnaus turizmo vystymo plėtos gaires, pateikia skirtingas matymus ir pastebėjimus. „Darnaus turizmo plėtra yra suvokiama kaip fiziniai pokyčiai, sąlygojami didėjančio turistų susidomėjimo turistine vietoje, ko pasekoje užtikrinamas aktyvus minimos vietovės lankymas“. Tiksliausiai, ko gero, turizmo plėtrą apibrėžia (Lomine, 2007) kaip:”... turizmo plėtra – procesas, pasireiškiantis vietos infrastruktūros, paslaugų pasiūlos ir kitų turizmo sektoriaus elementų plėtra, siekiant didinti turistų srautus. Šiam procesui būtinas politinis ir ekonominis strateginis planavimas bei atitinkamų sprendimų priėmimas viešajame ir privačiame sektoriuje. “ Išskirtina, tai kad autoriai nurodo turizmo plėtrą, kaip procesą, kurio pagrindinis tikslas – didinti turistų srautus. Turizmo plėtos galimybės gali būti nagrinėjamos ne tik per turistų pritraukimo į konkrečią turistinę vietovę prizmę, bet ir vertinant kitus, tam tikrus kriterijus“(Vaiškaitis E. ir kt.,2017, p.94)

Pasak Marozienę I. (2010), darnus turizmas ir rekreacija yra glaudžiai susiję, nes juos jungia vienoda aplinka (dažniausiai gamtinė pvz. vandens telkiniai, miškai ir t.t). Norint išsaugoti kultūros ir gamtos paveldą, naudą patiria ir turizmas, ir rekreacija. Aukštos kokybės rekreaciniai išteklių (SPA centrai, prieplaukos ar golfo klubai) išskiria susidomėjimą ne vien tik objektu, bet ir ta teritorija kur vykdoma veikla sukurdamą papildomus poreikius apgyvendinimo, maitinimo ar kitoms paslaugoms. „Pagrindinis skirtumas tarp turizmo ir rekreacijos yra tai, kad lauko rekreacijos veiklų paklausą daugiausia formuoja ne turistų, o miestų ar tankiai apgyvendintų vietovių gyventojų poreikiai ir atstumas“(Vaiškaitis E. ir kt.,2017, p.94)

Autoriai remiantis pagrindiniais vertinimo kriterijais palygino turizmo ir lauko rekreaciją (žiūr. 4 lentelę):

4 lentelė. „Turizmo ir rekreacijos palyginimas“ (Baud-Bovy ir Lawson, 2002)

Palyginimas	Turizmas	Lauko rekreacija
Infrastruktūra	Turizmo infrastruktūra dažniausiai plėtojama privačiomis investicijomis, komercinė nauda yra gana rizikinga.	Lauko rekreacijos infrastruktūra dažniausiai kuriama viešojo sektoriaus investicijomis.
Pasirinkimas	Platus turizmo vietovių pasirinkimas įtakoja stiprią konkurenciją.	Pasirinkimą riboja laikas ir atstumas.
Kokybė	Pagrindiniai kriterijai yra unikalumas, savitumas ir vietovės įvaizdis.	Svarbi tiek priemiesčiuose, tiek kaimo vietovėse.
Organizacijos	Pagrindinis vaidmuo tenka tarpininkams (kelionių organizatoriams ir agentūroms).	Apima klubų, bendruomenių ar asociacijų veiklą.
Vartotojų skaičius	Ribojama apgyvendinimo paslaugų ir vietų skaičius.	Įtakoja vietovės populiacija, pasiekiamumas ir infrastruktūra.
Išteklių paklausa	Ištekliai naudojami ištisą sezoną ir yra jautrūs pernelyg didelei paklausai.	Didžiausia paklausa yra savaitgaliais ir švenčių dienomis. Lauko rekreacija yra tolerantiška ir didesnėms grupėms.
Ekonominė nauda	Didelę įtaką daro investicijos, užimtumas ir turistų išlaidos.	Maža įtaka užimtumui ir turistų išlaidoms.

Šaltinis: Darnaus turizmo vystymo gairės (2010)

Plečiantis darniojo turizmo idėjoms pasikeitimai turėtų vykti ir turistų maitinimo srityje. Maitinimo įmonėse, viešbučiuose, ypač dirbančių pagal „viskas įskaičiuota“ programas, reikia optimizuoti ir mažinti maisto atliekų kiekius. Vykdamas projektą „Oranžinė vėliava“ kuriama „reforma, priversianti ir viešbučių savininkus, ir turistus keisti požiūrį į maitinimo paslaugas, teikiamas pagal sistemą „viskas įskaičiuota“ (<https://www.delfi.lt/keliones/atostogos-turkijoje/turkijos-viskas-iskaiciuota-laukia-pokyciai-turistams-teks-suvalgyti-viska.d?id=81043053>). Pasak, projekto iniciatoriaus Ali Akguno, - „maisto atliekų problema ypač aktuali plėtojant darnųjį turizmą: kiekvienais metais šalyje yra išmetama 18 mln. tonų vaisių ir daržovių, 4,9 kepalėlių duonos nukeliauja į atliekas“. Projekto „organizatoriai pasiryžę per penkerius metus net 70 proc. sumažinti maisto atliekų kiekį viešbučiuose. Dėl dalyvavimo projekte viešbučių savininkams leidžiama apsispręsti savanoriškai. Visgi, sutinkant su iniciatyvos sąlygomis, tenka prisiimti tam tikrus įsipareigojimus. Pirmiausia, optimaliau planuoti produktų sąnaudas, aktyviau raginti svečius, kad suvalgytų viską, ką įsideda į lėkštę“ (<https://www.delfi.lt/keliones/atostogos-turkijoje/turkijos-viskas-iskaiciuota-laukia-pokyciai-turistams-teks-suvalgyti-viska.d?id=81043053>). Produktų tiekėjai, užsakovai, virėjai, konditeriai ir kt. bus mokomi kaip teisingai planuoti maisto kiekį. Jau ir šiuo metu kai kuriuose viešbučiuose (daugiausiai penkių žvaigždučių) galima pastebėti užrašų, kurie skelbia, kad visos maisto atliekos bus atiduodamos beglobiams gyvūnams. Racionalaus vartojimo idėjos tolydžiai populiarėja, tai turėtų ir maisto saikingas vartojimas tapti norma, kaip tapo norma šiukšlių ir atliekų rūšiavimas. Skandinavijos viešbučiuose nekeičiami rankšluosčiai po vieno panaudojimo, taip pat atsisakoma popierinių rankšluosčių, o naudojami maži medvilniniai rankšluostėliai ar elektriniai rankų džiovintuvai. Žmonijos laukia ilgas procesas, tačiau jį būtina pradėti, o teigiamus

rezultatus pajus visi. (<https://www.15min.lt/pasaulis-kiseneje/naujiena/kelioniu-pulsas/pokyciai-turkijos-viskas-iskaiciuota-prasys-suvalgyti-viska-ka-isidejai-637-1137422>)

Dalykinis turizmas arba kitaip verslo turizmas, taip pat, gali tapti labiau tvariu ir tausojančiu turizmu. Šioje turizmo kelionėje dominuoja dideli miestai, rengiamos konferencijos, stažuotės ir t.t. Kylantys nauji modernūs viešbučiai jau pritaikomi tokio pobūdžio turizmui. Dalykinis turizmas liks populiarus ir darnus, jei žmonės atsakingiau žiūrės į savo veiksmus, saugos aplinką nuo užterštumo, naudosis alternatyviomis energijos šaltiniais. Vis daugiau verslo žmonių iš automobilių persėda ant dviračių, važinėja elektriniais paspirtukais, elektriniais automobiliais, naudojami natūraliais vietinių gamintojų produktais.

XXI amžiaus visuomenės problema – perteklinis vartojimas. Pasaulis perpildytas pasiūla visose ekonomikos srityse, ne išimtis ir turizmas. Populiariausios lankomos teritorijos perpildytos turistų srautais, klasikinių turizmo paslaugų (pasyvaus poilsio, aktyvių pramogų) pasiūla konkurencinga.

Apibendrinant pirmąjį skyrių, galima teigti, jog nagrinėjant darnaus turizmo plėtros galimybes, jų pritaikymą turistų poreikiams svarbu akcentuoti tokias sampratas kaip: darnus vystymasis, plėtra, aplinkos apsauga, turizmas. Išskiriami pagrindiniai darnaus vystymosi strateginiai tikslai – suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, užtikrinti darnią aplinką, ekonominę žmonių gerovę ir socialines garantijas.

Analizuojant darnaus turizmo plėtrą tam tikroje teritorijoje, svarbu atsižvelgti į šiuos aspektus: ekonominę, socialinę, kultūrinę ir aplinkosauginę padėtį šalyje. Darnaus turizmo plėtros valdymo funkcijas šalyje atlieka LR vyriausybė, LR ekonomikos ir inovacijų, aplinkos ministerijos, regioninės plėtros departamentas, regionų plėtros taryba, teritorijų savivaldybių administracijos. Efektyviai įgyvendinti darnaus turizmo plėtrą skiriami lygmenys pagal numatytos teritorijos dydį: nacionalinis, regioninis, savivaldybinis. Vienas iš svarbiausių dokumentų darnaus turizmo plėtroje yra „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija“, Lietuvos turizmo plėtros programa 2014 – 2020 m., kuriuose numatyti tikslai ir uždaviniai darnaus turizmo plėtrai, taip pat didinant Lietuvos turizmo sektoriaus konkurencingumą. Šalies turizmo valdymo strategijoje remiamasi pagrindiniais vadybos principais: planavimu, organizavimu, vadovavimu ir kontrole. Darnaus turizmo industrijos valdymas pasireiškia klasikiniu vadybiniu principu: “ iš viršaus į apačią “, t. y. valdžios institucijos inicijuoja bei nukreipia tolimesnes valdymo funkcijas žemesniems lygmenims – regionams, savivaldybėms, bendruomenėms ir privatiems verslininkams. Esminės valstybės lygmens valdžios funkcijos yra: įstatymų leidyba ir reguliavimas, planavimas, koordinavimas, interesų atstovavimas. Išskiriami pagrindiniai savivaldybių valdymo principai: darnus vystymas, pozityvi kultūra, aiškus planavimas ir valdymas.

Galima teigti, kad bendromis verslo, politikų, viešojo sektoriaus, administracijų, vietos bendruomenių ir keliaujančiųjų jėgomis, galima pasiekti puikių rezultatų darniojo turizmo srityje. Skatinti sudaryti sąlygas keliauti visoms žmonių grupėms nekenkiant nei aplinkai, nei gamtai, nei architektūrai, nei vietiniams gyventojams. Turime puikių iniciatyvų, originalių vietovių, transporto rūšių pasirinkimą, kad darnusis turizmas taptų norma – norma darnaus keliautojų elgesio ir kultūros. Būtina suvokti, kad darnusis turizmas, tai nėra pigus ir neįdomus turizmas, tai iššūkis turizmo rinkoje.

II. DARNAUS TURIZMO PLĖTROS NEMUNO DELTOS REGIONINIO PARKO RUSNĖS SALOS TERITORIJOJE TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Išanalizavus darnaus turizmo plėtros formavimo veiksmus, valdymo funkcijas ir principus, darnaus turizmo sampratos problematiką šio darbo dalyje pristatomi empirinio tyrimo rezultatai.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti darnaus turizmo plėtros galimybių pritaikymą turistų poreikiams Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijoje situaciją, probleminius aspektus ir pateikti galimas tobulinimo kryptis. Tuo tikslu atlikta teisinių dokumentų analizė, atvejo analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, kokybinio turinio analizė.

Įgyvendinant Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją buvo keliami uždaviniai, plėtoti darnųjį turizmą, skatinti vystyti esamą infrastruktūrą atokiose, mažiau turizmui patraukliose vietovėse, parengti ir įgyvendinti turizmo rinkodaros priemonės.

Tyrimo problema: ar Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorija, joje esanti infrastruktūra, galėtų tenkinti viešuosius poreikius darnaus turizmo plėtroje?

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijos atvejo analizę.
2. Nustatyti regiono, savivaldos, regioninio parko, akademinės ir vietos bendruomenės atstovų požiūrį į Rusnės salos teritorijos darnaus turizmo plėtros galimybių pritaikymą turistų poreikiams įgyvendinimą bei gerinimo sritis.
3. Identifikuoti Rusnės salos teritorijos darnaus turizmo plėtros galimybių trūkumus bei sprendimo būdus.

Tyrimo metodai:

Metodų trianguliacijos principas (Trianguliacija – įvairių metodų derinimas Butvilas,...2011, p.7) taikomas norint sukurti įvairiapusiškus duomenis apie tiriamąjį objektą. Tyrime panaudotas kokybinio tyrimo metodas, dokumentų analizė, atvejo analizė.

Atvejo analizės sampratą K. Kardelis (2002, p.104) apibūdina kaip “sisteminę, nestruktūrizuotą atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą“. Socialinių mokslų srityje atvejo analizė įvardijama kaip „objektų, procesų ar įvykių aprašomojo, tiriamojo ar aiškinamojo pobūdžio analizė, leidžianti išsiaiškinti konkretaus atvejo situaciją ir esminius esamą situaciją (arba atvejų) lemiančius principus“ (Yin, 2009, p. 7). Atvejo analizės tyrimas yra „linijinis, bet pasikartojantis procesas“. Kiekvienas etapas linijiniame atvejo analizės planavimo procese (planavimas, projektavimas, paruošimas, rinkimas, analizė ir pasidalinimas), tyrėjas turi peržiūrėti ir iš naujo išnagrinėti ankstesnius sprendimus. Kaip pabrėžia Yin, kiekvienas skyrius gali būti atskiras, tačiau jis yra susietas su kitais tyrimo proceso etapais.

Kokybinis tyrimas buvo atliktas remiantis kokybinio tyrimo metodologija - interviu. Interviu efektyvus kokybinio tyrimo metodas. Interviu pasižymi atvirumu. Nestandardizuotas interviu neturi jokių standartinių technikų arba griežtų reikalavimų (Kvale, 2003). Duomenys susieti su tyrimo duomenimis, taip siekiant sudaryti kuo išsamesnę nagrinėjamos problemos vaizdą. Kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas patogiosios imties sudarymo būdas.

Tiriamąjį interviu tikslas, dviejų asmenų pokalbio metu, gauti kuo išsamesnės tyrimo uždaviniams naudingą informaciją. Pasak K. Kardelį (Mokslinių tyrimų metodai ir metodologija, 2002), „interviu, kaip atskiras tyrimo metodas, gali būti ir ne vieną skirtingą variantą pradedant nuo formalizuotų (standartizuotų) interviu, kur klausimai iš anksto numatyti, iki neformalių interviu, kur klausimų seka bei jų formalizavimas visiškai laisvi“. Iš esamų galimų interviu variantų pasirinktas pusiau struktūrizuotas interviu, kuomet klausimai ir visa apklausos procedūra numatoma iš anksto. Šiame interviu buvo užduodami klausimai su laisvai formuojamais atsakymais, nebuvo ribojamas nei turinys, nei forma.

Kokybinė turinio analizė – duomenų analizės metodas, naudotas šiame darbe. „Kokybinė lyginamoji analizė“, Z. Norkus (2011, Kaunas). Interviu metu gauti duomenys analizuoti taikant kokybinės turinio analizės metodą, atsakymai interpretuojami ir rūšiuojami, daromi apibendrinimai, pateikiamos išvados. Kokybinė teksto „analizė palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per išskylančias temas“, o kodavimo procedūrų (kategorijų/subkategorijų) kartojimas produkuoja atskiras temas „Turinio analizė socialiniuose tyrimuose“ (V. Morkevičius, 2012, Kaunas).

Teisinių ir strateginių dokumentų analizė yra vienas iš populiariausių naudojamų tyrimo metodų. Šis tyrimo metodas magistriniame darbe buvo naudojamas, siekiant išanalizuoti Nemuno deltos regioninio parko teritorijos infrastruktūrą, privalumus ir trūkumus, bei pasiūlyti galimus sprendimo būdus plėtros galimybėms.

Tyrimo imtis – kokybiniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas patogiosios imties sudarymo būdas. Tirama esama situacija, kurioje dalyvauja fiziniai asmenys susiję su darnaus turizmo plėtra, Nemuno deltos regioninio parko veikla, Šilutės savivaldybės, Rusnės salos teritorijos atsakingais asmenimis ir žiniasklaidos atstovais. Apklausoje dalyvavo septyni respondentai – vienas Rusnės salos gyventojas, Nemuno Deltos regioninio parko darbuotojas, Šilutės rajono savivaldybės darbuotojas, Rusnės seniūnijos darbuotojas, vienas turistai, vienas žiniasklaidos atstovas ir kaimo turizmo sodybos savininkas.

Tyrimo instrumentas. Kokybiniam tyrimui atlikti buvo sudaryti atskiri klausimų blokai kiekvienam apklausoje dalyvaujančiam asmeniui. Siekiant surinkti išsamesnę informaciją ir ją palyginti, informantams buvo užduodami ir bendri klausimai. Klausimyną sudarė nuo 5 iki 8 klausimų (žr. priedą nr. 1), kurių pagalba buvo surinkta reikiama informacija nagrinėjamai problemai spręsti.

Tyrimo eiga. Tyrimas atliktas 2020 metų kovo mėnesį, kai visame pasaulyje ir Lietuvos Respublikoje dėl pandemijos įvestas griežtas karantinas, draudžiantis bet kokius susitikimus bei fizinį kontaktą. Dėl šios priežasties tyrimo metu nebuvo fiziškai susitikta su informantais, o tyrimas atliktas iš anksto susitariant dėl laiko telefonu. Tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tiriamą problema ir žodžiu prašoma jų sutikimo dalyvauti šiame kokybiniame tyrime. Interviu klausimai pokalbio dalyviams buvo parengti remiantis išanalizuota teorine medžiaga. Kokybinio tyrimo metu tyrimo problemai atskelsti buvo stengiamasi informantams pateikti visus nusimatytus klausimus. Tyrimo metu atliktas struktūrizuotas interviu: klausimai ir visa apklausos procedūra numatyta iš anksto. Tyrimo metu remtasi unikalia kiekvieno tiriamojo patirtimi tam, kad susidarytume visuminį tiriamojo objekto vaizdą.

Tyrėjo vaidmuo, interviu duomenų analizė. Kaip teigia L. Rupšienė (2007), „kokybiniuose tyrimuose giluminio interviu sėkmė priklauso nuo tyrėjo gebėjimų klausinėti informantus, juos išgirsti, todėl tyrėjo vaidmuo yra labai svarbus ir jis nagrinėjams keliais aspektais:

- Tyrėjo patirtis su informantais, tyrimo problema (tyrėjo aplinkoje yra pažįstamų Rusnės saloje gyvenančių informantų, kurie sutinka dalyvauti tyrime);

- Tyrėjo šališkumo kontroliavimas (tyrėjas laikėsi etikos normų informantų atžvilgiu, nenuslėpė tyrimo faktų, nes remiasi informantų žodžiais, jie buvo cituojami, analizuojamos ne tyrimo smulkmenos, o pagrindiniai klausimai);

- Siekimas apsisaugoti nuo duomenų iškraipymo, kuris gali atsirasti dėl tyrėjo dalyvavimo, jo ir informantų santykių, duomenų rinkimo technikų (pagrindinė apsisaugojimo priemonė, kai visa užrašyta informacija buvo derinama su informantais: išmetami iš tekstų informantų nepageidaujami žodžiai ir papildoma ta informacija, kurią nurodė tiriamieji)“.

Atliekant interviu duomenų analizę, buvo remtasi L. Rupšienės (2007), R. Tidikio (2003) kokybinių duomenų apdorojimo metodais. Tyrimas buvo atliktas prieš tai išanalizavus literatūrą, todėl gauta informacija interviu metodu, buvo galima atlikti motyvuotai ir kryptingai.

Tyrimo valdymas ir patikimumas. Atliekant gautų duomenų analizę, buvo siekiama išlaikyti tyrimo valdumą ir patikimumą. Gauti kokybinio tyrimo rezultatai buvo susieti su mokslinės literatūros analize. Atliekant tyrimo buvo svarbu, kad gauti rezultatai kuo tiksliau atskleistų tiriamą situaciją, o gauti rezultatai kuo išsamiau ir detaliau aprašomi. Siekiant užtikrinti kokybinio tyrimo vidinį valdumą, trianguliaciją, buvo naudojamas diktofonas, gautų duomenų darna bei išvados.

Tyrimo metu buvo stengiamasi išlaikyti dalykinį bendravimą, siekiant konkretumo ir tikslumo, interviu su kiekvienu informantu gaunama informacija buvo įrašoma į diktofoną.

Tyrimo etika. Organizuojant apklausą buvo vadovaujamosi tyrimo etikos principais. Prieš apklausą tyrime dalyvavę informantai buvo supažindinti su apklausos tikslais, akcentuojamas tiriamųjų anonimiškumas.

Tyrimo dalyvių atžvilgiu, pagrindinis tyrimo principas – nepakenkti tiriamajam. Etikos principų tiriamųjų atžvilgiu tipai (Rupšienė, 2007):

1. Informantų apklausai taikomas geranoriškumo (laisvanoriškumo) principas, kurio laikymąsi atskleidė gautas tiriamojo sutikimas;

2. Kitas – pagarbos asmens orumui. Pirmiausia tyrėjas pristatė, pateikė tyrimo tikslą, aptarė galimus taikyti duomenų fiksavimo metodus, nurodė tiriamojo teisę nedalyvauti tyrime, nupasakojo asmeninę naudą jiems, nes pažadėjo pristatyti tyrimo rezultatus, garantavo anonimiškumą (informantai liko nežinomi viso tyrimo metu ir atlikus tyrimą, po tyrimo ataskaitos parašymo interviu tekstai buvo sunaikinami), konfidencialumą (niekas, išskyrus tyrėją, be informantų sutikimo negalėjo naudotis jo pateikta informacija, nebuvo vartojami tyrimo dalyvių tikrieji vardai). Viską paaiškinus buvo gautas žodinis susitikimas iš informantų, vėliau interviu tekstai suderinti su tiriamaisiais.

Apibendrinus tyrimo metodologijos skyrių galima teigti, kad kokybiniuose tyrimuose svarbu pasirinkti tinkamą imtį, atliekant tyrimus laikytis etikos principų, o gautus duomenis analizuoti kokybiniais tyrimams skirtais ir pasirinktais metodais.

2.2. Regiono vidaus ir išorės aplinka

Regiono gamtinės aplinkos patrauklumas, istoriniai/kultūriniai objektai, infrastruktūra - svarbiausi kriterijai renkantis kelionių kryptį. Europai esant pasaulio turizmo verslo lyderių (PTO 2015, „labiausiai atvykstančių turistų skaičius augo ES“) išskiriamas turistų naudos indėlis ekonomikai. Reikia pripažinti, kad turistų lūkesčiai ir išskiriami prioritetai įtakoja turizmui.

Šio darbo temos pavadinime įvardindinti du teritoriniai vienetai: Nemuno deltos regioninis parkas ir Rusnės sala. Šių teritorijų išsami analizė būtų vienas iš pagrindų magistrinio darbo keliamos problemos analizei bei būtų galima pateikti išvadą kokią įtaką tarp šių teritorijų ir darnaus turizmo turi savivaldos? Sprendžiami keli pagrindiniai klausimai – Nemuno deltos regioninio parko teritorijos darnaus turizmo patrauklumo kokybinio vertinimo bei to patrauklumo įtakos turizmo, kaip ūkio sektoriaus, rezultatų analizei. Norint tinkamai išanalizuoti darnaus turizmo plėtros charakteristikas ir atskirus Rusnės salos infrastruktūros elementus, reikėtų detaliau išnagrinėti savivaldybės išorės (įstatymai, šalutinio poveikio makroaplinka) aplinką ir vidaus (technologinius ir turizmo struktūros).

Lietuvos „savivaldybės pagal savo dydį yra vienos didžiausių Europos Sąjungoje. Ženklius ir jų dydžio skirtumai (pvz., Vilnius ir Neringa, Kaunas ir Rietavas gyventojų skaičiumi skiriasi po keliasdešimt kartų). Iš 60 savivaldybių 6 yra vadinamosios „žiedinės“ savivaldybės, išsidėsčiusios aplink didžiuosius miestus, kurių teritorinė konfigūracija yra paveldėta iš sovietinės rajonavimo sistemos. Šios aplinkybės kelia nemažai iššūkių derinant savivaldybių bendrą veiklą ir paslaugų gyventojams teikimą. 2017 – 2020 m. šių iššūkių sprendimui pirmiausiai bus taikomos finansinės ir reguliacinės paskatos, nukreiptos į savivaldybių bendradarbiavimą (regioninė kooperacija, socialinio

verslo įtraukimas ir kt.)“.(Lietuvos regioninės politikos BALTOJI KNYGA darniai ir tvariai plėtrai 2017-2030(2017, p.10-28)

Regiono išorės aplinka: Remiantis modeliu planavimo ir valdymo procesai įgaliojami atsakingoms institucijoms, savivaldoms, bendruomenėms, privačiam verslui. „Šilutės rajonas nėra laikomas perspektyviu rajonu gamybos srityje, išnykusios pramonės įmonės, drąstiškai sumažėjusių žuvininkystės ir žemdirbytės veikla skatina ieškoti alternatyvių ekonomikos būdų. Vienas jų - gamtinio turizmo vystymas. Pamario kraštas garsėja kiekvienam lietuviui žinomais gamtiniais vandenų ir kultūrinio paveldo ištekliais, todėl rajono savivaldybė, norėdama surasti specifinę nišą kitų rajonų atžvilgiu, Šilutės rajono plėtros 2015-2024 m. strateginiame plane pirmuoju prioritetu numatė stiprinti kraštą, kaip turistinės teritorijos tapatumą, siekiant išskirti Pamario kraštą kaip kultūrinio turizmo centrą bei darniai naudoti ir valdyti turizmui svarbius rajono gamtinius, ekonominius ir žmogiškuosius išteklius rajono konkurencingumo didinimui“ (Šilutės rajono savivaldybės 2015-2024 metų strateginis plėtros planas.)

Šilutės rajono strateginiame veiklos plane (2015-2024 m.) buvo užsibrėžtas ambicingas tikslas ir iškelta Pamario krašto vizija – „Šilutės kraštas – ryškėjanti žvaigždė Europos turizmo žemėlapyje“. Pamario kraštas – unikalus Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sandūros regionas, turtingas išskirtiniu kultūros ir istorijos paveldu. Plane patvirtinti 3 ilgalaikės plėtros prioritetai iki 2024 m. Pirmas prioritetas skirtas turizmui: „Turizmo sektoriaus plėtra, panaudojant ir išsaugant Mažosios ir Didžiosios Lietuvos sandūroje susiformavusį kultūrinį-istorinį paveldą bei unikalius Pamario krašto gamtos išteklius“. Šio prioriteto tikslai:

- 1) tobulinti susisiekimo infrastruktūrą;
- 2) pritaikyti gamtinę aplinką turizmo reikmėms ir užtikrinti jos išsaugojimą;
- 3) vystyti turizmo paslaugas;
- 4) kurti naujus turizmo produktus, panaudojant gamtos išteklius ir jų istorinį-kultūrinį paveldą;
- 5) tobulinti turizmo valdymą bei rinkodarą ir formuoti Šilutės krašto kaip unikalios turistinio regiono įvaizdį“ (Lietuvos pajūrio regiono turizmo plėtros studija, 2007).

Šilutės rajono strateginiame veiklos plane (2015-2024 m. psl.11-24) išskiriami teisiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai teigiami ir neigiami veiksniai įtakojantys savivaldybės turizmo plėtrai. Numatyti ekonominiai ir teisiniai veiksniai skatina rajono bendruomenių pasiekiamumą, didžioji dalis rajono gyventojų dirba Šilutės, Klaipėdos, Tauragės miestuose. Rajono miesteliuose, tame skaičiuje ir Rusnės salą, ekonomika merdėja. Teisinių veiksnių neigiama įtaka - dideli apribojimai aplinkosauginių įstatymų ir ekonominės veiklos nesuderinamumas, ES projektų nepakankamas įsisavinimas. Technologijų ir informacinės visuomenės kūrimas didina Šilutės, kaip savivaldybės konkurencingumą mažindama seniūnijų atskirtį. Todėl turizmo plėtra Šilutės rajone, kuriame gausu gamtinių išteklių viena iš prioritetinių kryptų strateginiame plėtros plane.

Svarbus aspektas turizmo plėtros galimybėms savivaldybės požiūris į aplinkosaugą. Viena iš Šilutės rajono savivaldybės administracijos veiklos sričių yra rajono aplinkosauga ir atliekų tvarkymas. Remiantis <https://www.silute.lt/veiklos-sritys/aplinkosauga-ir-atlieku-tvarkymas/95> informacija galime teigti, kad savivaldybės administracija aplinkosaugai taiko priemones: sudaryti atliekų tvarkymo (išvežimo) grafikai, rajono seniūnijose įrengti šiuolaikiški buitinių atliekų konteineriai ir didžiagabaritinių atliekų aikštelės, gyventojams nemokamai dalinami kompostavimo konteineriai. Pateikiama informacija elektros ir elektroninės įrangos bei baterijų ir akumuliatorių atliekų nuolatinio surinkimo vietų Šilutės r. savivaldybės teritorijoje.

Nuo 2016 metų, kasmet Šilutės rajono savivaldybės užsąjmu rajono teritorijoje atliekami aplinkos taršos nustatymo monitoringai. Remiantis 2019 m. Šilutės rajono teritorijoje atliktais antropogeninės oro taršos tyrimų rezultatais, pateikiamos išvados: „Šilutės rajono savivaldybės teritorijoje NO₂ koncentracijos aplinkos oro užteštumo atitinka teisės aktuose nustatytų ribinių verčių normas.

Taip pat atliktame monitoringe rekomenduojamos aplinkosaugos ir oro taršos mažinimo priemonės:

- Didėjantis automobilių skaičius, transporto infrastruktūros plėtra yra pagrindinis faktorius, įtakojantis rajono aplinkos oro kokybės rodiklius. Šilutės rajono bendrojo plano susisiekimo dalies svarbiausias tikslas yra darnios tarpusavyje sąveikaujančios susisiekimo sistemos kūrimas mažinant transporto srautų poveikį aplinkai, tolygiai vystant vietinių kelių plėtrą, tobulinant ir plėtojant transporto infrastruktūrą.

- Centralizuoto aprūpinimo šiluma sistemos plėtra, daugiabučių gyvenamųjų namų, švietimo, kultūros, sveikatos priežiūrų įstaigų pastatų modernizavimas, energetinio efektyvumo, šiluminės varžos rodiklių gerinimas, centralizuotai tiekiamos šilumos nuostolių mažinimas.

- Visuomenės ekologinio švietimo programų vykdymas, skatinant energijos vartojimo efektyvumo ir atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimą individualių gyvenamųjų namų apšildymui, karšto vandens ruošimui. Vykdyti visuomenės švietimo, informavimo institucijų skatinimą, siekiant efektyvesnio visuomenės dalyvavimo Žemės dienos, Europos judriosios savaitės ir kituose ekologiniuose renginiuose.

- Diegti mažiau aplinką veikiančią ūkininkavimą ne tik ekologiniuose, bet ir tradiciniuose ūkiuose, ekologinio ūkininkavimo, natūralius ir ekologiškus produktus gaminančių, netradicinę veiklą plėtojančių ūkių veiklos skatinimas. Esamų gyvulininkystės kompleksų amoniako išmetimų į aplinkos orą mažinimu, kontroliuoti atitinkamų aplinkosaugos reikalavimų gyvulių laikymo, mėšlo ir sрутų kaupimo, sandėliavimo ir įterpimo technologinio proceso laikymąsi“
<https://www.silute.lt/veiklos-sritys/aplinkosauga-ir-atlieku-tvarkymas/aplinkos-monitoringas/1006>

Šilutės rajono vidaus aplinka: Šilutės rajono šūkis skelbia: „Pažink vandens gausmą!“ Pasak miesto turizmo informacijos centro vadybininkės G. Budrikienės, vandens telkiniai – didžiosios daugumos turistų traukos taškas. Vandens kelias Šilutės rajoną jungia su Neringa. Pramogos ne tik pasyviems poilsiautojams, tačiau ir vandens pramogų mėgėjams ar gražių gamtos kampelių ieškotojams. (Šilutės turizmo informacijos centras).

Šilutės plėtros plane įvardinti teigiami technologiniai aspektai: technologijų plėtra (socialiniai tinklai, mažiau investicijų reikalaujančios darbo vietos, nuotolinio darbo galimybės) sudaro sąlygas rajono ekonominei situacijai gerinti. Informacinių technologijų įsisavinimas verslo įmonėse turi mažesnę reikšmę geografini atskirčiai.

Siekiant išanalizuoti darnaus turizmo plėtros galimybes Nemuno deltos regioninio parko Rusnės saloje, tikslinga apžvelgti Šilutės rajono (kaip administracinės teritorijos) demografinius bei ekonominius rodiklius. Remiantis Šilutės rajono savivaldybės pateikta informacija <https://www.silute.lt/apie-savivaldybe/apie-krasta/geografiniai-ir-demografiniai-duomenys/63> Šilutės rajono savivaldybės teritorija – 1714 km², gyventojų tankumas savivaldybėje – 25,9 gyv./km², tuo tarpu Lietuvoje – 46,1 gyv./km² (2018 metų duomenimis), Šilutės rajone gyvenamąją vietą deklaravo 47002 gyventojai, Rusnės seniūnijoje deklaravo gyvenamąją vietą 1630 gyventojų. Lyginant statistinius demografinius duomenis rajone natūrali gyventojų kaita padidėjo 4,7 (1 tūkst. gyventojų), įtakoją migracija, gyventojų nusėdimas, mažas gimstatumas <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-regionai/lietuvos-regionai-2019/zmones/demografija>.

Remiantis gyventojų užimtumo statistinio tyrimo vertinimais, nedarbo lygis Savivaldybėje 2018 m. I ketvirtį siekė 11,5 proc., kai tuo metu Lietuvoje – 7,5 proc. (registruota 2,8 tūkst. bedarbių). 2015 m.

Svarbu šiame darbe aptarti turistų srautus atvykstančius į analizuojamą teritoriją. „Šilutės turizmo informacijos centras 2017 metai suteikė 10153 turizmo informacijos paslaugų. Didžiausias užklausių skaičius yra gaunamas sezono metu (gegužės – rugsėjo mėnesiais), ne sezono metu turistų srautai ženkliai mažesni. 7723 turistų buvo lietuviai, 2430 – užsienio šalių turistai. Daugiausia apsilankiusių užsienio turistų – iš Vokietijos – net 1745. Antroje vietoje – iš Latvijos atvykę turistai – jų minėtu laikotarpiu apsilankė 186. Taip pat sulaukė nemažai lankytojų iš Prancūzijos - 122. (VŠĮ „Šilutės turizmo informacijos centro“ direktoriaus 2017 metų veiklos ataskaita).

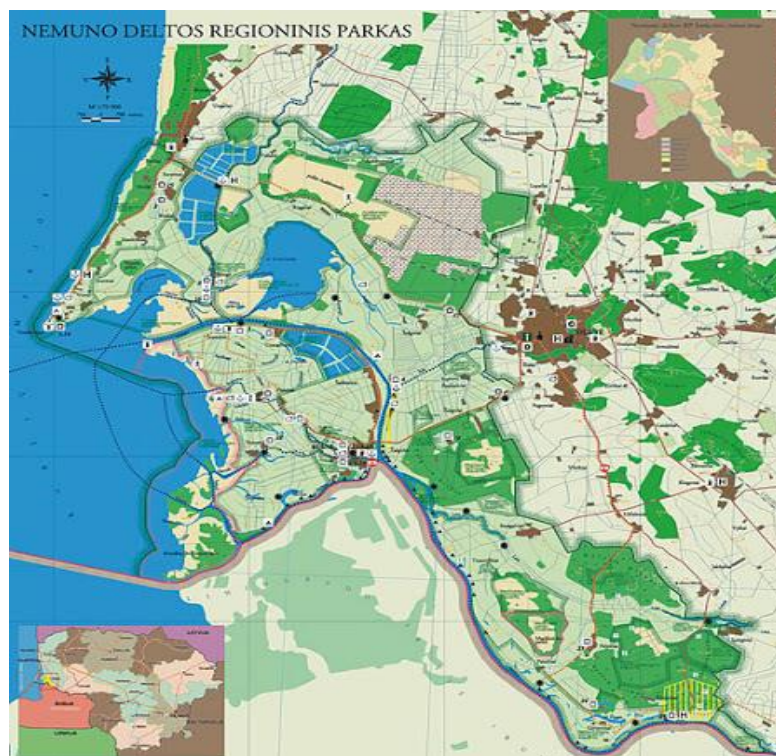
Šilutės turizmo informacijos centras 2016 metais (vėlesnių statistinių tyrimų nerasta) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo identifikuoti atvykstančių turistų segmentą, pagal išskirtus kriterijus (priedas Nr 3). Išanalizavus atlikto tyrimo rezultatus, galima teigti, kad į rajoną atvyksta skirtingų grupių turistai: aktyvaus laisvalaikio mėgėjai, pramogautojai, gamtininkai, dalykiniai skirtingo amžiaus, skirtingu sezonu turistai. Dominantys turizmo ištekliai - rami aplinka; upių pakrantės, Nemuno delta, kultūros paveldas, paukščių stebėjimas ir kt. Įvardino kokių paslaugų turistai tikisi šiame regione: apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, edukacinių programų, kultūrinių renginių,

paukščių stebėjimui pritaikytos infrastruktūros. Efektyviai turizmo plėtrai pirmiausia įtakos turi ne vien tik esami teritorijoje gaminiai ištekliai, bet sistemingai strategiškai vystoma turizmo infrastruktūra bei rinkodara. Siekiant efektyviai pasirinkti Šilutės rajono turizmo vystymo kryptis, veiklų prioritetiškumą, būtinas savivaldos ir viešojo sektoriaus dėmesys rajono darnaus vystymo ir turizmo planavimo srityje.

Apibendrinant pažymima, kad savivaldybės išorės aplinką formuojantys veiksniai yra strateginių planų vykdymas, teisinių, politinių sprendimų priėmimas ir įgyvendinimas. Šie veiksniai tiesiogiai ir netiesiogiai įtakoja turizmo veiklai savivaldybėje. Galima teigti, kad didžiausią įtaką savivaldybės vidaus aplinkai turi technologijų panaudojimas ir turizmo informacijos centrų veikla. Šilutės TIC bendradarbiauja su Nemuno deltos regioninio parko direkcija, kartu dalyvaudami projektuose, rinkodaros, bei renginių viešinime.

Būtina pastebėti, jog savivaldybių teritorijų planavimo dokumentuose dažniausiai planuojamas rekreacinių teritorijų vystymas, infrastruktūros įrengimas, gamtos ir kultūros paveldo objektų pritaikymas turizmui. Savivaldybių teritorijų bendruosiuose planuose numatyta kultūros paveldo objektus pritaikyti turizmui, įrengti specialaus intereso objektus (turizmo trasas ir t.t). Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad nepakankamai savivaldybių įgyvendintos turizmo infrastruktūros plėtros priemonės dažniausiai sudaro minimalias sąlygas pritraukti lankytojus ir tenkinti vietos gyventojų poreikius. Todėl siekiant į turizmo vietovę pritraukti turistų, darniai išnaudojant turistines teritorijas didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas privačių investicijų į turizmo verslą paieškoms, turizmo produktų vystymui ir turizmo sistemos dalyvių bendradarbiavimo skatinimui.

2.3. Nemuno deltos regioninio parko darnaus turizmo plėtros perspektyvinės gairės

4 pav. Google.com vaizdas Nemuno Deltos regioninis parkas

„Šilutės kraštas, kur vanduo kuria gyvenimą...“, skelbia Šilutės turizmo informacijos centras. Šilutės kraštas garsėja savo pavasariniais potvyniais, apsemiančiais dideles teritorijas ir atskiriančiais kai kurias gyvenvietes nuo likusios civilizacijos. Teritorija išskirtinė draustinių bei rezervatų, vandens telkinių gausa, potvyniais bei užliejamose pievose įrengtos polderių inžinierinės sistemos. Šilutės rajono savivaldybės teritorijos bendrajame plane (2010) teigiama: <...Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos kompetencijai priskirta rūpintis:

- valstybiniais gamtiniais rezervatais;
- valstybiniais gamtiniais ir kompleksiniais draustiniais;
- gamtos paveldo objektais;
- nacionaliniais ir regioniniais parkais (išskyrus istorinius nacionalinius parkus ir regioninius parkus, kurių direkcijas įsteigė savivaldybės);
- biosferos rezervatais ir poligonais;
- aukščiau išvardytoms saugomoms teritorijoms nustatytomis buferinės apsaugos zonomis, atkuriamaisiais sklypais...>.

Regioniniai parkai – saugomos teritorijos, steigiamos gamtiniu, kultūriniu ir rekreaciniu požiūriu regioninės svarbos kraštovaizdžio kompleksams ir ekosistemoms saugoti, jų rekreaciniam bei ūkiniam naudojimui reguliuoti. *Lietuvoje yra 30 regioninių parkų*, kurie užima daugiau kaip pusę visų saugomų teritorijų ploto. visi jie turi direkcijas, kai kurie – informacijos centrus, gamtos mokyklas. Kiekvieno parko teritorija yra suskirstyta į funkcines zonas – išsaugančiąją (rezervatai ir draustiniai), apsauginę, rekreacinę bei ūkinę. Parkų rezervatams ir draustiniams taikomi tokie pat reikalavimai kaip ir kitiems valstybiniais rezervatams bei draustiniams. Parkų lankytojai privalo laikytis jų nuostatų, taip pat ūkinės veiklos bei kitų apribojimų, kuriuos nurodo informaciniai ženklai. Regioniniai parkai pavaldūs Valstybinei saugomų teritorijų tarnybai prie Aplinkos ministerijos, išskyrus Pavilnių bei Verkių regioninius parkus, priklausančius Vilniaus miesto savivaldybei“ (Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos) (žr. 4 priedas 5 lentelę).

Analizuojant 5 lentelę, galime teigti, kad „bendrojoje saugomų teritorijų sistemoje išskiriamos:

- „Konservacinio „prioriteto saugomos teritorijos, kuriose saugomi unikalūs arba tipiški gamtinio bei kultūrinio kraštovaizdžio kompleksai ir objektai. Joms priskiriami rezervatai (gamtiniai ir kultūriniai), draustiniai bei gamtos ir kultūros paveldo objektai (paminklai)“
- „Ekologinės apsaugos prioriteto saugomos teritorijos, išskiriamos norint išvengti neigiamo poveikio saugomiems gamtos ir kultūros paveldo kompleksams bei objektams arba neigiamo antropogeninių objektų poveikio aplinkai. Šiai kategorijai priskiriamos ekologinės apsaugos zonos“
- „Atkuriamosios apsaugos saugomos teritorijos, skiriamos gamtos išteklių atsistatymui, pagausinimui bei apsaugai. Joms priskiriami atkuriamieji ir genetiniai sklypai“

- „Kompleksinės saugomos teritorijos, kuriose sujungiamos išsaugančios, apsaugančios, rekreacinės ir ūkinės zonos pagal bendrą apsaugos, tvarkymo ir naudojimo programą. Joms priskiriami valstybiniai (nacionaliniai ir regioniniai) parkai bei biosferos monitoringo teritorijos (biosferos rezervatai ir biosferos poligonai)“ (https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Kaimo_pletra/Programos_stebesena_ir_vertinimas/Vertinimo_veikla/Tyrimas%20DGV%20pataisytas%202011.pdf).

Darnaus turizmo plėtrai svarbu įvardinti saugomų teritorijų privalumus. Remiantis Valstybine saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos informacija pateikiama saugomų teritorijų privalumai (žr. 6 lentelė):

6 lentelė. „Saugomų teritorijų privalumai“

Įvairumas	steigiamos įvairių kategorijų ir rūšių saugomos teritorijos;
Reprezentatyvumas	Reprezentuojama visa kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė, būdingi ir unikalūs kompleksai;
Kompleksiškumas	Saugomi tiek gamtiniai (negyvosios ir gyvosios gamtos), tiek ir kultūriniai kompleksai bei objektai;
Pakankamumas	Steigiamos pakankamo dydžio saugomos teritorijos, galinčios užtikrinti vienu ar kitu kompleksu išsaugojimą;
Tolygumas	Saugomos teritorijos pagal galimybes išdėstomos tolygiai šalies ar regiono teritorijoje;
Susietumas	Atskiros grandys (saugomos teritorijos) sujungiamos geoekologiniais bei biomigraciniais ryšiais.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Valstybine saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos (https://vstt.lrv.lt/?rubric_id=75.%3E).

Baltijos jūros saugomų teritorijų sistemoje, (HELCOM, 1974) įvardintos saugomos teritorijos: Lietuvoje: Kuršių nerijos nacionalinis parkas, Pajūrio regioninis parkas, Nemuno deltos regioninis parkas(žr. 7 lentelė):

7 lentelė. Bendra informacija apie analizuojamas teritorijas

Kuršių Nerijos nacionalinis parkas	„Parko didžiausia gamtos vertybė - unikalus jūros, vėjų bei žmonių sukurtas ir lengvai pažeidžiamas kraštovaizdis su aukščiausiomis Šiaurės Europoje kopomis bei į marias išsišovusiais kyšuliais (ragais). Jis saugo Kuršių nerijos didįjį kopagūbrį, jo senąsias parabolines kopas ties Juodkrante, pilkąsias kopas Agilos-Naglių ruože, pustomas Parnidžio kopas, užpustytus miško dirvožemius, taip pat pajūrio ir pamario palvės bei kupstynės gamtinius kompleksus, apsauginį pajūrio kopagūbrį, savitą nerijos augaliją ir
---	---

	gyvūniją. Taip pat jame saugomos autentiškos pamario krašto kultūros paveldo vertybės - etnografinės žvejų sodybos, senosios vilos Nidos, Juodkrantės, Preilos ir Pervalkos gyvenvietėse, užpustytų senųjų gyvenviečių kultūriniai sluoksniai, memorialinės vietos“ (https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/geologija/nacionaliniai-parkai).
Pajūrio regioninis parkas	„Regioninio parko tikslas yra išsaugoti Lietuvos pajūrio žemyninės dalies kraštovaizdį su pajūrio pakrantės kopų juosta, Didžiuoju ir Mažuoju pajūrio skardžiais, jūrinės lygumos Placio ežeru, litorininės jūros suformuotu Nemirsetos kopagūbriu ir pajūriniais žemyniniais skardžiais, jūrinius riedulynus, etnografinį Karklės kaimą“ (https://www.vivmu.lt/wp-content/uploads/2018/08/Kretinga-GPP-ai%C5%A1kinamasis-ra%C5%A1tas.pdf).
Nemuno deltos regioninis parkas	Regioninio parko paskirtis išsaugoti Nemuno deltos protakų (Atmatos, Pakalnės, Skatulės, Skirvytės, Vytinės ir kitų) sistemą, Rusnės salos, Ventės rago bei Žalgirių kraštovaizdį, senvaginius ežerus - žiogius, lagūninės kilmės Krokų lankos ežerą, Nemuno žemupio užliejamąsias pievas; išsaugoti Rusnės miestelio senąją dalį, Minijos kaimą, unikalų Uostadvario švyturį, vandens kėlimo stoties inžinerinį kompleksą ir senuosius polderių inžinerinius įrenginius“ (https://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_p?p_id=27617).

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Valstybine saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos

Analizuojant 7 lentelę, galime teigti, kad visos teritorijos yra vakarų Lietuvos regione, turi išskirtinę gamtinę teritoriją greta esančiais vandens telkiniais ir gamtiniais objektais, kultūros, etnografinių paveldo vertybes. Darnaus turizmo vystymui tai vieni iš pagrindinių įtakojančių aspektų.

Nemuno deltos regioninis parkas trečias dydžiu pagal plotą iš visų Lietuvos regioninių parkų (28 870 tūkst. ha) miškai sudaro 10 %, vandens telkiniai – 17,3 %, pelkės – 13,0 %, žemės ūkio naudmenos – 51,6 %, gyvenvietės – 0,6 %, kita – 7,2 % teritorijos. Parkas „apima dalį dešiniakrantės Nemuno deltos su Ventės ragu, Rusnės salą, Krokų Lankos ežeru, Aukštumalės, Rupkalvių, Medžioklės pelkėmis, Berštų, Leitgirių, Žalgirių miškais. Kuršių mariose saugomai teritorijai priklauso Kniaupo įlanka, avandeltos ir Ventės rago akvatorijos pakraščiai“ (http://silutes-vandenys.lt/uploads/images/specialiejiplanai/1_BYLA_Specialiojo_plano_esamos_bukles_analize_koncepcija.pdf).

Nemuno deltos regioninio parko teritorija suskirstyta į šias zonas: (žr. 8 lentelė):

8 lentelė. Nemuno deltos regioninio parko funkcinės zonos

Regioninio parko funkcinės zonos	ha	%
Konservacinė:	14533,04	50,09
Gamtiniai rezervatai	2743,36	9,46
Draustiniai:	11779,61	40,60
<i>Gamtiniai</i>	6885,41	23,73
<i>Kultūriniai</i>	212,15	0,73
<i>Kraštovaizdžio</i>	4682,05	16,14
Apsauginė (prezervacinė)	10300,53	35,50
Rekreacinė	349,77	1,21
Ūkinė	2529,97	8,72
Gyvenamoji	24,22	0,08
Kita (bendro naudojimo vandenu)	1275,47	4,4
Iš viso:	29013	100

Šaltinis Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerija

Nemuno deltos regioninio parko teritorijoje pagal gamtos ir kultūros vertybes įsteigti 2 gamtiniai rezervatai, 22 draustiniai:

- *Medžioklės pelkės gamtinis rezervatas*: Medžioklės pelkės dalies teritorijoje siekiama išsaugoti pelkėto miško kraštovaizdį su retų ir nykstančių rūšių augalija ir gyvūnija;
- *Nemuno priešakinės deltos gamtinis rezervatas*: apima Kuršių marių dalį, Rusnės salos vakarinį pakraštį. Saugoja teritoriją kurioje delta aktyviausiai ir natūraliai formuojasi, augaliją ir gyvūniją;
- *Rusnės kraštovaizdžio draustinis*: tikslas išsaugoti Rusnės salos kraštovaizdį (*Nemuno protakos - Pakalne, Skirvyte, Vorusne ir kt., polderių sistemos, Skirvytėlės žvejų kaimą*).
Ventės kraštovaizdžio draustinis: tikslas – išsaugoti Ventės rago kraštovaizdį;
- *Kraštovaizdžio draustiniai*: *Leitės, Leitgirių, Nemuno žiogų, Tenenio*;
- *Hidrografiniai draustiniai*: *Leitės, Leitgirių, Nemuno žiogų ir Teninio*;
- *Botaniniai draustiniai*: *Galzdonų, Leitgirių, Berštų*;
- *Ichtiologinis draustinis*: *Minijos*;
- *Ornitologiniai draustiniai*: *Rupkalvių, Uostadvario ir Žalgirių*,
- *Botaniniai–zoologiniai draustiniai*: *Sausgalvių Berštų, Kniaupo, Krokų lankos, Kūlynų, Šyšos ir Minijos senvagės*;
- *Telmologiniai draustiniai*: *Aukštumalės, Medžioklės pelkės, Kintų*;
- *Etnokultūrinis draustinis*: *Skirvytės, Minijos (Mingės) kaimai*;
- *Urbanistinis draustinis*: *Rusnė*;

Apsaugos zonos – *Berštų, Aukštumalės, Rupkalvių ir Kūlynų pelkės, eksploatuojama Aukštumalės pelkės dalis, Kintų žiemos polderio dalis palei Minijos upę, Aukštumalės žiemos polderis, Minijos, Sausgalvių, Stankiškių, Šyšos, Tulkiaragės, Vabalų ir dalies Sakūtelių vasaros polderių teritorijos*;

Rekreacinė zona – Nemuno pakrantė priešais Rusnės miestelį ir Šyšos kaimas, Švyturio apylinkės, Šilainių rekreacinis kompleksas ir jo aplinka.

Ūkinė zona - žemės ūkio zona – Skirvytės ir Rusnės žiemos, Kūlynų, Sausgalvių ir Sakūtėlių vasaros polderiai; vandens ūkio zona – Nemunas, Kuršmarės prieš Atmatą, Leitės ir Tenenio upių atkarpos, Kintų žuvininkystės ir Uostadvario žuvivaisos tvenkiniai; komunalinio ūkio zona – Rusnės miestelio dalis. Nemuno deltos regioninio parko ir jo zonų ribų planas (2014) (Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos)

Nemuno deltos regionio parko darniam turizmui patrauklūs gamtiniai objektai:

Aukštumos pažintinis takas (ilgis į abi puses 2400 m.), „...įkurtas Aukštumos telmologiniame draustinyje. Draustinis įsteigtas norint renatūralizuoti ir išsaugoti Aukštumos pelkinę ekosistemą, pasižymingą ežerokšnių kompleksais, savitomis biocenozėmis, retų ir nykstančių rūšių augalija bei gyvūnija).<...> Pažintinio tako paskirtis - susipažinti „su pelke, jos formavimusi, aukštapelkei būdingais augalais bei gyvūnais. Taką sudaro vienpusis 11 stotelių maršrutas su informacija“ (<http://www.nemunodelta.lt/21104/informacija-lankytojams/pazintiniai-takai/aukstumos-pazintinis-takas.html>).

Aukštumos aukštapelkėje aptiktos europinės svarbos buveinės, kurios atitinka Natura 2000 buveinių klasifikaciją ir kurias būtina tausoti bei išsaugoti.

„Aukštumos pelkė yra retai lankoma žmonių, todėl ji yra svarbi kaip poilsio bei maitinimosi vieta įvairių gyvūnų atžvilgiu. Pagrindinės grėsmės kylančios Aukštumos telmologinio draustinio ekosistemai yra pelkės eutrofikacija, kurios priežastis – intensyvi melioracija bei vykdyta durpių gavyba, sukėlusį neigiamą pelkių augalijos kaitą. Iš natūralios pelkės, kurios plotas buvo beveik 2500 ha, liko tik apie 900 ha. Ši dalis yra paskelbta telmologiniu draustiniu. Aukštumos aukštapelkė, kaip ir visa Nemuno delta, jau seniai domino įvairių sričių specialistus. 1900 m. vokiečių botanikas Karlas Albertas Vėberis visapusiškai ištyrė šią aukštapelkę ir 1902 metais išleido pirmą pasaulyje pelkėtyros knygą – monografiją „Vegetation und Entstehung des Hochmoors von Augstuma“, todėl Aukštumos pelkė drąsiai galima vadinti pelkėtyros mokslo lopšiu.

Pažintinis Aukštumos aukštapelkės takas – tai reta ir unikali galimybė susipažinti su aukštapelke, sužinoti apie jai būdingus augalus bei gyvūnus, pamatyti kraštovaizdį, patirti savitą ir pelkės grožį bei suprasti, kad pelkė – tai ne tik žliugsintis purvynas su bedugniais ir klastingais turistų tykančiais akivarais, bet ir vienas iš nedaugelio dar likusių prieglobsčių itin retiems pelkių augalams ir gyvūnams.

Tulkiaragės pažintinis takas Krokų Lankos ežero pašonėje įsikūręs. Takas pasakoja unikalią Tulkiaragės istoriją, kurią kūrė vanduo ir žmogus. Nuo pat šios vietovės susiformavimo (maždaug prieš 400 m.), joje įsikūrė žmogus: statė pylimus, įrenginėjo polderį, derlingas pievas šienavo ir prižiūrėjo“ (<http://www.nemunodelta.lt/21104/informacija-lankytojams/pazintiniai-takai/aukstumos-pazintinis-takas.html>).

Sykį paveikta, Tulkiaragės ekosistema tapo priklausoma nuo žmogaus. Tik jam esant, čia gali klestėti daugybė įvairiausių rūšių. Žinoma, ne mažiau svarbu, KOKS žmogus čia ūkininkaus, kokį santykį su gamta jis matys, kaip tas suvokimas atsispindės jo veiksmuose. Šis takas – simbolinė padėka ūkininkams.

Tulkiaragės pažintinio tako ilgis -1,8 km. (į vieną pusę), takas eina pylimu, patogų pasiekti nuo vandens pusės priplaukiant Aukštumalos upe“ (<http://www.nemunodelta.lt/21104/informacija-lankytojams/pazintiniai-takai/aukstumalos-pazintinis-takas.html>).

Apibendrinant galima teigti, kad pagal geografinę padėtį Nemuno Deltos regioninis parkas ir Rusnės sala turi visas galimybes tapti dar patrauklesne turistams ir čia atvykstantiems svečiams. Gamtinė aplinka traukte traukia čia atvykstančius žmones dėl savo unikalumo ir ramybės. Čia pakankamai vandens telkinių, gyvūnijų ir paukščių rūšių, pažintinių takų ir pelkių, kas vilioja turistus.

2.3.1. Miškų, vandens telkinių svarba bei Polderinių sistemų įtaka Nemuno deltos regioniniam parkui

Regioniniame parke esantys *miškai* (užima 10% parko teritorijos) yra pelkėti beržynai, eglynai, pasižymintys biologine įvairove. Didžiausias Žalgirių miškas kuriame yra Rupkalvių pelkės dalis, čia gausu smulkiosios faunos, stirnų. Miške buvo įrengtas Žalgirių pažintinis takas, šiuo metu uždarytas, ruošiamas rekonstrukcijai. Poilsiniui turizmui miškas netinkamas.

Vandens telkiniai užima 17,3 % parko teritorijos ploto. Nemuno delta – išskirtinė vieta šalyje, kur upes maitina ne gruntinis vanduo, bet sutekančių upių vanduo.

Kroko Lanka – lagūninio tipo **ežeras** priklausantis Krokų Lankos botaniniam- zoologiniui draustiniui. Krokų lankoje Remiantis aplinkosauginiais įstatymais ežere draudžiama, bet kokia žvejyba ištisus metus, ribojama žemės ūkio veikla, intensyvus judėjimas (draudžiamas turizmas).

Darnaus turizmo plėtrai teritorijoje išskirtinį dėmesį suteikia **Pelkės (šlapžemės)**- vienos iš vertingiausių aplinkos ekosistemų. „Daugiau nei 10 tūkstančių metų besiformuodamos šios gamtinės buveinės sukaupe ir iki šiol saugo milžiniškus kiekius energijos. Durbėse sukaupta per augalus pasisavinta saulės energija, kiminių paklotėje – gėlo vandens atsargos. Be gausių gamtos išteklių pelkės suteikia „namus“ gausybei retų, įdomių augalų ir gyvūnų rūšių. Sausinant pelkes pažeidžiamas natūralus hidrologinis režimas – sulėtėja pelkėdaros procesai. Beveik visa Nemuno deltos regioninio parko teritorija yra paveikta įvairaus amžiaus pelkėdaros procesų ir pagal Ramsaro konvencijos kriterijus 1993 metais įtraukta į tarptautinės reikšmės drėgnų vietovių sąrašą.

Nemuno deltos regioninio parko teritorijoje buvo įsikūrusios 4 pagrindinės pelkininkų kolonijos: Aukštumalos pelkės masyve (buvę Aukštumalos, Vabalų, Naujųjų Rugulių kaimai bei dalis Šyšgirių, Lapalių kaimų sodybos); Žalgirių – Rupkalvių pelkės masyve (buvę Žalgirių ir Juodkrantės kaimai); Medžioklės pelkės masyve (buvęs Medžioklės pelkės kaimas); Berštų pelkės masyve (dalis Paleičių,

Andrulių, Šilininkų ir kitų kaimų sodybos)“ (Nemuno deltos regioninis parkas. http://www.nemunodelta.lt/news_read,8962,lt.html).

Ypač vertingos parke darnaus turizmo plėtros galimybės yra deltinės aukštapelkės, vienintelės tokio tipo Lietuvoje, sudarančios sąlygas veistis rečiausioms augalų bendrijoms, išsaugota natūrali aplinka. Pagrindiniai aukštapelkiniai- žemapelkiniai regioniniame parke esantys kompleksai – Aukštumalos, Rupkalvių, Medžioklės, Berštų, Leitgirių pelkės.

Sąvoka „polderis“ pradėtas naudoti Olandijoje (Šiaurės jūros potvynių metu užliejami pajūrio plotai), vėliau šia patirtimi naudojosi Kryžiuočių ordinas Vyslos ir Orderio upių užliejamoms teritorijoms. Apie XVII a. Rytprūsiose taip pat pradėtas Nemuno žemupyje užliejamų pievų nusausinimas, tuo pačiu pylimai apsaugojo gyvenvietes nuo ledų žalos ledonešio metu.

Nemuno deltoje pavasarinio potvynio metu užliejama apie 30 tūkst. hektarų teritorijos. Nors pirmas pylimas (polderis) Rusnėje supiltas 1840 m. intensyviausiai polderiai buvo įrenginėjami nuo 1953 metų, kai sudaryta Nemuno deltos užliejamų pievų nusausinimo ir naudojimo schema. Pagal apsaugą polderiai skirstomi: žiemos (neužliejamus visus metus) ir vasaros (neužliejami tik vegetacijos laikotarpiu). Dėl Nemuno vandens lygio pakilimo pavasarinį potvynių metu grėsmės, praktiškesni yra vasaros polderiai. Polderiai įrengti ir norint apsaugoti Rusnės, Vorusnės, Skirvytės, Uostadvario gyvenvietes. Įrengti 29 polderiai ir 42 siurblynės Nemuno žemupyje. Kyla klausimas: ar reikalingas žemupyje toks kiekis šių sistemų ir kokia įtaką daro natūralios gamtinės aplinkos išsaugojime?

Polderių reikšmė gamtinei aplinkai: apie 1960 metus polderiai turėjo didelį žemės ūkio produkcijos gamybos potencialą. Polderių sistemos leidžia sukurti konkurencingus rinkos sąlygomis žemės ūkio produktų gamybos subjektus. Palankios sąlygos gaminti žolinius pašarus ir taip suintensyvinti galvijininkystę, pienininkystę. Nemuno deltos pievos buvo dalinai sukultūrintos, per metus šienaujama 2/3 kartus daroma žala gamtai: nyko pievinių paukščių perimvietės, smulkioji fauna (zuikiai), gamtos natūralumas. Po 1990 metų, pasikeitus šalies politinei situacijai, atkūrus žemės reformą, pakito ir polderių ūkinis naudojimas. Žolės miltų gamyba sustojo, pievas nustota tręšti mineralinėmis trąšomis, šienaujama bebuvo 1 kartą per sezoną, dėl to pievų nebereikėjo intensyviai sausinti. Pripažįstama tik dalinė žala gamtai nes, pasikeitus situacijai, kai augalija natūralėja, didėja menkaverčių rūšių augalijos įvairovė, nešienaujant pievų kraštovaizdis sulaukėja, o tokiose plotuose nei paukščiai, nei smulkioji fauna negyvena. Kaip pavyzdį galima įvardinti Tulkiaragės polderį Aplinkosaugai potvyniai svarbūs ne mažiau: užlietose pievose nusėda vandens nešvarumai, dėl to mažiau teršalų patenka į marias.

Polderių reikšmė faunai: reikia pažymėti, kad Nemuno deltos regioninis parkas yra kompleksinė trijų tarptautinės reikšmės (RAMSAR, NATURA2000, HELCOM) suteiktų statusų saugoma teritorija. Paskutiniaisiais metais Nemuno deltos regioninio parko teritorijoje aptikta apie 307 paukščių rūšių (tai sudaro apie 82% Lietuvos ornitofaunos).

Polderių įtaka žuvininkystei: potvynių metu per pylimus patenka į užliejamas teritorijas, nukritus vandeniui upėse (Skirvytėj, Pakalnėj, Atmatoj) dalis lieka kanaluose, tik dalis spėja grįžti per įrengtas siurbines. Siurblinės įrengtos su sraigtiniais siurbliais, todėl žuvis „perkeliamos“ nesužalojant jų.

Gamtosauga ir ūkinė veikla saugomose teritorijose jautrus santykis. 2018 metų duomenis Šilutės rajono žemėtvarkos specialistų teigimu, Nemuno deltos regioninio parko teritorijoje ūkininkavo apie 200 ūkininkų, didžiausios bendrovės užsiimančios ūkine veikla (pienininkyste, pašarų ir pakratų gamyba) yra žemės ūkio paslaugų kooperatyvas „Pamario žiedas“ ir UAB „Goldengrass“.

„Lampetros“ žuvininkystės įmonių asociacija duomenimis Šilutės rajone verslinės žuvininkystės įmonių įregistruota 35 (iš jų Rusnėje 12), 5 įmonės vykdo ne tik žvejybą, bet ir žuvis perdirbimą, rūkymą, prekybą.

Nemuno deltos regioninis parkas pasižymi pelkių gausa, o jos vienos vertingiausių darnaus turizmo aplinkos ekosistemų. Čia gausu ir polderių, kurie turi reikšmingos įtakos tiek žuvininkystei, tiek faunai ir ūkinei veiklai. Rusnės sala ypatinga miškų, pelkių, floros ir faunos prasme, kas suteikia puikias sąlygas darnaus turizmo plėtrotei šioje vietovėje.

2.4. Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos infrastruktūros situacijos analizė

5 pav. Google.com vaizdas Rusnės sala

Galbuokytė I. (2010) teigia, kad „2018 m. įgyvendinant Europos Komisijos ir Valstybinio turizmo departamento prie Ūkio ministerijos projektą „Patraukliausios Europos turizmo vietovės. Turizmas ir saugomos teritorijos“ buvo renkama turizmo traukos vietovė, renkama . Geriausiu projektu buvo išrinktas „Nemuno deltos regioninis parkas – išskirtinė gamtos, kultūros ir turizmo darnos vietovė“. Projektą pateikė Šilutės turizmo ir verslo informacijos centras, Nemuno deltos regioninio parko direkcija, Šilutės savivaldybė“.

Rusnė viena seniausių gyvenviečių Nemuno deltoje ir vienintelė Lietuvos gyvenvietė, esanti saloje. Rusnės teritorijos dydis ~47 km². Rusnės salą nuo žemyno skiria upės Atmata ir Skirvytė. Per Atmatą nutiestas tiltas ne visada gelbėdavo vietos gyventojus nuo pavasariinių potvynių. Jų metu Rusnė dažnai būdavo atskirta nuo žemyno. 2019 m. nutiesta estakada Rusnės transporto infrastruktūrą pakeitė kardinaliai – išsprendė susisiekimo problemą tarp Rusnės salos ir žemyno. Rusnės salos gamtiniai išteklių patrauklūs turistams, bet kuriuo metų sezono metu, pavasarinio potvynio vaizdais, ledonešiu, daugybę įvairiausiai praskrendančiais ir perinačiais paukščiais, stintų gaudymu atvykstantys turistai žavisi pavasari, vasaromis Rusnės saloje išskirtinė vandens pramogų pasiūla, rudenį ornitologinės ir edukacinės pramogos aktyviai kviečia turistus pasigėrėti natūralia gamta. Žiemos sezonu poledinės žūklės mėgėjams ir aktyvių pramogų ant ledo galimybės neribotos Rusnės saloje.

Remiantis Nemuno deltos regioninio parko duomenimis, Rusnės salos teritorijos plotas – 45,2 km², ir „ji užima visą Rusnės salą. 1419 m. pastatyta medinė bažnyčia, 1448 m. jau veikė smuklė. 1553 m. įsteigta lietuviška paprinė mokykla, dirbo kunigas Mikalojus Siautima. Nuo 1596 m. vyko savaitiniai turgūs. XVIII a. atsirado amatininkų cechai, medienos apdirbimo pramonė. Pro Rusnę iš Didžiosios Lietuvos Nemunu buvo plukdoma mediena. 1544 m. pamaldos bažnyčioje vyko lietuvių ir kuršių kalbomis. Čia kunigavo lietuvių raštijos darbuotojai Mykolas Gaidys, Lozorius Zengštokas, J. Šperberis. Nuo 1750 m. Rusnė – valsčiaus centras. XIX a. veikė biblioteka, keli knygynai, knygrišykla. 1914 m. per Atmatos upę pastatytas tiltas, kuris Antrojo pasaulinio karo metu buvo susprogdintas. 1946 m. Rusnei suteiktos miesto teisės, o 1967 visa Rusnės sala tapo miestu. 1974 m. pastatytas tiltas per Atmatos upę ties Rusne. Nuo 1997 01 30 Rusnei suteiktas miestelio statusas. Nuo 1961 m. pradėjo veikti žuvininkystės ūkis, 1962 m. – ichtiologijos stotis, 1946 m. – biblioteka, žuvų apdirbimo ūkis, 1948 m. – kultūros namai, 1954 m. – vid. mokykla, 1957 m. – ligoninė. Tik pervažiauvus tiltą per Atmatą, dešinėje kelio pusėje 1990-04-21 pastatytas Šv. Jurgio koplytstulpis Žemės dienai atminti. Čia švenčių proga susirenka tremtiniai ir kiti salos gyventojai. Skulptūros autorius rusniškis A. Šalkauskas. Rusnėje gyveno: 1815 m. – 1907, 1939 m. – 2000, 1997 m. – 2301, 2018 m. – 1642 gyventojas. Rusnės saloje įregistruotos 35 žuvininkystės ūkio, 200 ūkininkų“ (<http://www.nemunodelta.lt/17047/kultura/gyvenvietes/rusne.html>).

Remiantis įvardintais atvykstančių turistų poreikiais (priedas Nr.3) tikslinga išanalizuoti Nemuno deltos regioninio parko Rusnės saloje teikiančias turizmo paslaugas. Rusnės saloje apgyvendinimo paslaugas siūlo 15 kaimo turizmo sodybų, maitinimo paslaugas teikia vos dvi ūkio, laivų nuomos paslaugas siūlo aštuonios veikiančios ūkio.

Rusnės saloje yra šie pagrindiniai infrastruktūros objektai: K. Banio etnografinė žvejų sodyba-muziejus (ribotas lankymas – „privatus objektas; lankymas ne darbo dienomis, susitarus iš anksto) Rusnės evangelikų liuteronų bažnyčia, Rusnės pašto pastatas ir Senojo Peterso tilto liekanos Rusnės tiltas“ (http://www.pamarys.lt/publ/Turizmo_GS.pdf).

Tačiau Šilutės krašte sumažėjo paukščių stebėtojų ir vadinamųjų „nostalgijos“ turistų (išseivių iš pamario į Vokietiją ir jų atžalų), užtat 2019 metais Rusnės salą „atrado čekai, slovakai ir slovenai. Atvykstantiems svečiams vis dar negalime pasiūlyti tinkamos ir jiems įprastos infrastruktūros, (pavyzdžiui, dviračių takų), o tie, kas į pamarią atvyksta gegužę arba rugsėjį, nesupranta, kodėl tuo metu krašto verslininkai negali pasiūlyti pakankamai galimybių nuplaukti į Nidą“ (http://www.silutesnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=22369:turiz).

Turizmo plėtra regione teikia ekonominę, socialinę ir tiesioginę naudą aplinkai. Mažina nedarbą, skatina žmonių tarpusavio bendravimą, supratimą, nuolatinį tobulėjimą ir kaimo gyventojų socialinį aktyvumą. Todėl darnaus turizmo plėtra Rusnės saloje – svarbus veiksnys, kuriant alternatyvias veiklos kryptis bei saugant ir kuriant gamtos grožį (žr. 6 pav.):

6 pav. Darnaus turizmo poveikis Rusnės salos teritorijai

Sudaryta: autorės remiantis A. Šimkutės (2011)

Galima teigti, kad darnaus turizmo plėtros galimybės siejamos su subalansuota regionų plėtra. Turizmo plėtrą Lietuvoje labai įtakoja klimatinės sąlygos ir trumpas vasaros sezonas. Nepaisant to, kad apgyvendinimo paslaugų pasiūla ūkiuose ir kaimo vietovėse nuolat auga, siekiant prailginti sezoną ir užtikrinti sodybų užimtumą ištisus metus, vis labiau skatinama plėtoti specializuotą kaimo turizmą: organizuoti seminarus, konferencijas, rengti šeimos ar tradicines lietuviškas šventes, priimti tam tikras turistų grupes – šeimas su įvairaus amžiaus vaikais, jaunimą, neįgaliuosius, jaunavedžius, sveikos gyvensenos propaguotojus, žvejus, dviratininkus, mėgstančius jodinėti ir kitus.

Pasak V. Atkočiūnienę (2009, 56 p.), „šiulaikinėse kaimo plėtros teritorijose vis labiau įsigali nuostata, kad laimi ta vietovė, kuri plėtoja pagrindinius išteklius ir vietos veikėjų gebėjimus. Tinkamai valdomi materialūs ir nematerialūs vietovės ištekliai yra vietovės plėtros potencialas, kuris padeda vietos plėtros veikėjams susikurti geresnes gyvenimo sąlygas ir įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, sukuria galimybes darniai turizmo vietovių plėtrai, vietovės pridėtinei vertei augti ir stiprina jos konkurencingumą kitų vietovių atžvilgiu.

Pajūrio regione turizmo traukos centrai išsidėstę tolygiai, daugumoje jų gausu įvairių turizmo traukos objektų. Toks turizmo traukos centrų išsidėstymas sudaro geras sąlygas subalansuotai turizmo sektoriaus plėtrai regione, kurios metu būtų visiškai panaudojami regiono savivaldybių teritorijose esančių turizmo traukos centrų privalumai.

Rusnės sala sukuria tinkamas sąlygas vystyti įvairias turizmo rūšis ir formas: sveikatingumo turizmą, dalykinį (konferencijų) turizmą, ekologinį–pažintinį turizmą, vandens turizmą, kultūrinį turizmą, kaimo turizmą, aktyvaus poilsio turizmą, sveikatingumo turizmą ir t.t.“

Patraukliausios pajūrio regiono gamtinių išteklių grupės:

- Miškai ir kitos gamtinės teritorijos;
- Vandens telkiniai;
- Gamtinės vertybės.

Pajūrio „regione turizmo sektoriaus plėtrą reglamentuoja nacionalinio, regioninio ir vietinio lygmens dokumentai. Tai skatina turizmo sektoriaus plėtrą racionaliai naudojant turizmo traukos objektus, tobulinant infrastruktūrą“ (Lietuvos pajūrio regiono turizmo plėtros studija, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad Rusnės salos gamtos turtingumas ir įvairovė, ją papildantys kultūros paveldo objektai, sudaro palankias sąlygas darnaus turizmo plėtrai. Regionas yra specifinė turizmo vietovė, o pagrindiniai regiono turistai – žvejai, vandens turizmo ir pramogų mėgėjai, gamtos mylėtojai. Čia išvystyta turizmo infrastruktūra - vienas pagrindinių sudedamųjų dalių, kuri traukte traukia atvykstančius poilsiautojus į šį regioną. Labai svarbu, kad Rusnės saloje yra įvairių ir kokybiškų turizmo paslaugas teikiančių įmonių, sikūlančių platų paslaugų paketą - apgyvendinimo, aktyvaus poilsio, pasiplaukiojimo, pasivažinėjimo dviračiais pramogų, o visa tai ir yra šios salos verslo atstovų iniciatyva, kad sala taptų dar patrauklesne turistams.

2.5. Darnaus turizmo indikatorių Rusnės saloje tyrimo programa

R. Dagiliūtė ir Ž. Butkutė (2019) teigia, jog „sparčiai vystantis turizmo sektoriui, turizmo sąlygotos aplinkosaugos problemos tampa pagrindiniais turizmo tyrimų klausimais (Huiqin et al., 2011). Turizmo sektorius turi keisti savo vystymosi kryptį: ne tik sparčiai vystytis ir kurti pridėtinę vertę, bet kartu tapti atsakingu visuomenei ir gamtinei aplinkai. Čia svarbus vaidmuo tenka darniam turizmui, kuris, siekdamas mažiausių pokyčių vietinei aplinkai ir kultūrai, kartu teikia darbo galimybes vietiniams gyventojams (Indicators..., 2004). Pritariant darnios turizmo sistemos vystymo nuostatoms, tenka pripažinti ir spręsti dilemą tarp siekių pritraukti kuo didesnius turistų srautus į šalį, t. y. poreikio fizinei – erdvinei turizmo plėtrai ir poreikio išvengti masinio turizmo sąlygojamų poveikių sociokultūrinei bei fizinei aplinkai, t. y. siekio kuo mažiau paveikti ir transformuoti susiklosčiusią socialinę, kultūrinę, aplinkos struktūrą“ (https://zua.vdu.lt/wp-content/uploads/2019/02/125_Dagil.pdf).

Analizuojat Zarasų rajono turizmo rinkodaros strategija 2015-2020 m. „turistų poreikiai nuolat auga, jiems nebeužtenka vien aplankyti objektus ar prie jų nusifotografuoti. Turistai nori patyrimų, naujų pojūčių, atradimų ar pan. Vis didėjantis noras ir poreikis pažinti kitas kultūras, susipažinti su paveldu, atrasti savo šaknis ar įgyti naujų įgūdžių skatins žmones keliauti į kitus kraštus. Didėja vartotojų, kurie atsakingai žiūri į aplinką keliaudami, skaičius. Sąžininga prekyba (angl. “fair trade“) tampa svarbi daugeliui vartotojų. Turizmas tampa vis daugiau atsakingas, o tai reiškia, kad didesnis dėmesys skiriamas neigiamo turizmo poveikio mažinimas turistus priimančioms bendruomenėms. Didės vietovių, kurios yra neužterštos ir aplinkos apsaugai skiria didesnę dėmesį, paklausa“:

- „populiarės kaimo ir ekologinis turizmas;
- nuoseklus turistinės vietovės planavimas taps neišvengiamas;
- pirmenybė bus teikiama toms turistinėms vietovėms, kurios rūpinasi švara ir tvarka;
- kurių turizmo produktai ir paslaugos tausoja aplinką;
- populiarėjant vietovėms su natūraliu kraštovaizdžiu, mažės lankomumas vietovių;
- kuriose infrastruktūra užgožia gamtos grožį;
- ekologinis turizmas išliks paklausus ir populiarus, nes žmonės vis atsakingiau žiūri į savo veiksmus ir saugo aplinką (atliekų ir išmetamų į aplinką teršalų kiekio mažinimas;
- alternatyvių energijos šaltinių naudojimas, natūralių produktų gaminimas“ (Lietuvos turizmo rinkodaros 2016 – 2020 metų strategija, 2015).

„Turizmo tvarumo rodiklių sistemos yra viena iš labiausiai naudojamų priemonių. Tai suteikia galimybę plačiai pažinti kelionių vietų realybę, analizuoti įvairių aspektų situaciją socialinėje, ekonominėje ir aplinkos srityje. Tuo pačiu metu ši priemonė įvertina tuos veiksmus, kurių politikos formuotojai imasi skirtingose teritorijose. Kita vertus, turizmo tvarumo rodiklių sistemos yra priemonės, palengvinančios vietos vadybininkų darbą, leisdamos jiems išanalizuoti pažangą, padarytą turizmo tvarumo vietose. Kadangi jie periodiškai įvertinami kiekybiškai, jie gali ištaisyti kiekvieno tikslo trūkumus ir sustiprinti stipriąsias puses, tuo pačiu metu susiduriant su grėsmėmis ir pasinaudojant galimybėmis, kurias sektorius teikia kiekvieną akimirka“ (Oreja-Rodríguez ir kt., 2008; Vila ir kt., 2010; Zhang, 2012; Budeanu ir kt., 2016).

"...pavyzdžiui, Lozano-Oyola, Blancas ir Gonzalez išplėtojo metodologiją bendram koeficientui išvesti, atsižvelgiant į 65 kiekybiškai įvertintus kultūrinių, aplinkosauginių, ekonominių ir kt. aspektų darnumo indikatorius pasirinktoje turizmo teritorijoje (kaip antai transporto priemonių vienam gyventojui skaičius, lyginant su mirčių nelaiminguose atsitikimuose skaičiumi; lankytojų skaičius per metus, pajamoms iš turizmo sektoriaus, turizmo sektoriaus darbuotojų skaičius lyginant su bendru dirbančiųjų skaičiumi šalyje/regione; koks procentas aptariamose teritorijose yra saugomos gamtos zonos ir t.t.)"

Turizmo tvarumo indikatoriai gali būti būdas skatinti tinkamą turizmo valdymą kiekvienoje teritorijoje. Šie kriterijai galėtų sudaryti kvalifikacijų sistemą, oficialiai patvirtinančią paskirties

vietas, kuriose vykdomas valdymas yra nuolatinio tvarumo patobulinimas. Jie gali būti labai naudinga priemonė atlyginti už trumpalaikes ir vidutinės trukmės pastangas, padarytas pagal paskirties vietas, ir galėtų pagerinti kiekvienos kelionės tikslo įvaizdį, kad būtų padidintas jo konkurencingumas. Tai atitinka tai, ką nustatė tarptautinės institucijos (Europos Komisija, 2010). Turizmo tvarumo indikatorių priskyrimas pagerins turistinių teritorijų konkurencingumą, pritraukiant kokybišką turizmą, kuris vertina tvarų turizmo veiklos valdymą. Keliautojų skaičiaus padidėjimas bus pasiektas ne tik pritraukiant naujų lankytojų iš užsienio, bet ir konsoliduojant kiekvienos zonos vidinį turistų poreikį.

Siekiant nustatyti Rusnės salos darnaus turizmo plėtros galimybes buvo svarbu išanalizuoti esamą situaciją, todėl vertinimui buvo pasirinkti šie darnumo indikatoriai (žr. 9,10,11 lenteles):

9 lentelė. Rusnės salos socialinio valdymo vertinimo rodikliai

Pradiniai aspektai/rodikliai	Darnumo indikatoriai	Teigiamas/neigiamas kriterijus	Pastabos/komentarai
Ekonominė turizmo nauda priimančiai bendruomenei ir Kelionės tikslas	Bendras didėjantis atvykusių turistų skaičius; Vidutinė viešnagės trukmė;	Teigiamas Teigiamas	Atvykstančių turistų skaičius į Rusnės salą didėja, tačiau, kol kas jie retai lieka joje nakčiai.
Socialinis ir kultūrinis turizmo poveikis gyventojams, bendruomenei	Sveikatos priežiūros įranga; Keleivinių transporto priemonių skaičius; Paslaugų sektoriaus įmonių skaičius; Sveikatos įstaigų skaičius vienam gyventojui;	Teigiamas Teigiamas Teigiamas	Rusnėje veikia pirminės sveikatos apžiūros punktas, artimiausia ligoninė už 30 min. Keleivinio transporto susiekimas tiek iš Šilutės tiek ir iš kitų Lietuvos miestų. Artimiausias Palangos orouostas už dviejų valandų kelio. Artimiausia traukinių stotis Šilutėje už trisdešimt minučių kelio.
Vietinis visuomenės saugumas	Turistų paskirties vietos saugumo įvertinimas Nelaimingų atsitikimų, susijusių su žūtimi miesto keliuose, skaičius, (įskaitant gyventojus ir atvykstančius turistus);	Teigiamas Neigiamas	Šilutės policijos komisariato nuomenimis, Rusnės saloje žemas nusikalstatumo lygis. Žemas rodiklis nelaimingų atsitikimų keliuose.

Kultūros paveldo išsaugojimas	Saugomų nurodytų vietų skaičius; Įtaka kultūros paveldui; Išsaugotas festivalių ir papročių skaičius;	Teigiamas Teigiamas	10 lankomiausių saugomų vietų (muziejai, inžinieriniai/architetūriniai objektai); Rusnės sala - ypatingas kultūros paveldas Šilutės rajone. Vyksta kasmetinis Rusnės festivalis, išlikusios tradiciniai lietuvininkų papročiai, švenčiamos tradicinės lietuvių kalendorinės šventės.
Poveikis vietos gyventojų struktūrai	Populiacijos lygio kitimas; Jaunų gyventojų procentas; Vyresnio amžiaus gyventojų procentas Gyventojų skaičius vienoje gyvenamojoje vietoje; Grynasis migracijos lygis; Natūralus gyventojų padidėjimas;	Teigiamas Teigiamas Neigiamas Neigiamas Neigiamas Teigiamas	Rusnės saloje šiuo metu gyventojų skaičius arti 2000. Tendencija - jaunėjantis Rusnės saloje apsigyvenančių gyventojų amžius verslumo aspektu, tačiau šiuo metu vis tik vyrauja vyresnio amžiaus gyventojų skaičius. Rusnėje 55 proc. darbingo amžiaus ir 21 proc. Pensinio amžiaus žmonių.
Socialinis pasiskirstymas	Užsienio gyventojų procentas; Turistų ir vietinių gyventojų santykis;	Teigiamas	Rusnės saloje vyrauja vietinių gyventojų skaičius, užsienio turistai čia atvyksta tik poilsui.
Poveikis vietos gyventojų savijautai	Privalomojo švietimo įstaigose dalyvavusių gyventojų procentas; Bendrasis demografinės priklausomybės indeksas;	Teigiamas	Rusnės saloje veikia dvi mokyklos – progimnazija ir specialioji mokykla.

10 lentelė. Rusnės salos ekonominio valdymo vertinimo rodikliai

Pradiniai aspektai, rodikliai	Darnumo indikatoriai	Teigiamas/neigiamas kriterijus	Pastabos komentarai
Ekonominė turizmo nauda priimančiai bendruomenei ir Kelionės tikslas	Bendras atvykusių turistų skaičius; Vidutinė viešnagės trukmė; Pajamos iš turizmo; Dirbančių darbuotojų dalis paslaugų sektoriuje; Nedarbo lygis; Deklaruotos grynosios pajamos, tenkančios vienam gyventojui;	Teigiamas Teigiamas Teigiamas Teigiamas Neigiamas Teigiamas	Turistų skaičius maždaug visada yra vienodas. Dažniausiai Rusnėje apsistoja vienai nakčiai. Nedarbo lygis Rusnėje mažėjantis. Iš turizmo Rusnės saloje pragyvenančių žmonių skaičius yra labai mažas.
Išlaikyti turistų pasitenkinimą	Pasaulinis turistų pasitenkinimo lygis; Turistų kainos ir kokybės santykio įvertinimas;	Teigiamas Teigiamas	Atvykstantys turistai teigiamai vertina Rusnės salą kaip poilsio vietą, tačiau plėsti teikiamų paslaugų paketą būtina.
Vystymosi kontrolė	Žemės naudojimo planavimas, įskaitant turizmą	Teigiamas	Nemuno deltos reguoninio parko Rusnės saloje įregistruotų 200 ūkininkų. Čia veikia paukščių stebėjimo, žuvininkystės ūkiai.
Siūlomos turizmo paslaugos - įvairios patirties teikimas	Laisvos vietos oficialiose turizmo apgyvendinimo įstaigose; Aukštos kokybės oficialių turizmo apgyvendinimo įstaigų laisvos vietos; Neoficialių turizmo apgyvendinimo įstaigų skaičius Siūlomos laisvos vietos maitinimo įstaigose	Teigiamas Teigiamas Neigiamas Teigiamas	Saloje veikia 15 sodybų, užsiimančių turistų apgyvendinimu. Maitinimo įstaigų Rusnėje trūkumas. Pramogos vandeniu, dviračių maršrutai, keletas trasų žygeiviams

	<p>Turisto informacijos biurų skaičius vienam turistui</p> <p>Yra svetainė, kurioje pateikiama informacija apie kelionės tikslą</p> <p>Įvairus potyrių pasiūlymas (lankytinų vietų skaičius)</p>	<p>Teigiamas</p> <p>Teigiamas</p> <p>Teigiamas</p>	<p>apie Rusnę ir pačioje Rusnėje.</p> <p>Galimybė rekreacinė žvejyba</p> <p>Įvairių edukacijų užsiėmimai – žuvių virimas, žuvies rūkymo ir pan.</p>
Turizmo veiklos sezoniškumas	<p>Procentas, kiek oficialiai veikia turizmo apgyvendinimo įstaigos visus metus;</p> <p>Ne sezono turistų ir sezono turistų santykis;</p> <p>Ne sezono turizmo užimtumo ir sezono turizmo santykis;</p>	<p>Teigiamas</p> <p>Neigiamas</p> <p>Neigiamas</p>	<p>Oficialiai registruotų 15 sodybų, veikiančių visus metus.</p> <p>Vasaros sezonu turistų atvyksta žymiai daugiau nei žiemą.</p>
Užimtumas turizmo srityje	<p>Bendras turizmo sektoriuje dirbančių asmenų skaičius;</p> <p>Turizmo sektoriaus darbuotojų procentas nuo bendro užimtumo;</p>	<p>Teigiamas</p> <p>Teigiamas</p>	<p>Viso Rusnės saloje bendras turizme dirbančių asmenų skaičius kintantis rodiklis, priklausantis nuo sezoniškumo.</p>
Su turizmu susijęs transportas	<p>Keleivinių transporto priemonių skaičius vienam gyventojui;</p> <p>Kelių tankis;</p>	<p>Teigiamas</p> <p>Teigiamas</p>	<p>Pastatyta estakada ženkliai keičia Rusnės salos transporto judėjimo srautus.</p>
Paskirties vietos konkurencingumas	<p>Vidutinis oficialių turizmo apgyvendinimo įstaigų užimtumas</p>	<p>Teigiamas</p>	<p>Šiltuoju metų sezonu saloje apgyvendinimo paslaugomis užsiimančios sodybos dažniausiai yra pilnos, bet šaltuoju metų laiku turistai retai lankosi.</p>

11 lentelė. Rusnės salos aplinkos tvarkymo vertinimo rodikliai

Pradiniai aspektai, rodikliai	Darnumo indikatoriai	Teigiamas/neigiamas kriterijus	Pastabos komentarai
Natūralių ekosistemų apsauga	Paskirties vietos paviršiaus ploto, laikomo saugoma natūralia teritorija, procentas; Rūšių skaičius paskirties vietoje;	Teigiamas Teigiamas	Duomenys nežinomi
Energetinių išteklių valdymas	Vidinis energijos išteklių suvartojimas, priskirtinas turizmui; Atsinaujinančios energijos suvartojimo procentas, palyginant su visu skaičiumi priskirtinas turizmui;	Neigiamas Teigiamas	Duomenys nežinomi Salos gyventojai naudojami žaliosios energijos bei aplinką tausojančiomis technologijomis (saulės modulių elektrines turi įsirengę 4 namų ūkiai, dauguma gyventojų naudojami geoterminiu šildymu). Visuomeninės paskirties įstaigos(mokykla, seniūnija ir kt) naudoja biokurą šildymui.
Vandens išteklių valdymas	Vandens suvartojimas priskirtas turizmui;	Teigiamas	Turizmui naudojami visi salą supantys vandens telkiniai – Atmatos, Skirvytės Pakalnės upės ir kt.
Nuotekų tvarkymas	Pakartotinai panaudoto vandens tūris; Išvalytų nuotekų tūris;	Teigiamas Teigiamas	Rusnės miestelis turi centralizuotą geriamo vandens ir nuotekų valymo sistemą
Kietų gyvenvietės atliekų tvarkymas	Susidariusių atliekų kiekis; Perdirbtų atliekų tūris, palyginti su bendru atliekų kiekiu;	Neigiamas Teigiamas Teigiamas	Atliekų tvarkymo (išvežimo) grafikai, seniūnijoje įrengti rūšiavimo buitinių atliekų konteineriai

	Popieriaus ir kartono perdirbimo skaičius; Surinkto popieriaus ir kartono tūris; Stiklo taros rūšiavimas ir surinkimas;	Teigiamas Teigiamas	ir didžiagabaritinių atliekų aikštelės
Atmosferos tarša	Gatvės triukšmo lygis Naktinio triukšmo lygis Teršalų išmetimo lygiai	Neigiamas Neigiamas Neigiamas	Koncentracijos aplinkos oro užteštumo atitinka teisės aktuose nustatytų ribinių verčių normas. turistų mėgiama apvažiuoti dviračiu, apeiti pėsčiomis.
Gyvenvietės vizualinio poveikio valdymas infrastruktūra	Gyvenamųjų namų tankis ploto vienetė; Bendras natūralaus kraštovaizdžio plotas; Negyvenami arba užleisti pastatai	Neigiamas Teigiamas; Neigiamas	Rusnės saloje vyrauja mažaaukščių namų populiacija, išlikę senieji lietuvininkų mediniai namai.
Turistų intensyvumas teritorijoje	Didelis turistų skaičius ploto vienetė;	Neigiamas	Vasarą turistų skaičius didesnis nei žiemą, tačiau tikslių duomenų nerasta.
Aplinkos tvarkymas	Aplinkosaugos institucijų egzistavimas vietovėje	Teigiamas	Rusnės salos aplinkos tvarkymu rūpinasi seniūnija.

Norint atlikti šią vertinimo klasifikaciją, buvo naudota statistinė informacija, susijusi su turistų veiklos apimtimi ir jos fizine charakteristika kaip pagrindas. Apibendrinat skyrių būtina apibrėžti veiksmingą tvarios turizmo plėtros skatinimo politiką, reikalinga vertinimo sistema, kuri atitiktų dvigubą tikslą: įvertinti analizuojamos teritorijos santykinę padėtį ir panaudoti esamus pavyzdžius, politiką ar projektus, kad būtų galima formuoti vystymosi procesus. Analizuojant Rusnės salos darnaus turizmo plėtros galimybes, buvo pasiremta darnumo indikatoriais, kurie atskleidė visas salos problemines vietas trūkumus ir privalumus. Galima teigti, kad šiandien Rusnės saloje yra darnaus turizmo plėtros kelyje, siekianti išnaudoti visas gamtines, kultūrinės, ekonomines, socialines galimybes.

2.6. Darnaus turizmo plėtros galimybių Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės salos teritorijos atvejo analizė

Interviu metu buvo siekiama surinkti kuo daugiau informacijos apie Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos turizmo perspektyvas, problematiką bei teikiamas paslaugas. Apklausoje dalyvavo septyni informantai:

- Kaimo turizmo sodybos savininkas;
- Šilutės rajono savivaldybės administracijos atstovas;
- Nemuno deltos parko direkcijos specialistė;
- Rusnės salos gyventojas;
- Rusnės saloje apsilankęs turistai;
- Šilutės rajono žiniasklaidos atstovas;
- Rusnės seniūnijos darbuotojas.

Dėl Lietuvoje ir pasaulyje įvesto karantino interviu su informantais vyko telefonu. Interviu metodas unikalus tuo, kad tyrėjas gali gyvai bendraudamas su informantu stebėti jo reakcijas, sekti kūno kalbą, intonacijas bei nuotaikas. Šiuo atveju, tyrimas žinoma prarado dalį šio metodo išskirtinumo, tačiau, buvo galima girdėti intonacijas, nuotaikas ir jas fiksuoti.

Interviu pradžioje kiekvieno informanto buvo klausiama apie sąsajas su Rusnės sala. Apklauskos metu išryškėjo trys kokybinės subkategorijos (žr. 12 lentelę):

12 lentelė. Informantų biografiniai duomenys

Subkategorijos	Ištraukos iš interviu tekstų	Ištraukos kodas
Rusnės sala – mano gimtinė	„Čia esu aš gimęs, čia užaugau, čia manau jau ir pasensiu...“	1M3P
	„Rusnėje esu gimusi, tad čia mano šaknys“	6M8P
Esu atvykęs, bet čia gyvenu seniai	„Esu gimęs dzūkijoje, bet Rusnėje gyvenu daugiau nei 20 metų...“	2M6P
Rusnėje ilsiuosi	„Rusnėje tik poilsiauju...“	4M7P

Žvelgiant į kokybinę lentelę matyti, jog apklausoje dalyvavę respondentai arba yra gimę Rusnės saloje arba čia gyvena jau daugelį metų.

Nemuno deltos regioninio parko direkcijos vyr. specialistės buvo paklausta kie laiko dirba šioje srityje. Specialistė pasakojo: „Kadangi čia esu gimusi, tad man Rusnės gamta, jos likimas buvo ir yra visada svarbus. Matyt dėl šios priežasties ir pasirinkau mokslus, susijusius su gamtos apsauga...“ (6M24P).

Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse? Apibendrinus apklauskos rezultatus išryškėjo šios kokybinės subkategorijos (žr. 13 lentelę):

13 lentelė. Veiksniai įtakojantys/neįtakojantys verstis turizmu

Subkategorijos	Ištraukos iš interviu tekstų	Ištraukos kodas
Vietos gyventojų neverslumas/neišmanymas	„ <i>Ne visi gali būti verslininkais ir verstis turizmu...</i> “	3M15P
	„ <i>Rusnėje trūksta turizmu besiverčiančių žmonių, bet tam matyt įtakos turi ir nežinojimas, nemokėjimas būti versliu.</i> “	7M18P
Dėl netinkamos valstybinės vykdomos politikos	„ <i>Manau, kad daugiau būtų Rusnėje sodybų, besiverčiančių turizmu, jeigu vaklstybė šiek tiek kitaip žiūrėtų į žmogų ir jo pastangas...</i> “	2M36P
Reikalingos didžiulės investicijos	„ <i>Norint užsiimti turizmu reikia turėti daug pinigų....</i> “	1M27P

Tyrimo metu pasitvirtino, kad atokiose regiono teritorijose „stokojama verslo plėtros iniciatyvų. Nepaisant minėto trūkumo šios teritorijos turi potencialias galimybes verslo plėtrai: palankus klimatas, geros kokybės dirvožemis, daug vandens telkinių, ilgametės žemės ūkio tradicijos augalų auginimo ir gyvulininkystės srityje, gyventojų potencialas verslumo plėtrai. Tačiau esami išteklių nėra naudojami tinkamu mastu. Tai skatina prieštaravimą tarp potencialių galimybių ir nepakankamo socialinės-ekonominės plėtros lygio teritorijose. Buvo išsakyta nuomonė, kad: „*Žemą kaimo gyventojų verslumo iniciatyvos lygį sukelia keletas veiksnių: kaimo gyventojų būtinų žinių ir gebėjimų trūkumas nuosavo verslo kūrimo ir valdymo srityje; nepakankamai suteikiama informacija ūkininkams ir kaimo verslininkams pasienio teritorijose apie verslo sričių finansinę paramą; neišvystyta kaimo gyvenviečių infrastruktūra; nepakankama galimybė susipažinti su praktine sėkmingai veikiančio verslo kaimyninėse šalyse patirtimi*“ (6M54P). Vadinasi, susidariusi situacija nepanaudojama socialiniams-ekonominiams sunkumams sumažinti, išnaudojant verslumo plėtrą regionų gyventojų užimtumo problemai spręsti, įvairinti žemės ūkio veiklą“ (Darnusis vystymasis: teorija ir praktika. 2019).

Galima daryti prielaidą, kad „labiausiai ribojančiais verslą tiriamuose regionuose veiksniais respondentai įvardino didelius mokesčius, nepalankią socialinę ekonominę situaciją regione, valstybės paramos stoką, būtinos infrastruktūros trūkumą, išskylančias kliūtis naujo verslo pradėjimui ir plėtrai, darnios raidos išteklių trūkumą regione. Privačiame verslo sektoriuje dirbantys respondentai ribojančius verslo plėtrą veiksnius yra linkę vertinti labiau kritiškai nei žemės ūkio sektoriuje dirbantys respondentai“ (Darnusis vystymasis: teorija ir praktika. 2019).

Apklausoje metu informantai išryškino, kad yra būtina „išnaudoti palankias gamtines sąlygas plėtoti kaimo turizmo veiklai ir su tuo susijusiems alternatyviems verslams; didinti konsultavimo paslaugų prieinamumą (finansinio konsultavimo; kreditų prieinamumo, informacinių paslaugų, verslo konsultavimo)“ (Darnusis vystymasis: teorija ir praktika. 2019).

Apibendrinus apklausos rezultatus išryškėjo kokybinės subkategorijos, parodančios kas vis tik turizmu verstis Rusnės saloje žmonės paskatina (žr. 14 lentelę):

14 Lentelė. Turizmo sodybų kūrimosi paskata

Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai	Ištraukos kodas
Artimųjų paskata	„Kiek žinau, turizmo sodybos įkūrimą paskatino artimieji“	5M64P
Graži aplinka	„Turizmo sodybos įkūrimą paskatino tam graži gamta..“	3M51P
Populiari verslo sritis	„Rusnėje manau tikrai buvo būtina kažko tokio imtis, čia buvo būtina išbadyti savo sėkmę..“	2M42P

Interviu metu verslininkas pasakojo: „Sodyba iškilo visai netikėtai – tėvai padovanojo žemę, o po kurio laiko patys ir paskatino čia pastatyti pirtelę, baseiną, prileidome į jį žuvis... Manau, kad su laiku sodyboje sulauksim dar daugiau poilsiautojų“ (2M65P).

Analizuojant mokslinę literatūrą ir interviu dalyvavusių informantų pasisakymus pasitvirtina, jog „vietovės patrauklumą turistams pirmiausia lemia gamtinė aplinka, šiek tiek mažiau vertinamas vietovės istorinis autentiškumas, kultūros, etnografinis paveldas. Paslaugų vertę lemia ne tik aplinka ir sukurta infrastruktūra, bet ir aptarnavimo kokybės lygis. Geras paslaugos kokybės ir kainos santykis yra turizmo produkto patrauklumo ir konkurencingumo veiksnys, kurį didele dalimi lemia žmogiškasis potencialas“ (Kaimo turizmo ir tradicinių amatų plėtojimo kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 metų programą).

R. Sirusienė - Lajauskienė bei A. Lamauskas (2010) teigia, jog visiškai natūralu, kad „turizmo veikla, kaip ir visa tuometė Lietuvos pertvarka, pasuko vien ekonominių siekių link, naudodamasi tomis priemonėmis, kurias tuo metu turėjo ir galėjo panaudoti. Pirmieji entuziastai kaimo turizmo verslą pradėjo savo nuosavose sodybose. Verslūs žmonės privatizavo poilsio namų, moksleivių stovyklų bei kitus pastatus ir ten kūrė kaimo turizmo verslą“.

Apklausoje dalyvavęs Šilutės rajono savivaldybės administracijos darbuotojas teigė: „Manau, kad Rusnės saloje turizmo sodybos kūrimą apsprendžia ne viena priežastis, tam būtinos sąlygos ir kelios – graži aplinka, patogi ir patraukli geografinė sodybos vietovė bei pats sodybos šeimininkų noras kurti tai, kas džiugintų ne tik patį, bet ir čia atvykstančius poilsiautojus“ (5M87P).

Remiantis apklausoje dalyvavusių informantų nuomone galima teigti, kad Rusnės saloje turizmo atsiradimą įtakoja daugelis tarpusavyje susijusių faktorių, kurie vienaip ar kitaip lemia ir pačių verslininkų sėkmę, kartais net ir plėtrą.

Interviu metu buvo pasidomėta apie Rusnės saloje apsilankančius svečius. Apibendrinus apklausos rezultatus išryškėjo trys kokybinės subkategorijos (žr. 15 lentelę):

15 Lentelė. Dažniausiai apsilankantys poilsiautojai

Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai	Ištraukos kodas
Nefiksuoju iš kur	<i>„Manau, kad dažnai apsilanko svečiai iš netoliese esančių vietovių, bet tiksliai negaliu atsakyti..“</i>	4M65P
Iš tolimesnių Lietuvos miestų	<i>„...kiek yra tekę susidurti, dažniausiai svečiai atvyksta iš didesnių miestų“.</i>	3M74P
Dažniausiai apsilanko užsienio šalių turistai	<i>„Vasaros metu daug svečių sulaukiama iš užsienio šalių“ „Labai dažnai atvyksta iš Vokietijos, būna ir iš Italijos, net Amerikos“</i>	2M98P 1M68P

Apklausos metu paaiškėjo, kad Nemuno deltos regioniniame parke lankosi poilsiautojai iš įvairiausių vietovių, o svečių gyvenamoji vieta Rusnės salos turizmo paklausai neturi jokios reikšmės.

J. Jasaitis, ir V. Kriaučiūnienė (2009) akcentuoja, kad turizmo „paslaugų poreikis nuolat auga, tačiau šiandien panaudojama labai maža turimų galimybių dalis. Steigiant naujas kurortines ir sanatorines gyvenvietes, plečiant poilsiavietes, būtų galima išnaudoti Lietuvos kaimiškųjų vietovių kraštovaizdžio galimybes, mineralinio vandens ir kitus gamtos išteklius. Tokie relaksacijos ir reabilitacijos centrai neturėtų aptarnauti daug lankytojų, o orientuotis į mažesnes grupes. Užsienio turistai Lietuvoje pirmiausia dėmesį atkreipia į gamtą, ypač vertina tai, kad galima laisvai vaikščioti po miškus, prieiti prie ežerų, grožėtis kraštovaizdžiais. Čia ryškėja ir edukacinė (pažinimo bei lavinimo) funkcija“

Remiantis Lietuvos turizmo rinkodaros 2016-2020 metų strategijos patvirtinimu „Lietuva – geografinė padėtimi, turizmo ištekliais ir paslaugomis konkurencinga turizmo traukos vietovė, vis dar neišnaudojanti turizmo galimybių dėl nepakankamo šalies žinomumo ir atpažįstamumo, nepakankamos informacijos apie pagrindinius ir nišinius turizmo produktus sklaidos atvykstamojo turizmo rinkose“ (<https://www.e-tar.lt/rs/legalact/e2ed76c0a97111e5be7f919a1e5be/>).

„2014 m. Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacijos (JT PTO) statistiniai duomenys rodo, kad turizmas netiesiogiai sukuria apie 9 proc. pasaulio bendrojo vidaus produkto, viena iš 11 darbo vietų sukuriama turizmo dėka. Turizmo eksportas sudaro 6 proc. viso pasaulio eksporto bei 29 proc. pasaulio paslaugų eksporto. Tarp svarbiausių pasaulyje eksporto sudėtinių dalių turizmas užima ketvirtą vietą po kuro, chemijos produkcijos ir maisto prekių. Strategijoje „Europa 2020“ numatyta, kad Europa turi išlikti turistų lankomiausiu žemynu, kur vertinama regionų svarba ir įvairovė.

Didinant Europos turizmo sektoriaus konkurencingumą Europos Komisija rekomenduoja:

- siūlyti įvairesnių turizmo paslaugų;
- naudoti naujoves ir IT turizme;
- tobulinti profesinius įgūdžius;
- ilginti turizmo sezoną;
- skatinti tarpvalstybines iniciatyvas turizme (maršrutai, dviračių trasos ir kita);
- skatinti tausaus ir kokybiško turizmo vystymąsi“ (Lietuvos turizmo rinkodaros 2016 – 2020 metų strategija, 2015).

Interviu rezultatai rodo apie visuomenės poreikį poilsio laiką leisti kuo ramesnėje ir gamtos apsuptyje esančioje erdvėje, todėl kaimo turizmo sodybos vis labiau tampa patrauklesne vieta poilsiuoti. Poilsiautojus iš užsienio traukia unikalus Lietuvos kraštovaizdis bei siūlomų paslaugų įvairovė bei kokybė, todėl pasak sodybų šeimininkų, kiekvienais metais sodybos sulaukia vis daugiau turistų iš kitų šalių. „Turizmas daro įvairiapusę įtaką aplinkai, vietos bendruomenėms, verslininkams, regionų ar net valstybės ekonominei ir socialinei gerovei. Atvykstamasis turizmas sukuria turizmo sektorių aptarnaujančias ekonomikos šakas, naujas darbo vietas, prisideda prie gamtos ir kultūros vertybių išsaugojimo. Tačiau svarbu žinoti, kad didėjantys vietos bei užsienio turistų srautai gali ne tik teigiamai, bet ir neigiamai įtakoti vietos bendruomenės gyvenimą, gamtą bei kraštovaizdį. Todėl siekiant užtikrinti darnią regiono turizmo plėtrą, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas planavimo procesui“ (<http://www.turizmas.dvi.lt/Leidiniai-732.html>).

Kiekviena turizmo rūšis truputį daugiau įdėjus pastangų ir geranoriškumo, gali tapti atsakingo ir tvaraus turizmo rūšimi, sakinančia turistus dar labiau stengtis nedaryti žalos. Net ir savaitgalio išvykos bei pramoginis turizmas tampa darniu, jei apgalvotai pasirenkama vietovė, teikiamų paslaugų sektorius, jei ieškoma autentiškumo ir unikalumo, pasirenkami atrakcionų parkai, kuriuose puoselėjamos darnaus turizmo idėjos, atsisakoma vienkartinųjų plastikinių indų bei maišelių.

Galima daryti išvadą, kad Rusnės sala yra pasirengusi darnaus turizmo plėtrai, nes įvertinus visus indikatorius, atlikus apklausą paaiškėjo, kad vietovė turi visas galimybes plėsti turizmo paslaugų paketą, tuo pačiu išlaikant darną tarp žmogaus ir gamtos.

Tyrimo metu iš iš specialistų buvo siekama sužinoti kokią įtaką gyvenimo kokybei ir darnaus turizmo plėtrai turi darnaus turizmo informacijos trūkumas atokiose Lietuvos teritorijose?

Susisteminus apklausos rezultatus išryškėjo nuomonė, kad: „Būtina pradėti nuo pačių turistų sąmoningumo, žinoma vietinės bendruomenės suinteresuotumo ir valstybinių institucijų rekomendacijų. Žmonės ne visada klauso mūsų rekomendacijų, patarimų...“ (6M114P).

Interviu metu specialistų taip pat buvo klausama apie tvaraus vystymosi sritis: aplinkosaugine, socialine ir ekonomine. Buvo svarbu sužinoti nuomones kaip suderinti visapusišką naudą turistui, gamtai, ūkininkui vienoje teritorijoje?

Parko direkcijos specialistė teigia, kad yra labai svarbu pačios aplinkos reikšmė. Informantė akcentavo, kad vis tik „*Nemuno deltos regioninis parkas - yra saugoma teritorija, kurią būtina saugoti ir išsaugoti saugią ateities kartoms. Parkas vertingas tiek kultūriniu požiūriu, tiek ir dėl čia esamų objektų. Svarbu yra ir tai, kad čia gyvenantiems gyventojams netrukdytų jų ūkinės veiklos ir neblogintų kasdienio gyvenimo kokybės. Nemuno deltos regionis parkas – unikalus ne tik savo kraštovaizdžiu, bet ir istorine savo praeitimi. Čia gilios tradicijos, papročiai, parkas yra kitoks, nei kiti Lietuvos regioniniai parkai*“

Šilutės savivaldybės administracijos specialistas išsakė šiuos prioritetus: „*Geriausiai specifinis krašto kultūros palikimas atsispindi vietos architektūroje, kapavietėse ir net išlikusiuose techniniuose paminkluose. Jau sovietmečiu buvo suvokta, kad čia yra išties unikalaus paveldo. Kai kuriems objektams ar kompleksams net buvo suteiktas apsaugos statusas, kaip antai Skirvytėlės kaimas pavadintas Respublikinės reikšmės paminkliniu kaimu. Deja, pats statusas dar negarantuoja apsaugos ir puoselėjimo, kurių taip trūko. Jokių aktyvesnių konservavimo priemonių beveik nebuvo imtasi. Dėl to paveldas yra permanentinės pasyvaus nykimo būklės*“ (5M145P).

Apklausoje metu buvo siekama gauti informaciją apie tai, koks yra pats direkcijos požiūris į atvykstantį turistą, transporto priemones, planuojamą turistų laisvalaikį Nemuno deltos teritorijoje?

Parko direkcijos specialistė dėstė, kad „*Per paskutinius metus, atidarius Rusnės estakadą atvykstančių į salą srautai suintensyvėjo. Direkcija draugiška turistams, ypatingai dviratininkams. Mūsų direkcijos internetiniame puslapyje esame išskyrę dviračių turistams atskirą informacijos skiltį. Mums rūpi atvykstančių turistų ir vietos gyventojų laisvalaikio pramogos (dviračiai, žvejyba), esame pasiruošę bendradarbiauti ir pažintinio bokšto Uostadvaryje atidarymui*“ (6M148P).

Analizuojant pasirinktos temos problematiką buvo svarbu sužinoti koks yra Šilutės rajono savivaldybės požiūris į Rusnės turistinio veido formavimą ir turizmo potencialo išnaudojimą. Kokie jau sprendimai arba planuojami artimiausiu laiku įgyvendinti?

Interviu metu paaiškėjo, kad: „*.....strategiškai svarbiausias Rusnei įvykis – pernai atidaryta estakada, rekonstruojamame 5 km ilgio kelio ruože įrengta nauja kelio dangos konstrukcija. Taip pat atsižvelgiant į Šilutės rajono turizmo ir rekreacijos poreikius, ties rekonstruojamu keliu ir per estakadą nutiestas 4,5 km ilgio pėsčiųjų ir dviračių takas. Jau patvirtintas projektas ir prasidėję apžvalgos bokšto Uostadvaryje paruošiamieji darbai. Šitie įvykiai ne tik pritrauks turistus į salą, bet ir motyvuos vietinę bendruomenę plėsti verslus*“ (5M187P).

Savivaldybės atstovo buvo pasidomėta su kokiomis institucijos dažniausiai tenka bendradarbiauti turizmo plėtros klausimais rajono teritorijoje?

Buvo išsakyta nuomonė: „*Daugelį idėjų generuojam savivaldos lygmenį, taip pat artimai bendradarbiaujame su Valstybine saugomų teritorijų tarnyba, Nemuno Deltos regioninio parko direkcija, agentūra „Keliauk Lietuvoje“ bei Susiekimo ministerija*“ (5 M185P).

Atlikto tyrimo metu pasitvirtino tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad įgyvendinant darnaus turizmo plėtros projektus atokiose Lietuvos teritorijose, vyksta sklandus institucijų bendradarbiavimas nacionaliniu, regioniniu, savivaldų ir privataus verslo lygmenimis.

Siekiant detaliau paanalizuoti Rusnės salos darnaus turizmo būseną bei plėtros galimybes, buvo pakalbintas Uostadvario verslininkas, esantis polderių muziejaus savininku. Interviu metu buvo klausama nuomonės kiek svarbus turizmui polderių muziejaus objektas ir ar juo domisi atvykstantys turistai?

Informantas teigia: *„Esu hidroinžinierius ir puikiai išmanau šio objekto pagrindinę buvusią paskirtį. Šiandiena vandens kėlimo stotis dabar atjungta ir palikta tik kaip eksponatas. Buvo momentas, kada tokie objektai nedomino visuomenės, bet paskutinį dešimtmetį turbūt retas atvykęs į Rusnės salą lieka neužsukęs į Uostadvarį ir visiems palieka didžiulį įspūdį šis objektas“ (2M147P).*

Galima daryti prielaidą, kad naujausiose turizmo tendencijose pastebimas turistų susidomėjimas keliauti netradiciniais tikslais (tradiciniai: pasyvus poilsis prie vandens telkinių, aktyvios pramogos – dviračiai, baidarės, kartingai ir t.t.) pvz: keliauti į atokesnes, mažiau lankomas teritorijas, domėjimasis išskirtinėmis istorijomis ir t.t.

V. Šmergelienė bei N. Patackienė (2004, 264 p.) pastebi, kad „išsivysčiusiose šalyse paslaugų teikimas yra svarbiausia ekonominės veiklos rūšis, o paslaugų sfera yra viena perspektyviausių ir labiausiai besiplėtojančių ūkio sfera. Ekonominės, socialinės ir politinės globalizacijos procesų įtakoje turizmo paslaugų teikimas tampa vyraujančia ūkio šaka daugelyje šalių. Turizmas yra viena iš efektyviausių ekonomikos šakų, sėkmingai konkuruojanti su naftos ir dujų gavyba bei ginklų gamyba ir prekyba. Jos plėtrai būdingas dinamiškumas, kuriuo nepasižymi nei viena kita ūkio šaka, lėmė, kad jau dabar turizmas, pasaulio turizmo organizacijos (PTO) duomenimis, sukuria apie 130 mln. darbo vietų, sudaro 15 proc. užsienio prekybos balanso, 10,9 proc. bendrojo nacionalinio produkto, jam tenka 7 – 8 proc. bendrųjų investicijų“.

Interviu metu buvo užklausta apie pastato fizinę būklę ir investavimo galimybes. Apklausoje dalyvavęs informantas teigia, kad *„Laikas tiek pastato išorei, pamatams, tiek vidaus apdailai neigiamą įtaką padarė. Šiam momentui muziejus veikia tik dalinai, reikalingas remontas. Kiek tai apsimoka? Pirma aš, kaip specialistas jaučiu atsakomybę išsaugoti ir suteikti galimybę susipažinti su šiuo technikos unikumu turistams. Antra, kaip verslininkas skaičiuoju kokios reikalingos investicijos ir kokie turėtų būti turistų srautai, kad būtų atsiperkamumas. Bendradarbiaujame su Kultūros ministerija, Šilutės savivaldybės administracija ieškant idėjų ir lėšų, kad šį objektą pilnai išnaudoti turizmo reikmėms. Džiugu, kad Valstybės požiūris į Rusnės salos atgaivinimą turizmui yra jau apčiuopiamas – turiu omenyje estakados atidarymą, Uostadvario apžvalgos bokšto projekto vystymą, vandens turizmo pramogų suaktyvėjimas. Visi šie įvykiai skatina tiek teritoriją, tiek objektus pritaikyti visuomenės poreikiams“ (2M211P).*

Apklauso rezultatai rodo, kad Rusnės saloje turizmo sodybų šeiminiškai sparčiai plečia siūlomų paslaugų katalogą, kas įtakoja vis didesnę poilsiautojų susidomėjimą šiuo regionu. Todėl R. Sirusienė – Lajauskienė bei A. Lamauskas (2010) pastebi, jog niekas negali paneigti to, kad Lietuvos turizmo sodybų kūrimas į atokių gyvenviečių gyvenimą atnešė ir labai gerų permainų. Pastatų vidaus tvarkymas, apgyvendinimo patalpų bei aptarnavimo kokybė gerėja. Dėl Kaimo turizmo asociacijos keliamų reikalavimų šis lygis daug kur supanašėjo su miestuose teikiamu turistų aptarnavimo lygiu, o kai kur net pralenkė jį.

Pokalbio metu buvo pasidomėta turizmo klasterius ir jų naudą atvykstančiam į Rusnės salą turistui. Uostadvario verslininkas akcentavo, kad: *„Taip, žinau apie šį klasterį. Jis jungia dalį Klaipėdos apskrities turizmo srities verslininkų ir viešąsias įstaigas. Turizmo sektoriaus klasterizacija Lietuvoje yra nauja verslo modelio forma. Klasterių tikslas – skatinti verslo ir viešosios infrastruktūros vystymąsi regione, investicijų į inovacijas pritraukimą, ekonominės nauda ne tik klasterio nariams, bet ir bendruomenei. Mano nuomone, šiandiena veikiančių turizmo klasterių plėtros rezultatai yra fragmentiški ir žinios apie jų plėtros pasekmes ribotos“* (2M241P).

Apibendrinant gautus interviu metu rezultatus galima teigti, kad nors turizmo klasteriai Lietuvoje turi pakankamai didelį narių skaičių (2017 m. duomenimis Lietuvoje registruota apie 50 klasterių), tačiau menkai jie vykdo nuolatinę ekonominę veiklą ir investicijas, pasyviai įgyvendina bendrus bendradarbiavimo projektus siūlydami turizmo produktų ir paslaugų įvairovę. Tam turi įtakos valstybinės reikšmės neigiamos prielaidos – nebuvimas sektorinės klasterizacijos politikos, strategijos, kryptingų veiksmų stabdo verslininkus aktyviau įsitraukti į klasterių veiklą.

Kalbant apie inovacijas ir turistų srautus Rusnės saloje, interviu dalyvavęs verslininkas pastebi, kad turizmo plėtra ir didesni turistų srautai neišvengiamai kažkokią įtaką turės gamtinei aplinkai, florai ir faunai: *„Manau paskutiniu dešimtmečiu, vis daugiau girdime sąvokas: darnus turizmas, ekologiškas turizmas, agroturizmas. Šių turizmo krypčių ir reikės laikytis, norint išlaikyti pusiausvyrą tarp gamtos ir žmogaus. Svarbus pačios visuomenės supratingumas, taip pat valstybinių institucijų, įstatymų lankstumas“* (2M186P).

Informantas interviu metu išsakė ir nuogastavimus, apibvėžė matomas grėsmes: *„Grėsmių yra nemažai. Išskirsiu pagrindines: socialinė – Rusnės bendruomenės supratingumas aplinkos puoselėjimui, supratingumas į tvarką ir svetingumą yra menkas. Apleistos teritorijos, pastatai, nesudaro patrauklumo atvykstančiam turistui. Grėsmė darbo rinkoje – vietinė bendruomenė nepajėgtų užpildyti reikalingų turizmo aptarnavimo sektoriuje darbo vietų, reiktų galvoti iš kur gauti darbuotojų. Antra grėsmė – seniūnija be papildomo finansavimo nepajėgi aptarnauti teritorijos ir turistų poreikių tenkinimui iš ūkinės pusės – šiukšlių tvarkymas, fiziologinių poreikių minimalių priemonių įrengimas (geriamo vandens, WC, atokvėpio aikštelių). Viskas priklausys nuo savivaldos požiūrio ir pagalbos“* (2M214P).

Tyrimo metu išryškėjo bendros Rusnės salos problemos, kurios įtakoja darnaus turizmo plėtros galimybių spektrą. Išryškėjo trys kokybinės subkategorijos (žr. 16 lentelę):

16 lentelė. Rusnės salos turizmo infrastruktūros trūkumai

Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai	Ištraukos kodas
Turistų srautų didėjimas	<i>„Man svarbu gamtinė aplinka, minimalūs turistų srautai. Čia dar aplinka tokia natūrali, neišdarkyta, nesimėto šiukšlės“</i>	4M165P
Savivaldybės pagalbos trūkumas	<i>„Trūksta valdžios pastangų, kad Rusnė būtų dar patrauklesnė turistams“</i>	7M184P
Infrastruktūros trūkumas	<i>„Susidarė nuomonė, kad Rusnės salos teritorijoje nemažai apgyvendinimo paslaugas teikiančių sodybų, mažiau maitinimo įstaigų“</i> <i>„Pačioje saloje trūksta maitinimo ir apgyvendinimo paslaugas teikiančių įstaigų.“</i>	4M215P 3M168P

Visų apklausoje dalyvavusių informantų buvo pasidomėta jų nuomonės apie tai, kas didžiausią kelia rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms - klimato kaita, didėjantis atliekų kiekis, oro tarša ar didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

Visi informantai vieningai pabrėžė, kad Rusnės salos darnaus turizmo plėtros galimybėms atsirasti didžiausią problemą jie mato tik didėjantį turistų srautų amplitudę į salą: *„Aš, kaip turistas manau, kad Rusnės salos gamtai didžiausią įtaką turėtų didėjantys turistų srautai – taigi pastarieji ir suveš šiukšles, ir jei intensyviai važiuos didės oro tarša, nutryps pakrantes. Svarbus bus rajono ir vyriausybės dėmesys. Nesakau, kad turi uždrausti atvykti į salą, bet turėtų būti kontrolė ir investicijos“*(3M209P).

Atliktas tyrimas atskleidė, kad daugelį metų Rusnės sala buvo visiems unikalia, traukiančia ir pritraukiančia turistus vieta, tačiau pastatyta estakada per potvynių užliejamą kelią kelia nerimą, kad ši vieta gali tapti nebe tokia ramia ir turistams patrauklia vietove.

2.7. Darnaus turizmo plėtros galimybių Nemuno Deltos regiono Rusnės salos teritorijoje atlikto tyrimo SSGG analizė

Atlikus kokybinį tyrimą, būtina pateikti darnaus turizmo plėtros Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos SSGG analizę. Šios analizės atlikimas padeda nustatyti silpnąsias bei stipriąsias sodybos vietas, išvelgti teikiamų paslaugų plėtros galimybes (žr. 17 lentelę):

17 lentelė. Darnaus turizmo Rusnės saloje analizės SSGG

<p style="text-align: center;">Stiprybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unikali gamta bei geografinė padėtis; • Sistemingas ir geranoriškas bendradarbiavimas su Šilutės savivaldybe; • Naujai pastatyta estakada pritraukia vis daugiau atvykstančių turistų; • Patrauklios turizmo paslaugų kainos. • Edukaciniai užsiėmimai būdingi tik Rusnės salai; • Pažintiniai, dviračių takai po salą; • Žvejybos, pasiplaukiojimo laivais galimybė; • Ornitologinio turizmo aktyvus populiarinimas. 	<p style="text-align: center;">Silpnybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bendravimo barjeras su turistais dėl užsienio kalbų nemokėjimo; • Gyventojų neigiamas požiūris į darnaus turizmo plėtrą saloje; • Trūksta maitinimo įstaigų; • Mažėjantis gyventojų skaičius Rusnės saloje; • Trumpos turistų viešnagės saloje; • Nedidelis turizmo paslaugas teikiančių įmonių užimtumas; • Nepakankama turizmo verslo informacijos sklaida šalies mastu.
<p style="text-align: center;">Galimybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Galimybė pasinaudoti ES parama; • Padidėjęs susidomėjimas Rusnės sala; • Galimybė praplėsti teikiamų paslaugų paketą; • Sportinės veiklos infrastruktūros plėtra; • Ekonominių ir socialinių poveikio priemonių panaudojimas darnaus turizmo plėtrai saloje; • Verslo sektoriaus plėtros, smulkaus ir vidutinio, gyventojų verslumo skatinimas darnaus turizmo linkme; • Turizmo infrastruktūros gerinimas ir plėtra; • Atsinaujinančios energijos išteklių vartojimo turizmui ir bendruomenės poreikiams • Vandens turizmo išteklių panaudojimas ir plėtra; • Ekologinio (pažintinio) turizmo plėtra Rusnės saloje; 	<p style="text-align: center;">Grėsmės</p> <ul style="list-style-type: none"> • Didėjanti turizmo paslaugų pasiūla visoje Lietuvoje; • Rusnės salos prieinamumo didinimas; • Žmonių migracija į užsienio šalis; • Mažėjant gyventojų skaičiui mažėja ir ekonominis efektyvumas; • Sunku užtikrinti infrastruktūros prieinamumą ir efektyvumą; • Rusnės saloje senstanti visuomenė; • Pastatyta estakada pritraukia vis daugiau atvykstančių turistų visus metus.

Pateiktoje Nemuno Deltos regiono Rusnės salos SSGG analizėje atsispindi didžiausios, kaip darnaus turizmo plėtros galimybių stiprybės bei silpnybės, kuriomis būtų galima pasitelkti, siekiant praplėsti teikiamų paslaugų kokybę bei pačią pasiūlos įvairovę.

Analizuojant Nemuno Deltos regiono Rusnės salos SSGG būtina pastebėti, kad tiek Šilutės rajono savivaldybė, tiek ir patys Rusnės gyventojai, verslininkai, regioninio parko direkcija turėtų būti suinteresuoti likviduoti silpnības bei grėsmes, kurios ženkliai silpnina galimybę tapti Rusnės salai kaip darnaus turizmo poilsiautojams traukos vieta visame pajūrio regione.

III. DARNAUS TURIZMO PLĖTROS NEMUNO DELTOS REGIONINIO PARKO RUSNĖS SALOS TERITORIJOJE REKOMENDACIJOS

Analizuojant poilsio galimybes visada reikalingi natūralūs ir patrauklūs poilsio ištekliai, užtikrinantys aukštą paslaugų kokybę bei išlaikantys aplinkos savitumą ir patrauklumą. Atvykstantiems poilsiautojams į Nemuno deltos regioninį parką būtina ne tik pavalgyti, bet ir pailsėti, atsipalaiduoti, pabūti natūralioje, neužterštoje gamtoje.

Atlikus mokslinės literatūros analizę, išanalizavus teisės aktus, Šilutės rajono savivaldybės strateginius planus turizmo plėtros klausimais, atlikus Rusnės salos indikatorių analizę ir siekiant įgyvendinti darnaus turizmo plėtrą Nemuno delto regioninio parko Rusnės saloje būtų galima siūlyti šias rekomendacines gaires:

Šilutės rajono savivaldybė pasižymi „turizmui palankių išteklių visuma bei turizmo plėtrą remiančius veiksniai:

- Gamtiniai ištekliai (įskaitant retus išteklius, gausius vandens išteklius ir pan.);
- turizmo infrastruktūra (turizmą įgalinančios apgyvendinimo, maitinimo, turizmo informacijos paslaugos ir objektai);
- verslo iniciatyvas, plėtojant turizmo centrus ir infrastruktūrą;
- tradicijas (tradicines šventes ir pan. renginius);
- tam tikrus nusistovėjusius turizmo srautus ir maršrutus;
- politinį pritarimą turizmo vystymui ir strategines sąsajas;
- sukurtą bendradarbiavimą tarp skirtingų kultūros ir turizmo paslaugas teikiančių“ (http://www.pamarys.lt/publ/Turizmo_GS.pdf).

Dėl šių priežasčių būtų galima imtis šių strateginių gairių:

- Būtina kuo labiau pritaikyti gamtinę salos aplinką turizmo reikmėms ir užtikrinti jos išsaugojimą darnaus turizmo plėtros Nemuno deltos regioninio parko Rusnės saloje;
- Siekiant, kad Nemuno deltos regioninio parko Rusnės sala taptų darnaus turizmo traukos objektu būtina - Rusnės saloje būtina vystyti turizmo paslaugas;
- Būtina kurti naujus turizmo produktus, panaudojant neįkainojamus Rusnės salos ir paties Nemuno deltos regioninio parko gamtos išteklius bei istorinį – kultūrinį paveldą;
- Siekiant užsibrėžtų tikslų, būtina tobulinti Rusnės salos turizmo valdymą bei pačią rinkodarą, tačiau paraleliai formuoti pamario krašto kaip unikalaus turistinio regiono įvaizdį;
- Būtina sutvarkyti gatves, privažiavimus, stovėjimo aikšteles, įrengti pėsčiųjų ir dviračių takus unikaliuose Rusnės salos vietovėse;
- Šilutės rajono savivaldybei būtina peržiūrėti ir pagerinti rajono automobilių kelių būklę bei patobulinti viešojo transporto sistemą;

- Siekiant tikslų derėtų skirti didesnius finansinius išteklius sutvarkyti ir eksponuoti saugomas teritorijas, sodybas, Uostadvario švyturį bei kitus gamtinius objektus;
- Šilutės rajono savivaldybei bei visos respublikos mastu būtina vykdyti ekologinio švietimo darbą bei propaguoti natūralios gamtos saugojimo tendenciją;
- Būtina sukurti palankias sąlygas Rusnės salos verslininkams, teikiantiems apgyvendinimo paslaugų plėtrą ir kokybę;
- Šilutės rajono savivaldybės TIC, Nemuno deltos regioninio parko direkcija bei Rusnės saloje veikiantys verslininkai turi stengtis kuo labiau vystyti kultūrinį turizmą, išnaudojant ir išsaugant pačios Rusnės bei Mažosios Lietuvos susiformavusį kultūrinį-istorinį paveldą;
- Rusnės salos kultūros darbuotojai turėtų ieškoti bei inicijuoti naujų netradicinių ir originalių renginių organizavimą bei platų viešinimą šių renginių visoje respublikoje;
- Būtina parengti ne tik turizmo specialistus ir kelti turizmo darbuotojų kvalifikaciją siekiant darnaus turizmo plėtros Rusnės saloje, bet ir kelti vietos gyventojų savimone, šviesti bei didinti norą kurtis, steigti įmones, gražinti savo miestelį, kad jis taptų dar labiau patrauklus atvykstančiam turistui;
- Būtinai Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos ir viso pamario krašto, kaip darnaus turizmo turistinio įvaizdžio formavimas, kad Šilutės kraštas būtų žinomas kaip unikalus ir ne tik šalyje, bet ir už jos ribų, darnaus turistinio regiono įvaizdį turinčios vietovės regionas.
- Būtina skatinti ir plėsti atsinaujinančios energijos išteklių vartojimo turizmui ir bendruomenės poreikiams; rekomenduotinos žemės energijos geoterminiai ištekliai, vėjų jėgainės (palanki geografinė teritorija – aukštas vandens lygis, vyraujantys gūsingi vėjai).

Apibendrinant galima teigti, jog siekiant, kad Rusnės sala taptų iš tiesų darnaus turizmo regionu, būtina įgyvendinti daugelį minėtų faktų, kurie turi įtakos, kad ši vietovė taptų dar labiau patrauklesnė, tačiau tam atsirasti būtina įgyvendinti visas siūlytinas rekomendacijas, kurios efektyviai pagerintų Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos lankomumą, unikalumą bei patrauklumą.

IŠVADOS

1. Analizuojant darniojo turizmo strategijos ir plėgtros gairių aspektus Lietuvoje galima teigti, kad darnusis turizmas – tai ne tik galimybė atsiskleisti pamatinėms, bet ir naujoms turizmo kryptims, o svarbiausia – tai atsakingas, jau turimų išteklių naudojimas ir išsaugojimas. Norint tinkamai įgyvendinti nacionaliniu lygmeniu darnaus turizmo plėtrą šalyje, gerinant mažuose regionuose turizmo paslaugų kokybę ir tenkinant viešuosius poreikius darnaus turizmo plėtroje svarbu, kad šalies viduje vyktų sklandus turizmo politikos formavimas, kad planuojamos veiklos būtų įgyvendinamos realiai, o ne vien tik popieriniuose strateginiuose planuose. Vykdamas institucijų teisinių ir strateginių dokumentų įgyvendinimą, didelę įtaką turi viešojo bei privataus sektoriaus bendradarbiavimas. Norint kurti bei plėtoti nišinę turizmo šaką svarbu, jog institucijų bendradarbiavimas vyktų nacionaliniu mastu, apjungtų ne tik pačias patraukliausias šalies teritorijas, bet ir mažiau patrauklius regionus ar vietas. Darniojo turizmo plėtra įgauna vis didesnę pagreitį, žmonės pradeda rūpintis aplinka, ją tausoti ir saugoti. Dėl vartotojiško ir masinio turizmo plėtros nukentėjo daugelis regionų, vandens telkinių ir jų pakrantės, architektūriniai objektai, kultūrinės vietovės. Vis daugiau užteršiamos ir praranda turistinę patrauklumą.

2. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad Nemuno Deltos regioninio parko Rusnės saloje darnusis turizmas šiai dienai yra išsaugojęs galimybę tiek atvykstančiam poilsiautojui, tiek vietos gyventojui mėgautis švaria aplinka bei jos teikiamomis poilsio galimybėmis. Rusnės saloje darnusis turizmas taip pat turėtų išlaikyti aukštą turistų pasitenkinimo lygį bei užtikrinti prasmingą, įdomią patirtį, aukštą paslaugų lygį, tuo paskatindamas žmones keliauti ir pažinti. Darnaus turizmo pagrindinis tikslas ir yra suvienyti jame dalyvaujančių svarbiausių subjektų – turistų, bendruomenės, verslo dalyvių, turizmo išteklių valdytojų – teigiamų patyrimų vystymą ir glaudų, supratingą bendradarbiavimą. Darnusis turizmas turi skatinti subalansuoti pusiausvyrą tarp turizmo ekonomikos augimo, didėjančių keliautojų srautų ir aplinkos apsaugos, lankomos vietovės bendruomenės poreikių ir lūkesčių patenkinimą.

3. Atliktas kokybinis tyrimas išryškino pagrindines Rusnės salos darnaus turizmo plėtros galimybių problemines sritis. Gyventojai nėra suinteresuoti, kad į salą atvyktų kuo daugiau poilsiautojų, vietiniai labiau linkę į ramų ir sėslų gyvenimo būdą. Akivaizdžiai jaučiamas šviečiamojo pobūdžio verslumo klausimais trūkumas, kuris skatintų vietos gyventojus būti aktyviais ir steigti ir plėsti teikiamų paslaugų paketą. Šiai dienai Rusnės saloje nėra pakankamai išnaudojamos gamtinės galimybės, kurios traukte trauktų atvykstančius turistus. Jaučiamas darbo vietų trūkumas, tendencingai mažėjantis gyventojų skaičius dėl migracijos. Atliktas tyrimas patvirtino tyrimo hipotezę, kad įgyvendinant darnaus turizmo plėtros projektus atokiose Lietuvos teritorijose, vyksta sklandus institucijų bendradarbiavimas nacionaliniu, regioniniu, savivaldų ir privataus verslo lygmenimis.

4. Siekiant įgyvendinti darnaus turizmo plėtrą Nemuno delto regioninio parko Rusnės saloje būtina stiprinti šias sritis, įtakojančias bendrąjį vietovės veidą, tuo pačiu išlaikant darnaus turizmo

reikalavimus. Būtina plėsti gamtinių išteklių panaudojimą turizmo reikmėms, gerinti turizmo infrastruktūrą, plėti teikiamų paslaugų paketą, skatinti vietos ir atvykstančių gyventojų verslumą užsiimti turizmo paslaugomis, skatinti tradicijų, kultūrinių renginių, edukacijų prieinamumą atvykstantiems poilsiautojams. Sarbu išnaudoti unikalios Rusnės salos gamtinius išteklius siūlant poilsiautojams pėsčiųjų, dviračių žygius, pasivažinėjimus arkliais kinkomomis kariatomis pasakojant poilsiautojams apie salos unikalumą, jos istorinę vertę. Reikalingos didesni resursai į marketingą, būtina didinti reklamos spektrą įvairiose srityse. Siekiant, kad Rusnės sala taptų iš tiesų darnaus turizmo regionu, būtina įgyvendinti daugelį minėtų faktų, kurie turi įtakos, kad ši vietovė taptų dar labiau patrauklesnė, tačiau tam atsirasti būtina įgyvendinti visas siūlytinas rekomendacijas, kurios efektyviai pagerintų Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos lankomumą, unikalumą bei patrauklumą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Atkočiūnienė V. (2009) Kaimo vietovių konkurencingumą lemiantys veiksniai. Lietuvos žemės ūkio universitetas – ISSN 1648 9098.
2. Bartkutė Ž. 2013. Darnus turizmas Lietuvoje: situacijos ir nuostatų tyrimas. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas.
3. Baubinaite K. 2014. Valstybės plėtros strategijos formavimas globalizacijos sąlygomis. Disertacija. Klaipėda.
4. Becen S., Simmons D. G. 2002. Understanding energy consumption patterns of tourist attractions and activities in New Zealand. *Tourism Management*.
5. Carlsson - Kanyama A., Linden A. L. 1999. Travel patterns and environmental effects now and in the future: implications of differences in energy consumption among socio-economic groups. *Ecological Economics*.
6. Castellani V., Sala S. 2012. Ecological Footprint and Life Cycle Assessment in the sustainability assessment of tourism activities. *Ecological Indicators*.
7. Dagiliūtė R., Bartkutė Ž. 2014. Straipsnis: Kas yra darnus turizmas? Žinių ir nuostatų tyrimas. [žiūrėta 2020 vasario 25 d.] Prieiga per Internetą https://zua.vdu.lt/wpcontent/uploads/2019/02/125_Dagil.pdf.
8. Darnusis turizmas – galimybė tikrai ir gražiai Lietuvai gyventi. 2016. [žiūrėta 2020 vasario 15 d.] Prieiga per Internetą: https://m.delfi.lt/partneriourinys/picture.php?url=https%3A%2F%2Fg.delfi.lt%2Fimages%2Fpix%2F800x500%2F19xn2G0RulE%2Ffile42087621_873abf4c.jpg&article_url=https%3A%2F%2Fm.delfi.lt%2Fpartnerio-turinys
9. Darnus vystymasis ir Lietuva. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. [žiūrėta 2020 kovo 3 d.] Prieiga per Internetą: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva>.
10. Darnusis vystymasis. Teorija ir praktika. 2019. Konferencijos medžiaga. Druskininkai.
11. Darnaus vystymosi darbotvarkė. [žiūrėta 2020 vasario 3 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/literatura/Turizmas.%20PI%20C4%20tra%20C%20i%20C5%20A1%20C5%20ABkiai%20ir%20perspektyvos.pdf>.
12. Darniojo turizmo plėtra Lietuvoje. 2016. [žiūrėta 2020 kovo 17 d.] Prieiga per Internetą: <http://kurkl.lt/projektai/darnaus-turizmo-pletra-lietuvoje-2/>.
13. Darnaus vystymosi tikslų (DVT) įgyvendinimo ir vykdymo metinė strateginė ataskaita. 2018. [žiūrėta 2020 kovo 17 d.] Prieiga per Internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0160_LT.html.
14. Daujotytė V. 2018. Šventumas kasdienybės akivaizdoje. [žiūrėta 2020 balandžio 3 d.] Prieiga per Internetą:

<http://www.lituanistika.emokykla.lt/ziniasklaidoje/viktorija-daujotyte-sventumas-kasdienybes-akivaizdoje/>.

15. Dagiliūtė R., Bartkutė Ž. 2014. Kas yra darnus turizmas? Žinių ir nuostatų tyrimas.
16. Dėl Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 metų strategijos patvirtinimo. 2015. Lietuvos respublikos ūkio ministras. [žiūrėta 2020 balandžio 3 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.e-tar.lt/rs/legalact/e2ed76c0a97111e5be7fbe3f919a1ebe/>.
17. Dias R. 2003. Tvarus turizmas ir aplinka. San Paulas: atlasas.
18. Didelės gamtinės vertės žemės ūkio naudmenų bei miškų plotų kiekybinių ir kokybinių plotų identifikavimas. 2010. VĮ valstybės žemės fondas. Vilnius. [žiūrėta 2020 gegužės 23 d.] Prieiga per Internetą https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Kaimo_pletra/Programos_ste_besena_ir_vertinimas/Vertinimo_veikla/Tyrimas%20DGV%20pataisytas%202011.pdf.
19. Galbuokytė I. 2010. Kaimo turizmo Šilutės rajono turizmo plėtros kryptys. Magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Žemės ūkio universitetas. Akademija.
20. Gedvilaitė D. 2019. Šalies regionų darnios plėtros vertinimas. Daktaro disertacija. Vilnius.
21. Gamtosauginių priemonių planas. 2016. VšĮ „Miškosaugos institutas“.Kretinga. [žiūrėta 2020 gegužės 23 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.vivmu.lt/wp-content/uploads/2018/08/Kretinga-GPP-ai%C5%A1kinamasis-ra%C5%A1tas.pdf>.
22. Geografiniai ir demografiniai duomenys. 2017. [žiūrėta 2020 gegužės 30 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.silute.lt/apie-savivaldybe/apie-krasta/geografiniai-ir-demografiniai-duomenys/63>.
23. Guidebook A. 2004. Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations. World Tourism Organization. 28020 Madrid, Spain.
24. Gudaitis L. 2017. Turizmo rūšys. [žiūrėta 2020 gegužės 23 d.] Prieiga per Internetą: <https://laisvydas.lt/2017/01/13/turizmo-rusys/>.
25. Gkoumas A. 2019. Evaluating a standard for sustainable tourism through the lenses of local industry.
26. Hall C. M. 1998. Historical antecedents of sustainable development and ecotourism: new labels on old bottles. Sustainable tourism a geographical perspective, Longman London.
27. Huiqin L., Linchun H. 2011. Evaluation on Sustainable Development of Scenic Zone Base don Tourism Ecological Footprint: Case Study of Yellow Crane Tower in Hubei Province, China. Energy Procedia.
28. Hunter C. 2002. Sustainable Tourism and the Touristic Ecological Footprint. Environment, Development and Sustainability.
29. Kardelis K. 2005. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis. Šiauliai.
30. Kinker S. 2002. Ekoturizmas ir gamtos apsauga nacionaliniuose parkuose. Campinas: Papirus.
31. Kriaučiūnienė V., J. Jasaitis. 2009. Kaimo turizmas – pažinimui ir pilietiniam ugdymui. ISSN 1648-9098 Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos.
32. Kudzmanienė E. 2017. Darnusis turizmas: keliavimo principai paprasti, bet jų nesilaikome. [žiūrėta 2020 gegužės 13 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/tavo-lrt/15/173269/darnusis-turizmas-keliavimo-principai-paprasti-bet-ju-nesilaikome>.
33. Kelionė po Šilutės kraštą. 2015. [žiūrėta 2020 balandžio 22 d.] Prieiga per Internetą:

<http://turizmogidas.lt/lt/kelioniu-marsrutai/kelione-po-silutes-krasta-1790>.

34. Lane B. 1994. What is rural tourism? Journal of Sustainable Tourism.
35. Lietuvos regioninės politikos BALTOJI KNYGA darniai ir tvariai plėtrai 2017-2030. 2017.
36. Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 metų strategija. 2015. [žiūrėta 2020 kovo 26 d.] Prieiga per Internetą
<https://www.lithuania.travel/uploads/ckeditor/default/0001/02/948aa5f0871b4f82790319c2f7f6e88ff022b6db.pdf>.
37. Lietuvos pajūrio regiono turizmo plėtros studija. 2007. Mokslinis tiriamasis darbas. Vilnius.
38. Lietuvos regioninės politikos baltoji knyga. 2017. [žiūrėta 2020 gegužės 12 d.] Prieiga per Internetą:
https://vrm.lrv.lt/uploads/vrm/documents/files/LT_versija/Naujienos/Baltoji_knyga_GALUTINIS.pdf
39. Lietuvos respublikos vyriausybės nutarimas dėl Biržų, Kauno Marių, Nemuno deltos, Nemuno kilpų, Pajūrio (Karklės), Panemunių ir Žagarės regionų parkų nuostatų patvirtinimo. 1996. [žiūrėta 2020 vasario 24 d.] Prieiga per Internetą: (https://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_p?p_id=27617).
40. Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa. [žiūrėta 2020 vasario 13 d.] Prieiga per Internetą:<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=d7z6cfpp&documentId=TAPIS.215985&category=TAP>
41. Lozano-Oyola M ir kt. 2019. Sustainable tourism tags to reward destination management.
42. Likeikienė R. A. 2003. Turizmo plėtra ir valdymas. Daktaro disertacijos (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas) santrauka. Kaunas: Kauno kolegijos leidybos centras.
43. Lukoševičius A. 2007. Sustainable tourism development in Lithuania. International Seminar Sustainable development of tourism in eastern and central europe. Vilnius, Lithuania.
44. Luft. 1991. Mini portugalų kalbos žodynas. San Paulas: Ática ir Scipione.
45. Lindberg K., Hawkinsas D. 1999. Ekoturizmas - planavimo ir valdymo vadovas. 2-asis leidimas San Paulas: „Senac“.
46. Malinauskaitė V. 2017. Regiono patrauklumo vertinimais grindžiama tarptautinio turizmo plėtros vadyba. [žiūrėta 2020 kovo 24 d.] Prieiga per Internetą
http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/3513/1/Malinauskaite_Disertacija.pdf.
47. Marozienė I. 2010. Darniojo turizmo vystymo gairės. Vilnius. [žiūrėta 2020 kovo 29 d.] Prieiga per Internetą:[file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/DARNAUS%20TURIZMO%20VYSTYMO%20GAIRES_Final%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/DARNAUS%20TURIZMO%20VYSTYMO%20GAIRES_Final%20(3).pdf).
48. Malinauskaitė V. 2017. Regiono patrauklumo vertinimais grindžiama tarptautinio turizmo plėtros vadyba. Daktaro disertacija. Vilnius.
49. Morkevičius V. 2012. Turinio analizė socialiniuose tyrimuose. Kaunas.
50. Miller G. 2001. The development of indicators for sustainable tourism: results of a Delphi survey of tourism researchers. Tourism Management.
51. Mickevičiūtė L. 2015. Darniojo kaimo turizmo tobulinimo galimybės. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas. [žiūrėta 2020 kovo 19 d.] Prieiga per Internetą:
<https://core.ac.uk/download/pdf/51866287.pdf>.
52. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. 2011. [žiūrėta 2020 kovo 17 d.] Prieiga per Internetą:
https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus

53. Nemuno deltos regioninio parko ir jo zonų ribų planas. 2014.
54. Nemuno deltos regionis parkas. [žiūrėta 2020 gegužės 29 d.] Prieiga per Internetą: <http://www.nemunodelta.lt/17047/kultura/gyvenvietes/rusne.html>.
55. Organización Mundial Del Turismo - PPO. Ką turėtų žinoti kiekvienas turizmo vadybininkas. Praktinis darnaus turizmo rodiklių kūrimo ir naudojimo vadovas. Madridas, España: „Impreso por la Organización Mundial del Turismo“, 1997.
56. Pasaulio kelionių turizmas - PPO. www.wto.org. data: 08 spalio 2005 m.
57. Patterson M. T., Niccolucci, V., Basyianoni S. 2007. Beyond „more is better“: Ecological footprint accounting for tourism and consumption in Val di Merse, Italy. Ecological Economics.
58. Petrocchi M. 1998. Turizmas: planavimas ir valdymas. San Paulus: Futura.
59. Pilipavičius V. 2019. Ekosisteminių paslaugų vystymas Nemuno deltoje globalios klimato kaitos kontekste. Vilniaus universitetas.
60. Richards G., Wilson J. 2008. From cultural tourism to creative tourism. Part 3: Changing places, the spatial challenge of creativity. Arnhem: ATLAS.
61. Rupšienė L. 2007. Kokybinių tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Metodinė knyga. Klaipėda.
62. Ross S., Wall G. 1999. Ecotourism: Towards congruence between theory and practice. Tourism Management.
63. Rodrigues A. M. 2001. Tvaraus turizmo mitas. In: Banducci, AJ; Moretti, EC Kas yra rojus?: Turizmas ir aplinka Bonito ir Pantanal (orgs), San Paulus: Chronos, Campo Grande: UFMS.
64. Romikaitytė B. Kisieliauskas J. 2012. Lietuvos turizmo sektoriaus plėtrai įtaką darantys veiksniai. ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure Development. Vilnius.
65. Ruschmann D. 1997. „Turizmas ir tvarus planavimas: aplinkos apsauga“. 8-asis leidimas Campinas: Papirus.
66. Strateginis Šilutės 2015-2024 metų plėtros planas. 2015. [žiūrėta 2020 kovo 12 d.] Prieiga per Internetą: <https://www.silute.lt/-1/strateginis-pletros-planas/patvirtintas-silutes-rajono-savivaldybes-2015-2024-metu-strateginis-pletros-planas/5217>.
67. Šmergelienė V., Patackienė N. 2004. Paslaugų kokybės vertinimo ypatumai vartotojų požiūriu
68. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Nr. 4. Šiauliai.
69. Šilutės rajono savivaldybės teritorijos vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo infrastruktūros plėtros specialusis planas. 2010. Nemuno deltos projektai. [žiūrėta 2020 gegužės 29 d.] Prieiga per Internetą: http://silutesvandenys.lt/uploads/images/specialiejiplanai/1_BYLA_Specialiojo_plano_esamos_bukles_analize_koncepcija.pdf.
70. Tidikis R. 2003. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius.
71. Turizmo verslo skatinimo sukūrimas Šilutės rajono savivaldybėje. 2015. [žiūrėta 2020 gegužės 17 d.] Prieiga per Internetą: http://www.pamarys.lt/publ/Turizmo_GS.pdf.
72. UNWTO Annual Report. A year of recovery. 2010. 82 p. [2] Pasaulio turizmo organizacija - PPO. „Embratur“. Tvari turizmo plėtra: vadovas vietos organizatoriams. Brazilija: Embratur, 1994.
73. Valeris, 2000. [7] J. Swarbrooke. Vertimas: Saulo Kriegeris. Tvarus turizmas, kultūrinis turizmas, ekologinis turizmas ir etika. v.5. San Paulus: Aleph, 2000. (Turizmo serija).

74. Vaškaitis E., Jokubaitytė D. 2017. Klaipėdos regiono gyventojų sveikatingumo paslaugų poreikių analizė. [žiūrėta 2020 gegužės 2 d.] Prieiga per Internetą:
https://www.ku.lt/svmf/wp-content/uploads/sites/7/2017/06/RT-pletra_Straipsniu-rinkinys_2017.pdf#page=94.
76. Venskienė A. 2013. Kaimo turizmo sodybos „Kebelių pirtelė“ paslaugų plėtros studija. Bakalauro baigiamasis darbas. Klaipėda.
77. VšĮ „Šilutės turizmo informacijos centro“ direktoriaus 2017 metų veiklos ataskaita. 2018. Šilutė.
78. Wener B, M. 2002. Skatinimas, pramogų ir turizmo planavimas. Turizmo serija. San Paulas; SP: Alefas.
79. Turizmo sezono tendencijos: mažėja vokiečių išeivių, daugėja lietuvių. 2019. [žiūrėta 2020 vasario 27 d.]Prieiga per Internetą:
http://www.silutesnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=22369:turizmo-sezono-tendencijos-maja-vokiei-ieivi-daugiau-keliauja-lietuviai&catid=81:naujienos&Itemid=136.
80. Zarasų rajono turizmo rinkodaros strategija 2015-2020 m. Zarasai. [žiūrėta 2020 balandžio 1 d.] Prieiga per Internetą:
http://www.zarasai.lt/userfiles/T37%20%20Zarasu%20rajonu%20turizmo%20rinkodaros%20strategija%202016%20m_.pdf.

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. UNWTO turizmo prognozės 2030 m.:	
Faktinė tendencija ir prognozės 1950–2030 m.....	13
2 paveikslas. Darnaus turizmo modelis (pagal Hall, 1998).....	19
3 paveikslas. Darnus turizmas ir turizmo rūšys.....	21
4 paveikslas. Nemuno Deltos regioninis parkas.....	39
5 paveikslas. Rusnės sala.....	43
6 paveikslas. Darnaus turizmo poveikis Rusnės salos teritorijai.....	47

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Dirbančiųjų darbuotojų skaičiu turizme, 2014-2018 m.....	15
2 lentelė. Turizmo ir rekreacijos palyginimas (Baud-bovy ir Lawson, 2002).....	18
3 lentelė. Darnaus turizmo sąvokų klasifikavimas.....	19
4 lentelė. Turizmo ir rekreacijos palyginimas (Baud-bovy ir Lawson, 2002).....	28
5 lentelė. Lietuvos saugomų teritorijų sistemos sudėtinės dalys.....	88
6 lentelė. Saugomų teritorijų privalumai.....	41
7 lentelė. Bendra informacija apie analizuojamas teritorijas.....	41
8 lentelė. Nemuno deltos regionio parko funkcinės zonos.....	42
9 lentelė. Paskirties vietos socialinio valdymo linijos: vertinimo rodikliai.....	52
10 lentelė. Paskirties vietos ekonominio valdymo linijos: vertinimo rodikliai.....	53
11 lentelė. Paskirties aplinkos tvarkymo linijos: vertinimo rodikliai.....	56
12 lentelė. Informantų biografiniai duomenys.....	58
13 lentelė. Veiksniai įtakojantys/neįtakojantys verstis turizmu.....	59
14 Lentelė. Turizmo sodybų kūrimosi paskata.....	60
15 Lentelė. Dažniausiai apsilankantys poilsiautojai.....	61
16 lentelė. Rusnės salos turizmo infrastruktūros trūkumai.....	66
17 lentelė. Darnaus turizmo Rusnės saloje analizės SSGG.....	67

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI TYRIMO DALYVIAMS

Klausimų blokas Nemuno deltos regioninio parko direkcijos vyr. specialistei:

1. Kiek laiko dirbate parko direkcijoje?
2. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
3. Kaip manote, kas riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
4. Kokie turistai dažniausiai apsilanko Rusnės saloje?
5. Kokią įtaką gyvenimo kokybei ir darnaus turizmo plėtrai turi darnaus turizmo informacijos trūkumas atokiose Lietuvos teritorijose, tokiose kaip Rusnės sala, Mingės kaimas?
6. Remiantis trimis tvaraus vystymosi sritimis: aplinkosaugine, socialine ir ekonomine, Jūsų manymu, kaip suderinti visapusišką naudą turistui, gamtai, ūkininkui vienoje teritorijoje?
7. Koks parko direkcijos požiūris į atvykstantį turistą, transporto priemones, planuojamą turistų laisvalaikį Nemuno deltos teritorijoje?
8. Kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu kelia didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

Klausimų blokas verslo atstovui:

1. Kiek laiko esate susiję su turizmu Rusnės saloje?
2. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
3. Kokie turistai dažniausiai apsilanko Rusnės saloje?
4. Esate unikalios kultūrinio/inžinierinio Uostadvario polderių muziejaus savininkas. Jūsų nuomone kiek tai svarbus turizmui objektas? Ar domisi atvykstantys turistai?
5. Vertingas architektūriniu požiūriu – tai gerai išlikęs regioninės istorinės architektūros, ano laiko statybos technikos pavyzdys, net ir dabar stebinantys ekologišku. Pastatui iš pažiūros reikalingas remontas. Jūsų, kaip verslininko nuomonė, ar apsimoka investuoti į tokį objektą?
6. Pamario Turizmo Klasteris. Jūsų nuomonė apie jo veiklą ir naudą atvykstančiam į Rusnės salą turistui?
7. Jūs, kaip verslininkas, suinteresuotas didesniems turistų srautams ir infrastruktūros inovacijų diegimui saloje. Ar nematote grėsmės, kad dideli turistų srautai ir inovacijos gali kardinaliai pakeisti Rusnės salos unikalią dar mažai urbanizuotą gamtinę aplinką?
8. Esate Rusnės bendruomenės narys, puikiai pažįstate tiek teritoriją, tiek vietinius gyventojus. Ar galite įvardinti pagrindines grėsmes turizmo srautų intensyvėjimui?

9. Kaip manote, kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu kelia didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

Klausimų blokas atsitiktiniam turistui:

1. Esate atvykę į Rusnės salą. Kas paskatino pasirinkti šiandieninę išvyką būtent į Rusnės salą?
2. Ką kaip turistas pirmiausia išskirtumėte šioje teritorijoje?
3. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
4. Vykstant kaip turistas į Rusnės salą, ar domėjotės čia teikiamomis maitinimo, apgyvendinimo, pramogų teikiamomis paslaugomis?
5. Ar esate girdėję ką nors apie Pamaro Turizmo Klasterį?
6. Kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu keltų didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į Rusnės salos teritoriją?

Klausimų blokas Rusnės salos gyventojui:

1. Kiek laiko gyvenate Rusnės saloje?
2. Jūsų nuomone, ar per pastaruosius dešimt metų keitėsi Rusnės salos, kaip turizmo traukos objekto, veidas?
3. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
4. Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria vietos gyventojai, kalbant apie Rusnės saloje turizmo plėtrą pastaruosiu metu?
5. Kokie turistai dažniausiai apsilanko Rusnės saloje?
6. Kas labiausiai džiugina salos gyventojus besiplečiant turizmo infrastruktūrai pastaruosiu metu?
7. Kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu keltų didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į Rusnės salos teritoriją?

Klausimų blokas vietos bendruomenės atstovui:

1. Kaip esate susijęs su Rusnės sala?
2. Ar sutinkate su šiuo teiginiu, kad tinkamas žmoniškųjų išteklių valdymas gali padėti regionui veikti sėkmingai, didinti turistų srautus teritorijoje ?
3. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?

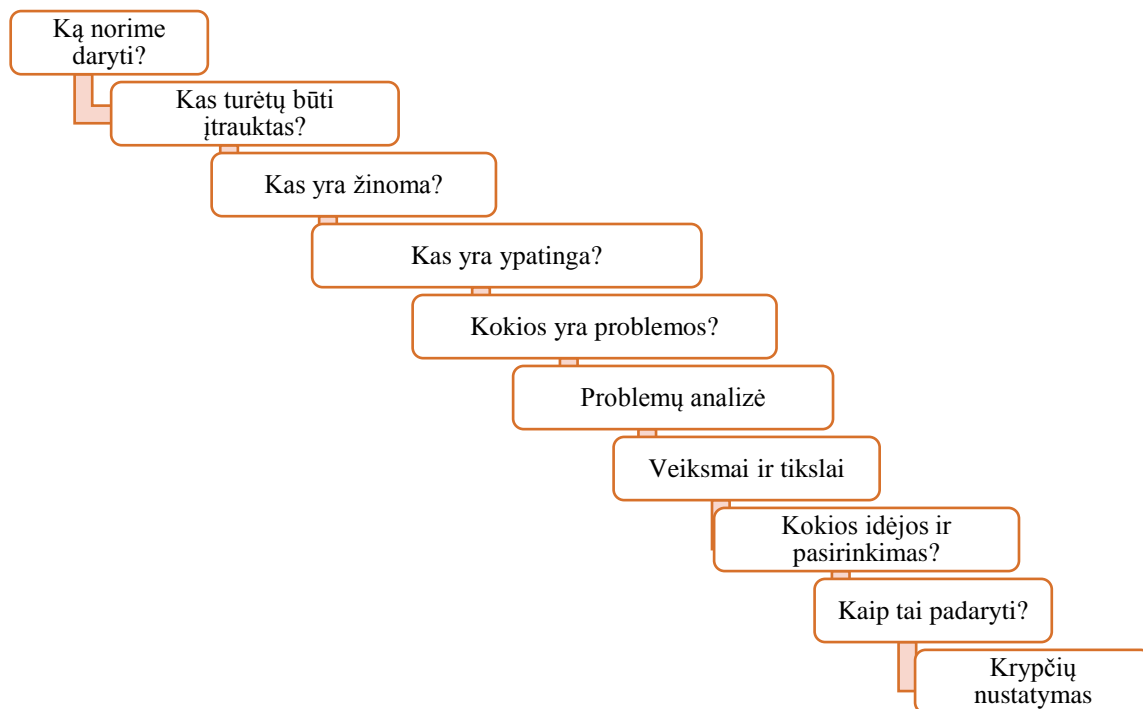
4. Atvykstančių turistų poreikiai yra skirtingi, Jūsų nuomone, kokiais tikslais į Rusnės salą atvyksta turistai?
5. Ar Rusnės bendruomenė ruošiasi intensyvesniems turistų srautams po estakados ir planuojamo bokšto atidarymo?
6. Kaip manote, ar Rusnės salai yra perspektyvų tapti dar didesniu turizmo traukos objektu?
7. Kaip manote, kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu kelia didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

Klausimų blokas Šilutės rajono savivaldybės administracijos atstovui:

1. Rusnės sala – kokias mintis sukelia ši vietovė, kuo ji Jums reikšminga?
2. Kokią svarbą rajono turizmo plėtroje užima Rusnės sala?
3. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
4. Ar turite duomenų, kokie turistai dažniausiai apsilanko Rusnės saloje?
5. Šilutės r. savivaldybės strateginiame plėtros plane 2015 – 2024 m. galimybių skiltyje yra numatyta: „Didesnį dėmesį skirti savivaldybės turistinio veido formavimui ir turizmo potencialo išnaudojimui“. Kokie jau sprendimai arba planuojami artimiausiu laiku įgyvendinti?
6. Su kokiomis institucijomis bendradarbiaujate turizmo plėtrai rajono teritorijoje?
7. Kaip manote, kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu kelia didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

Klausimų blokas žiniasklaidos atstovui:

1. Kiek laiko dirbate Šilutės rajono informaciniame leidinyje?
2. Kiek dažnai tenka susidurti su Nemuno deltos regioninio parko Rusnės salos kasdienybe?
3. Kaip Jūs manote, kokie veiksniai daro įtaką saugomų teritorijų vietovių gyventojų norui imtis turizmo verslo, riboja verslumo plėtrą atokiose vietovėse?
4. Kokie turistai dažniausiai apsilanko Rusnės saloje?
5. Jūsų manymu, ar Rusnės sala patraukli atvykstantiems turistams ir kaip ji galėtų tapti dar didesniu turizmo traukos objektu?
6. Kaip manote, kuri iš aplinkos problemų Jūsų manymu kelia didžiausią rūpestį darnaus turizmo plėtros galimybėms? Klimato kaita; Didėjantis atliekų kiekis; Oro tarša; Didėjantis turistų srautas į atokias turistines teritorijas?

5 pav. Turizmo vietovės ir turizmo produkto darnaus vystymo planavimo modelis (Steps to Sustainable, 2004)

Šaltinis: Darnaus turizmo planavimo modelis, 2010, p.41

Šilutės rajono atvykstančių analizė

Tikslinė grupė	Socialinės – demografinės charakteristikos	Turizmo šaka	Turizmo ištekliai	Sezoniškumas	Poreikiai
Aktyvaus laisvalaikio mėgėjai	Jaunos poros ar draugų kompanijos; Šeimos su paūgėjusiais (6-12 m.) vaikais; Brandaus amžiaus turistai (35-60m.)	Dviračių turizmas; Ekoturizmas;	Pėsčiųjų takai, dviračių takai, Gamtiniai ištekliai: Marios, Nemuno delta, piliakalniai, upių pakrantės Edukacinės programos	Vasaros sezonas: Birželis-rugpjūtis Žiemos sezonas: Leidžiant klimato sąlygoms ir pagal renginių bei pramogų pasiūlą	Aktyviam poilsiui pritaikyta infrastruktūra (dviračių takai, trasos; pėsčiųjų takai); Aktyvaus laisvalaikio gamtoje pasiūla; Sporto inventoriaus nuoma; Buriavimas; Kaitavimas; Žvejyba
Pramogautojai	Jaunimas (draugų kompanijos); Brandaus amžiaus turistai (35-60 m.) atvykę grupėmis;	Pramoginis turizmas	Masiniai renginiai; Vandens pramoginės kelionės	Vasaros sezonas: (birželis – rugpjūtis) Žiemos sezonas: Leidžiant klimato sąlygoms ir pagal renginių bei pramogų pasiūlą	Renginių kalendorius; Barų, kavinių informacija (adresai, darbo laikas, kainos) Plaukiojimas pramoginiais laivais (laivininkų kontaktai, kainos, užsakymų galimybė) Kulinarinio paveldo degustacijos

Poilsiautojai	Šeimos su mažamečiais vaikais (iki 6 metų); Brandaus amžiaus turistai (35-60 m); Senjorai	Poilsinis turizmas; ekoturizmas	Gamtiniai išteklių: rami aplinka; upių pakrantės; Nemuno delta; kultūros paveldas	Vasaros sezonas: (liepa – rugpjūtis)	Natūrali gamta; Plaukiojimas laivais; Apžvalgos aikštelės; Pažintiniai rekreaciniai takai; kultūrinių renginių įvairovė; kuinarinis paveldas; edukacinės programos.
Tyrinėtojai	Šeimos su paaugėjusiais vaikais (6-12 metų); Brandaus amžiaus turistai (35-60 m.); Senjorai (virš 60 m.)	Kultūrinis turizmas; ekoturizmas	Gamtos ir kultūros paveldo išteklių; Tradiciniai amatai; muziejai;	Vasaros sezonas: (birželis – rugpjūtis)	Kraštovaizdis; saugomos teritorijos ir gamtos paveldo objektai; Apžvalginių ir teminių pažintinių ekskursijų pasiūla; Tradicinė amatininkystė; Kultūriniai renginiai; Kulinarinis paveldas
Menininkai	Pavieniai ar atvykę mažomis grupėmis įvairaus amžiaus (nuo 18-90 m.) asmenys	Kultūrinis turizmas; Poilsinis turizmas; ekoturizmas	Gamtiniai išteklių (marios, Nemuno delta, užliejamos pievos, pliakalniai, upių pakrantės ir t.t.)	Pavasaris (balandis); Ankstyvoji ir vėlyvoji vasara (birželis arba rugpjūtis); Ruduo (rugsėjis)	Kraštovaizdis; Saugomos teritorijos ir gamtos paveldo objektai; Pamario krašto istoriniai aspektai;

			Gamtos ir kultūros paveldo išteklių;		Kultūriniai renginiai; plenerai; Kulinarinis paveldas
Nuotykių ieškotojai	Jaunos poros, šeimos su paūgėjusiais vaikais (6-12 m.) Brandaus amžiaus turistai (35-60 m)	Aktyvus turizmas, nuotykių	Nauji potyriai; Gamtiniai išteklių; Gamtos ir kultūros paveldo išteklių; Tradiciniai amatai; Kulinarinis paveldas	Konkreto laikotarpio nėra	Kraštovaizdis; gamtinė teritorija ir objektai; kultūros ir istorijos paveldas; Tradicinė amatininkystė; Išvystyta turizmo infrastruktūra; Aktyvus laisvalaikio gamtoje pasiūla; Plaukiojimas laivais; Apžvalginių ir teminių ekskursijų pasiūla; Buriavimas, kaitavimas; Kultūriniai renginiai; Kulinarinis paveldas.
Gamtos mylėtojai (ornitologai)	Įvairaus amžiaus, dažniausiai pavieniai arba mažomis grupelėmis	Ornitologinis turizmas	Gamtiniai išteklių; Kulūrinis paveldas	Ištisus metus	Paukščių stebėjimui pritaikyta infrastruktūra; Natūrali gamta; Kulinarinis paveldas

Dalykiniai turistai	25-60 m. amžiaus žmonės	Verslo ar konferencinis turizmas	Apgyvendinimo galimybės; maitinimo paslaugos, pramogos; Konferencijų salės	Ištisus metus	Apgyvendinimo paslaugos; Maitinimo paslaugos; Konferencijų salių nuoma; Edukacinės programos; Kultūriniai renginiai;
----------------------------	-------------------------	----------------------------------	--	---------------	--

Šaltinis: 2016 m. Šilutės TIC veiklos ataskaita

5 lenetelė. Lietuvos saugomų teritorijų sistemos sudėtinės dalys

Saugomų teritorijų kategorijos	<i>Saugomų teritorijų tipai</i>		
<i>Konservacinės apsaugos prioriteto teritorijos</i>	Rezervatai	Gamtiniai	
		Kultūriniai	
	Draustiniai	Gamtiniai	geologiniai, geomorfologiniai, hidrografiniai, telmologiniai, botaniniai, zoologiniai ir kt.
		Kultūriniai	archeologiniai, istoriniai, etnokultūriniai, urbanistiniai/architektūriniai
		Kompleksiniai	kraštovaizdžio, kartografiniai
	Paveldo objektai / paminklai	Gamtos paveldo	geologiniai, geomorfologiniai, hidrografiniai, hidrogeologiniai, botaniniai, zoologiniai
Kultūros paveldo		archeologiniai, mitologiniai/istoriniai, memorialiniai, dailės, architektūriniai/inžineriniai	
<i>Ekologinės apsaugos prioriteto teritorijos</i>	Ekologinės apsaugos zonos	<ul style="list-style-type: none"> - Bendrosios ekologinės apsaugos (miestų ir kurortų, pajūrio ir laukų, požeminių vandenų (vandenviečių) paviršinio vandens telkinių, agrarinių takoskyrų, intensyvaus karsto apsaugos); - Buferinės apsaugos (valstybinių parkų, rezervatų ir draustinių, paveldo objektų apsaugos); - Fizinės apsaugos (paveldo objektų, valstybinio geodezinio pagrindo punktų, elektros linijų, dujotiekių ir naftotiekių, ryšių linijų bei kitų infrastruktūros objektų apsaugos); - Regimosios apsaugos (paveldo objektų, astronomijos observatorijų, aerodromų bei kitų infrastruktūros objektų apsaugos); - Sanitarinės apsaugos (gamybinių ir komunalinių objektų, žemės ūkio įmonių bei kitų ūkio ir infrastruktūros objektų apsaugos). 	
<i>Atkuriamosios apsaugos prioriteto teritorijos</i>	Atkuriamieji sklypai	Uogynų, grybų, vaistažolynų, gyvūnijos, durpynų, požeminio vandens, kt. atsinaujinančių išteklių atkurti	
	Genetiniai sklypai	Sėkliniams medynams ir kt. rūšių natūraliems genetiniams ištekliams išlaikyti	
<i>Kompleksinės saugomos teritorijos</i>	Valstybiniai parkai	Nacionaliniai	nacionaliniai parkai, istoriniai nacionaliniai parkai
		Regioniniai	regioniniai parkai, istoriniai regioniniai parkai
	Biosferos monitoringo teritorijos	biosferos rezervatai	
		biosferos poligonai	

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Saugomų teritorijų įstatymu